

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**PLATON'UN SİYASAL SEÇKİNLERİ OLARAK
YÖNETİCİ SINIFI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sunan

Abdurrahman MENGİ

148558

Danışman

Yrd. Doç. Dr. HalilRahman AÇAR

VAN-2004

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Bu çalışma, jürimiz tarafından **SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**'nda
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

İmza

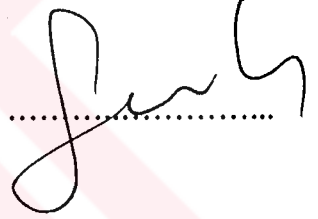
Başkan : Prof. Dr. Mehmet Ruhi KÖSE

Üye (Danışman) : Yrd. Doç. Dr. Halilrahman AÇAR

Üye : Yrd. Doç. Dr. Faruk ÖZTÜRK

ONAY : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğu onaylarım.

.... / / 2004

ÖNSÖZ

Okuma ve araştırma sevgisini köklü bir şekilde içime yerleştiren; ilkeli bir ilim adamı tavrıyla bana ışık tutarak tez konumun tespitini gerçekleştiren, araştırmamla ilgili başvurmam gereken birçok materyale ulaşmamı sağlayan ve çalışmamın sağlıklı bir zeminde yürümesi için bana “analitik ve eleştirel” bir tutum kazandıran değerli danışmanım, Yrd. Doç. Dr. HalilRahman AÇAR’a, önemli uyarı ve önerilerde bulunan jüri başkanı sayın Prof. Dr. M. Ruhi KÖSE’ye ve savunma esnasında yönelttiği soru ve katkılarından dolayı sayın Yrd. Doç. Dr. Faruk ÖZTÜRK’e burada teşekkürlerimi sunmayı bir görev bilirim.

Abdurrahman MENGİ
Kasım 2004-VAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
GİRİŞ.....	1
I.BÖLÜM: SEÇKİN KAVRAMININ BOYUTLARI.....	5
1.1. TOPLUMSAL YAPI VE SINIF.....	5
1.2. SEÇKİN KAVRAMI ve TANIMI.....	11
1.3. TOPLUMSAL YAPININ ÜST veya ÜSTÜN KONUMUNDAKİ YÖNETİCİLER.....	15
1.3.1. EKONOMİK SEÇKİN.....	18
1.3.2. ASKERİ SEÇKİN.....	19
1.3.3. SİYASAL SEÇKİN.....	21
II. BÖLÜM: PLATON'UN SİYASAL SEÇKİNLERİ OLARAK YÖNETİCİ SINIFI.....	25
2.1. PLATON'DA SİYASAL SEÇKİNLERİN DOĞUŞU.....	27
2.2. PLATON'DA SİYASAL SEÇKİNLERİN EĞİTİMİ.....	30
2.3. PLATON'DA SİYASAL SEÇKİNLERİN YAŞAMA BİÇİMİ ve AHLÂKÎ BOYUTU.....	42
2.4. PLATON'DA SİYASAL SEÇKİNLERİN İŞLEVİ ve ÖNEMİ.....	47
III. BÖLÜM: PLATON'DAN GÜNÜMÜZE SEÇKİNCİ KURAMLAR.....	51
3.1. KLASİK ve ARİSTOKRATİK SEÇKİNCİ KURAMLAR.....	51
3.1.1. PARETO'NUN SİYASAL SEÇKİN KURAMI.....	53
3.1.1.1. PARETO'DA SEÇKİNLERİN (ELİTLERİN) DOLAŞIMI.....	58
3.1.2. MOSCA'NIN SİYASAL SEÇKİN KURAMI.....	64
3.1.3. MICHELS ve OLİGARŞİNİN ÇELİK YASASI.....	69
3.2.1. MODERN ve DEMOKRATİK SEÇKİNCİ KURAMLAR.....	74
3.2.2. DEMOKRASİ ve SEÇKİNCİLİK.....	77
IV. BÖLÜM: PLATONCU ve DİĞER ANLAYIŞLARIN KARŞILAŞTIRILMASI.....	81
4.1. SEÇKİNCİ KURAMLARIN ORTAK PAYDALARI.....	81
4.2. PLATONCU ANLAYIŞIN DİĞER ANLAYIŞLARDAN FARKLILIKLARI.....	84

SONUÇ.....	93
KAYNAKÇA.....	98
ÖZET.....	102

GİRİŞ

Siyaset ve yönetim insanın toplumsal etkinlik alanlarından biridir. Sosyal ve siyasal bir varlık olan insan, doğduğu andan göçene kadar büyük ölçüde bir toplum içinde yaşamını geçirir. Toplum halinde yaşamının kendisi için vazgeçilmez olduğunun bilincine varması ve düşünme yeteneğinin gelişmesiyle insanoğlu toplumun yapısı ve çeşitli sorunlarıyla doğrudan ve dolaylı olarak ilgilenmiş, bunlar üzerinde düşünerek çözüm üretmeye çalışmıştır.

Temel insan sorunlarını tartışırken, insanın toplumsallaşması ve toplumsal bir varlık olarak örgütlenmesi sorununu dışarıda tutması *felsefeden* beklenemez. Felsefe bir açıdan yaşama yeni açılımlar getirebildiğinde felsefedir. *Toplumbilim* oldukça yeni olmasına rağmen, toplumsal yaşam ve düzenlenmesiyle ilgili görüşler oldukça eskidir. İnsanoğlunun toplumsallaşma koşulları üzerinde kafa yorması ve toplumsal yaşamın temellerinden biri olarak görülen devletin, nasıl bir yapısının olması gerektiği konusundaki görüşleri uzun yıllar felsefi düşünce çerçevesinde ele alındı. *Bilgi* ile *toplum* arasında sıkı bir ilişki görüldü. Bu nedenle, tarih boyunca sorunlara eğilen dolayısıyla çözümler getirmeye ve açıklamalarda bulunan düşünürler bazen *olanı* savunmuşlar, bazen de insanların daha mutlu olması için *olması gerekeni* ele almışlardır. Siyasî düşünce tarihine bakılırsa, yönetim sorunlarına ilişkin tartışmalar eski çağ düşünürlerinden – sistemli kuramsal düşünceyi geliştirenlerden – bu yana varolan bir *olgudur*.

Toplum modellerini temellendiren *teorik* gelişmelere eski Yunan düşüncesinde rastlamak mümkündür. Örneğin, Platon ve Aristoteles'in bu olguya yaklaşım ve çözümlenmeleri Antik Yunan site-devletinin gereksinimleri karşılamadaki yetersizlikten doğan bunalımlara karşı ürünlerdiler. Sorun, önce Makedonyalılar daha sonra da Romalılar tarafında imparatorluklar kurulmasıyla çözümlür gibi olmuştur.¹

¹ Cem Eroğlu, *Devlet Nedir*, İmge Yayınları, Ankara, 2002, 8 - 18.

Bilim düşüncesi; gelişimiyle birlikte toplumla ilgili görüşlerin ilmi çerçevede değerlendirilmesini gerekli kılarken, toplumbilim disiplininin doğuşunu da hazırlamıştır.

Dünyadaki gelişmeler *yönetim* sorununu yeni başta düşünmeye zorluyor. Ancak bu çabanın ereği daha uygun yönetim biçimlerini sadece araştırmakla mümkün görülmemektedir. Çünkü yönetim artık toplumsal yaşamın her alanına nüfuz ettiğinden, *iktidar biçimleri* üzerine kafa yormaktan çok, *yönetim mekanizmalarını elinde bulunduranları araştırma* konusu yaparak siyasal bunalımlardan bir çıkış kapısı aranmaktadır. Bu açıdan toplumlar için ele aldığım konunun yaşamsal önemi tartışmasızdır.

Bu çalışmamla siyasetin gerçek amacının erdemli bir toplumun oluşturulması olduğunu dillendiren İlkçağ Antik Yunan düşünürü Platon'un iyi bir yönetimin gerçekleşmesi için ön gördüğü siyasal toplum projesini araştıracağım. Bir toplum veya topluluğun *seçkin bireylerden* oluşan bir *azınlık* tarafından yönetilmesi düşüncesi çok eskilere uzanan bir düşüncedir. Fakat bu düşünceyi batı düşüncesi tarihinde ilk defa Platon'un sistematik olarak tartışıp *ideal* bir yönetim şekli olarak ortaya koyduğu genel bir kabuldür.

Bilindiği gibi, Antik Yunanistan'da küçük, bağımsız şehir devletlerinin içindeki siyasî iktidar mücadeleleri M.Ö. 8. yüzyıldan itibaren başlamış ve aşağı yukarı üç yüzyıl sonra başta Atina olmak üzere birçok Yunan şehir devletçiklerinde geniş halk kitlelerinin siyasal egemenliği ele geçirmesiyle sonuçlanmıştır. Ancak şehir devletleri içinde *rakip sınıflar* arasındaki bu mücadeleler, bu mücadelelerin yarattığı istikrarsızlık, gerginlik ve sürekli iç savaş durumu, toplum hayatı için hayati değere sahip mevkilere *liyakatsiz* insanların seçilmesi, kitlelerin güzel konuşan bir takım şarlatanların peşinde bilinçsizce sürüklenmesi vb. olgular başta Platon olmak üzere birçok Yunan düşünürünün halkın kendi kendisinin yönetebileceği görüşünü şüphyle karşılamaya ve *seçkinlerin yönetimi* anlayışını geliştirmeye yöneltmiştir.

Bu sebeple yönetim olgusunun önemini fark eden Platon, *iyi bir yönetimin gerçekleşmesini*; her şeyden önce nitelikli, iyi yetişmiş, yönetim sanatını en iyi şekilde yapabilecek, devlet ve toplumu her türlü tehlikeye karşı koruyabilecek, huzurlu ve güvenli bir toplumun doğmasını sağlayabilecek kişiler olarak gördüğü *seçkin yöneticilerin yönetimine* bağlamıştır. Bu düşünce Platon'dan sonraki dönemlerde de birçok siyaset bilimcisinin dikkatini çekerek tartışmalara konu olmuş ve güncelliğini yitirmemiştir.

Mesela, seçkin yöneticiler kuramının teorisyenleri olarak değerlendirmeyi hak edenlerin başında 19. yüzyıl düşünürlerinden Mosca ile Pareto'yu burada anabiliriz. Mosca *Yönetici Sınıf* adlı yapıtıyla *seçkin* (elit) ve *kitle* ayrımını ilk kez sistemleştiren bir siyaset bilimci sayılır. Pareto ise *Elitlerin Dolaşımı* kuramı ile seçkinlerin yer değiştirmesini konu edinmiş ve günümüze kadar birçok akademik çevrede kuramı tartışılarak özgünlüğünü korumuştur. Ayrıca Amerikalı sosyal bilimci Wright Mills'in Amerikan toplumunun yönetici seçkinleri üzerine yaptığı *İktidar Seçkinleri* adlı çalışması *Seçkin Yöneticiler* kuramının halen akademik çevrelerde önemini koruduğunu göstermektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, *yönetim* ve *yönetimi* elinde bulunduran aynı zamanda azınlık olan seçkin kesim geçmişten günümüze varolan bir olgudur. O halde burada siyaset felsefesi açısından sorun olarak görülen husus: *yönetici seçkin kesimin* olup olmayacağı değil, daha çok *yönetimde ne tür bir seçkin kesimin olacağı* ve *bunların nasıl yönetime geçeceği* sorunudur.

Gerçekte, yöneticiler her ne şekilde yönetime gelirlerse gelsinler veya kimler tarafından getirilirlere getirilsinler, yönetime geçtikleri andan itibaren kendilerini bir ayrıcalıklı konumda bulurlar. Onların bu ayrıcalıklı mevkide bulunmaları toplumu birçok açıdan sıkıntıya sokabilir. Çünkü seçkin yöneticiler; toplum tarafından meşrû görülen birçok gücün merkezinde yer alan ve idareyi elinde bulunduranlardır. Bu da onlara bir işi gerçekleştirmek istedikleri zaman gerekli *kuvveti* sağlar. Dolayısıyla sahip oldukları kuvvet (*bilgi*, *sermaye* veya *silah*) nedeniyle toplumu veya kurumları *keyfi* yönetebilirler.

İleriki bölümlerde görüleceği üzere, Platon'un tespit ve değerlendirmelerinin pek çok yönde güncelliğini koruduğunu, bugün devletlerin ve toplumların yaşadığı sıkıntıların büyük bir çoğunluğunun *dirâyetli ve liyâkatli* bir yöneticiler grubuna sahip olmayışlarından kaynaklandığını göstermesi bakımından ilginç, aydınlatılması ve dikkate alınması bakımında da çağdaş gelişmelerle birlikte değerlendirilmesi elzem olan bir araştırma alanını oluşturmaktadır.

Ayrıca yurdumuzda Platon'un epistemolojik, ontolojik ve genel devlet görüşleriyle ilgili bir hayli yayın bulunmasına rağmen, düşünürün devlet sistematığında *siyasal seçkinlerin konumu* bugüne kadar yüksek lisans ve doktora düzeyinde bir ihtisas konusu olarak araştırılmamıştır. Bu nedenle Yüksek Lisans tez konusu olarak, Platon'un siyasal seçkinlere ilişkin görüşlerini inceleme konusu yapıp onun bu konudaki öngörüsünü diğer (modern) yaklaşımlarla karşılaştırıp açıklığa kavuşturmak olacaktır.

Bu araştırma esasta, Platon'un siyasal seçkinleri olarak *yönetici sınıfı olgusu* ile sınırlı olup, konunun öneminin daha iyi anlaşılması için çağcıl düşünürlerin "seçkin yöneticilere" ilişkin yaklaşımlarına da değinilecektir. Dolayısıyla araştırmam büyük ölçüde Platon'un bu konuyla ilgili üç önemli yapıtına; *Devlet*, *Devlet Adamı* ve *Yasaları'na* ayrıca *Seçkin Yöneticiler* konusunda eser verenlerin çalışmalarına dayanıyor. Belirlediğimiz amacımıza ulaşabilmek için dikkatli inceleme, sağlıklı değerlendirme ve tutarlı yorumlamalara başvurulacaktır.

Tezim dört ana bölümden oluşmaktadır: I. Bölümde daha çok *seçkin* kavramının çözümlenmesine gidilecek. Tezimin asıl konusu olan II. Bölümde ise, geçmişten günümüze birçok tezin ana merkezinde yer alan aristokrat ya da *siyasal seçkin* dediğimiz *yönetici sınıf* olgusu birçok yönüyle tartışılacaktır. III. Bölümde ise, araştırma ve inceleme yoluyla Platon sonrası *seçkin teorilerinin* ana hatları çizilmeye çalışılacaktır. Çalışmamın IV. Bölümünde ise, seçkin teorilerin ortak paydaları ile farklı yönleri ortaya konulacaktır. Sonuç kısmında araştırmam sonucunda ulaştığım değerlendirmelere ve konunun güncelliğine yer verilecektir.

I.BÖLÜM

SEÇKİN KAVRAMININ BOYUTLARI

Bu çalışmanın merkezinde *siyasal seçkin* kavramı anahtar kavram olarak yer almaktadır. Bu kavram siyasal düşünce tarihinin her döneminde birçok düşünürün tartışma konusu olmuştur. Günümüzde ise siyaset biliminin önemli konularından biri haline gelmiştir.

Araştırmamın bu bölümünde *siyasal seçkin* kavramının çeşitli boyutuyla ilgili kavram çözümlemesine gidilecektir. Anılan kavramın daha iyi anlaşılması için öncelikle; *toplumsal yapı* ve *sınıf* kavramı, sonra *seçkin* kavramı ve *tanımı*, daha sonra da toplumsal yapının üst veya üstün konumundaki yöneticileri ve bu kategoriye giren *ekonomik seçkin*, *askeri seçkin* ile *siyasal seçkin* kavramları, *analitik* bir düzlemde irdelenerek ele alınacaktır. Böylece bu bölümde sunacağımız bilgilerle çalışmamın asıl konusuna bir tür zemin hazırlama amaçlanacaktır.

1.1. TOPLUMSAL YAPI ve SINIF

Toplumsal yapının önemli göstergeleri olarak görülen *tabakalaşma* ve *sınıf* kavramları yardımıyla burada hedeflenen husus; seçkin kavramının tarihsel ve sosyolojik bir betimlemesini yapmaktır. Burada tabakalaşma ve sınıf kuramlarının derinlemesine bir incelemesinden ziyade bu kuramların genel geçer kriterlerinden hareketle *toplumsal yapı* hakkında kısa ve öz bir bilgi sunmaktır. Böylece iktidarı elinde bulunduranlar olarak tanımlanan *siyasal seçkin* olgusunun daha rahat tartışmaya açılacağı görüşündeyim.

Tabakalaşma kuramı; daha ilkel alanlardan daha karmaşık durumlara doğru yükselen bir gelişme kalıbını yansıtacak bir bilgi yığını olma anlamında, her hangi bir

tarihe sahip değildir.² Mevcut literatürü tarayan her hangi bir kimse bu literatürün hacmi ve çeşitliliği karşısında şaşkınlığa kapılacaktır. Ancak, biz burada mevcut literatürün hacmi ve çeşitliliğinden ziyade birkaç temel kaynaktan hareketle bizim için önemli olan toplumsal yapıdaki eşitsizliğe dikkat çekerek, bir sonraki konumuz olan “seçkinler” konusunun daha kolay anlaşılmasını sağlamaya yöneleceğiz.

Günümüzde sınıf ya da tabakalaşma kuramı olarak bilinen çoğu şeyin kökeninin neredeyse yalnızca Marx ve Engels’in, Max Weber’in ve Pareto – Mosca okulunun yazılarında olduğunu söylemek pek abartma sayılmaz. Bu elbette diğer klasik kuramcılarının, eşitsizliğin yapısı ve biçimleri konusunda kavrayışlar ve gözlemler sunduklarını yadsımak anlamına gelmez. Tarih Saint-Simon’un, Tosqueville’in, Simmel’in, Durkheim’in ve İskoç Aydınlanması yazarlarının eserleri ile kapitalizmin yeni doğan sınıfsal yapısı, toplumsal onurun dağılımı, yeni eşitsizlik biçimlerinin yol açtığı sınırlamalar üzerine yorumlar ve bunların düzeltilmesi için önerilen reçeteler ile doludur.³

Aslında bunlar, yani eşitsizlik üzerine düşünceler, saygın bir konuma sahip oldukları anlamına gelir. Düşünce tarihi içinde kuşkusuz, Platon, Augustinus, Hobbes, Locke, Rousseau, Hegel en önemli felsefeciler olarak yerini alır.

Sosyolojide *tabakalaşma* terimi genellikle yapılaşmış toplumsal eşitsizlik için, yani, insan grupları arasında, toplumsal süreçlerle ilişkilerin maksat dışı sonuçlarından kaynaklanan sistematik eşitsizlikleri inceleyen araştırmalar için kullanılmaktadır. Aynı zamanda toplumsal tabakalaşma, toplumsal istikrar ve değişim süreçlerini anlama çabasıyla tüm toplumları karşılaştırmalı bir bakış açısıyla inceleyen makro – sosyolojinin kalbini oluşturan bir alandır.⁴

Toplumsal tabakalaşma kavramı, çoğunlukla *toplumsal sınıfla* karıştırılır ve hatta bu iki kavramın birbirinin yerine kullanılabileceğini söyleyenler de vardır.

²Frank Parkin, “Toplumsal Tabakalaşma”, Tom Bottomore-Robert Nisbent, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, (Çev: Fatmagül Bertay), Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997, 595.

³ Parkin, *a.g.m.*, 595.

⁴ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev., Osman Akınhay – Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, 710.

Halbuki R. Scase'ye göre, bunlardan biri sebep, diğeri sonuçtur. Çünkü kapitalist toplumda tabakalaşma sistemleri, sınıf ilişkilerinin ifadesi olarak sınıfların yarattığı yapısal eşitsizlikleri yansıtır.⁵

G. Marshall'ın açıklamalarına göre, toplumsal tabakalaşmayla ilgili araştırmalar üç hedefi gözetir:

Bu hedeflerden birincisi, sınıf ya da statü sistemlerinin, toplumsal eylem tarzlarının kurucusu olacak şekilde, toplum düzeyinde ne ölçüde egemen bir yer tuttuğunu saptamaktır... İkinci hedef, sınıf ve statü yapılarını, sınıf ve statü oluşumunun belirleyicilerini analiz etmektir... Üçüncüsü, bir toplumsal tabakalaşma araştırması koşullar, fırsatlar ve sonuçlarda gözlenen eşitsizlikler ile grupların sınıf ya da statü sınırlarını nasıl muhafaza ettiklerini belgelemeyi hedefler. Başka bir deyişle, toplumsal kapanma sorununa el atıp, grupların ayrıcalıklarını korumalarını, başka grupların da aynı ayrıcalıkları elde etmeye çalışmalarını sağlayan dışlayıcı stratejileri araştırır.⁶

Marshall aynı eserinde, toplumsal tabakalaşmayı şöyle tanımlar: “en genel düzeyde toplumsal tabakalaşma, farklı biçimlerde, toplumsal entegrasyonu anlamının anahtar ögesi olarak sınıf ve statü – grubu oluşumu sorunları ve bu sorunların toplumsal düzen açısından doğurduğu sonuçlarla ilgilidir.”⁷

Bir toplumun yapısını ve işleyişini açıklarken, insanları büyük kümeler halinde ayırmak ve herkesi belli-başlı birkaç kümeden birine sokmak çok eski bir yöntemdir. İnsanlar daima şu veya bu özellikleri dolayısıyla başka bazı kimselere benzerlik gösterirler ve onlarla bir arada ele alınırlar. Ayrıca bir toplumu meydana getiren insan grupları hemen her zaman ve istisnasız bir şekilde yukarıdan aşağıya doğru tabakalar halinde hiyerarşik olarak görülmüşlerdir. Bu hiyerarşinin kriteri çok değişik olabilir. Ama esas alınan kriter (meslek, servet, soy...vs.) ne ise bazı insanlar buna başkalarından daha çok sahip görülmüşler ve onlara bir çeşit üstünlük tanınmıştır. Şu halde sosyal tabakalaşma daima bir eşitsizlik halinin ifadesidir. Üst tabakalara doğru gidildikçe insanlar az olmalarına rağmen alt tabakalardan

⁵ Richard Scase, *Sınıf (Yöneticiler, Mavi ve Beyaz Yakalılar)*, (Çev., Barış Şarer), Rastlantı Yayınları, Ankara, 2000, 41.

⁶ Marshall, *a.g.e.*, 710-711.

⁷ *A.g.e.*, 711.

bulunanlara göre daha fazla hak sahibidirler veya bazı haklardan daha çok faydalanırlar. Bu da cevaplanması gereken bazı sorularla bizi karşı karşıya getirmektedir. İnsanlar *niçin* ve *nasıl* birbirlerinden *ayrı* sosyal tabakalar meydana getirirler? Bu tabakaların bir birine kıyasla durumları nedir?

Şüphesiz eşitsizliklere bütün insan toplumlarında rastlanmaktadır. Servet ve güç arasındaki farklılıkların neredeyse hiç olmadığı en yalın kültürlerde bile bireyler arasında –erkeklerle kadınlar arasında, gençlerle yaşlılar arasında – eşitsizlikler söz konusudur. Örneğin, bir kişi herhangi bir konuda özel bir yeteneğe sahip olduğu için, ötekilerden daha yüksek bir statü elde edebilir. Eşitsizlikleri betimlemek için, sosyologlar özel olarak *toplumsal tabakalaşmadan* söz ederler. *Tabakalaşma*; farklı insan gruplaşmaları arasındaki yapılaşmış eşitsizlikler olarak tanımlanabilir.⁸ Tabakalaşmayı daha çok dünya yüzeyindeki jeolojik kaya katmanları biçiminde düşünerek ele almak yararlı olabilir. Diğer bir ifadeyle, toplumlar; daha çok tercih edilenin üstte, daha az tercih edilenin de alta yakın olduğu bir hiyerarşi içinde tabakalardan oluşmuş, diye düşünülebilir.

Anthony Giddens'e göre dört ana tabakalaşma sistemi ayırt edilebilir: *Kölelik*, *kast*, *mülk sistemi* ve *sınıf*.⁹ Bu dört sistemin pratikleri, geçmişten günümüze kadar farklı kıtalarda yaşayan ve varlığını sürdüren veya sürdürmeyen değişik devlet ve toplumlarda görülebilir. Bunlardan kölelik ve mülk sisteminin etkisi günümüzde azaldığı halde, sınıf ve kast sistemi halen varlığını sürdürmektedir. Kast sisteminin etkisini sürdürmesi, inanç olarak benimsendiği içindir. Örnek olarak Hindistan verilebilir. Ancak sınıfsal eşitsizliklerin günümüzde devam etmesi toplumsal yapıyla ilişkilidir. Burada sınıfların bir toplumsal oluşum içindeki biçimini belirlemek, karışımıza önemli bir sorun olarak çıkıyor.

Öyle görünüyor ki toplumsal yapıyla ilgili yazıların kaleme alındığı ilk dönemlerden bu yana *sınıf* olgusu da tartışma konusu olagelmıştır. Gelecek bölümde görüleceği üzere, ilk dönemlerde Platon toplumsal yapıyı; *iş bölümü* ilkesinden hareketle açıklamaya çalışmıştır. Platon iş bölümü ilkesinden hareketle toplumsal

⁸ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000, 256.

⁹ *A.g.e.*, 256.

yapıyı üç temel iş bölümünden dolayı üç sınıfa ayırır. Üretim işlerinde çalışanlara *işçi veya üretici sınıfı*; savunma işlerinde görev alanlara *muhafızlar*; sevk ve idare işinde de sorumlu olanlara ise, *koruyucular veya yönetici (idareci) sınıfı* adını vermiştir.¹⁰

Daha sonraki dönemlerde iş bölümü ilkesine Marx'ın kuvvetli bir şekilde savunduğu *üretim araçlarının* özel mülkiyetin eline geçmesi ilkesi de eklenince sınıf olgusu ön plana çıkartan tezler daha da kuvvetlendi. Marx ise toplumsal yapıyı üretim araçlarına dayanarak açıklamaya çalışmıştır. Marx'ta sınıfın ölçütü ekonomik bir ölçüt olduğundan, o sınıfları üretim araçlarıyla ilişki içinde tanımlamıştır. Marksist anlayışa göre, başlangıçta toplumda sınıflar bulunmuyordu. Sınıflar; iş bölümüyle ve üretim araçlarının özel mülkiyetin eline geçmesi ile ortaya çıkmıştır. Buna göre toplumsal sınıf, aynı konum, çıkar ve statüye sahip insanların bir üretim ve mülkiyet sisteminin içindeki yerlerine göre tanımlanan *ekonomik sınıfa* eşittir.¹¹

Yine, Marx'ın toplumu meydana getiren iki sınıf arasındaki ekonomik çıkar ve siyasi egemenliğe dayalı mücadeleyi *sınıf çatışması* şeklinde tanımlamıştır. Sınıf mücadelesini ise, *tarihin itici gücü* olarak görür.¹² Marx'ın söz konusu anlayışına göre, bu çatışma Antik Çağın köle toplumunda özgür yurttaşlarla köleler arasında, Ortaçağın senyörlerle serfler ve daha sonra da aristokratlarla yurttaşlar arasında bir çatışma olarak kendini göstermiştir. Marx'ın içinde yaşadığı çağda ise, bu çatışma öncelikle *kapitalistle işçi* ya da *proleter* arasındadır.¹³

Aynı zamanda Weber'in bu konuya sağlamış olduğu katkıyı da unutmamak gerekir. Weber için ise, *sınıf ayrılıkları* yalnızca üretim araçlarının denetiminden ya da denetimlerinin olmamasından değil, mülkiyetle doğrudan doğruya ilişkisi olmayan ekonomik etkenlerden de kaynaklanır. Dolayısıyla Weber, Marx'ın sınıfın nesnel olarak belirli ekonomik koşullara dayandığı görüşünü kabul etse de, sınıfın

¹⁰ Platon, *Devlet*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, (Çev., Sabahattin Eyuboğlu – M. Ali Cimcoz) İstanbul, 2001, 56.

¹¹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Ekin Yayınları, Ankara, 1996, 614.

¹² Nicos Poulantzas, *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar*, (Çev., Şen Sürer- L. Fevzi Topaçoğlu), Belge Yayınları, İstanbul, 1992, 36.

¹³ Jostein Gaarder, *Sofi'nin Dünyası*, (Çev., Gülay Kutal), Pan Yayıncılık, İstanbul, 1996, 448.

oluşumunda Marx'ın öngördüklerinden daha fazla çeşitteki ekonomik faktörün önemli olduğunu düşünmektedir. Bu tür kaynaklar arasında, özellikle insanların, elde edebildikleri işlerin türünü belirleyen becerileri, referansları ya da nitelikleri bulunmaktadır. Profesyonel ya da yönetici mesleklerde olanlar, mavi yakalı işlerde çalışanlara kıyasla daha fazla kazanırlar ve çalışma koşulları daha iyidir.¹⁴

Burada dikkatimizi çeken bir noktaya işaret etmekte yarar buluyoruz: Marx, sermaye sahipleri ile sermayeye sahip olmayan işçiler arasında temel bir karşıtlık görürken, Weber, benzer bir görüşü kabul etmekle birlikte, tabakalaşmanın öteki iki yönünü, *statü* ile *partiyi* sınıftan ayrı tutar. Statü, kişi ya da gruplara verilen saygınlık ya da “toplumsal onur”¹⁵; parti ise belirli hedeflere ulaşmak için grupların “etkin bir biçimde harekete geçmesine” ve ya “sosyal güç ve iktidar”¹⁶ kazanmaya göndermede bulunmaktadır.

Üzerinde birleşilen nokta, bir tür ikiye bölünmüşlük modelinin sınıf ilişkilerini çözümlemenin en verimli aracı olduğudur; anlaşmazlık ise, geniş ölçüde, bu bölünmenin hangi ölçütlere göre ortaya çıktığının seçimi üzerinde odaklaşmaktadır. Marx'ın genel ikili çatışma modeli şemasını muhafaza etmekle birlikte, çoğu akademik kuramcı ilk ikilinin yerine başka bir ikiliyi geçirme gereğini duymuşlardır. Dolayısıyla, *iktidara sahip olmak* ile *olmamak*, siyasal sınıflar ile kitleler ya da *kol emeği* ile *kafa emeği* arasındaki ayrım önerileri, hep esas çatışma ve ayrılık kaynağı olarak klasik *sermaye – emek* ayırımında hissedilen yetersizliklere karşı ortak bir tepkinin ifadeleri sayılabilir.¹⁷

Buradan önemli bir hususu daha belirtelim. T.S. Eliot'a göre “yaşama gücüne sahip bir toplumda hem sınıf, hem de seçkin vardır.”¹⁸ toplumsal yapı zorunlu olarak sınıflaşmayı gerekli kıldığı için toplumsal yapıyı oluşturan bütün sınıflar belli bir fonksiyonu icra etmek mecburiyetindedirler. Ona göre mühim olan şey, tepeden

¹⁴ Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, (Çev., Taha Parla), İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, 270-71.

¹⁵ Weber, *a.g.e.*, 277.

¹⁶ *A.g.e.*, 287.

¹⁷ Parkin, *a.g.m.*, 601.

¹⁸ T.S. Eliot, Sınıf ve Seçkin, (Çev., Sevim Kantarcıoğlu), *Hisar*, C. XX, S.198, Ankara, 1980, 17.

tabana kadar birbirini takip ederek hiyerarşik bir düzen oluşturan kültür seviyelerine sahip bir toplum yapısıdır.¹⁹

Toplum, rol ve statüleri farklı olan bireylerin oluşturduğu fonksiyonel bir bütün olarak düşünülürse; toplumu oluşturan organizma da güç ve gelir farklılıklarına göre sınıflandırılmış olur. Burada Weber'in dediği gibi: “sınıflar, statü grupları ve partiler bir topluluk içindeki güç dağılımı ile ilgili olgulardır.”²⁰ Dolayısıyla “sınıf, tarih boyunca toplumlarda rastlanan katman türlerinin belki de en önemlisidir.”²¹Bu nedenle toplumların hiyerarşik yapısını sınıfların belirlediği söylenebilir. O halde bir *sınıfi*; benimseyebildikleri bir yaşam biçimi olan, türlerini önemli ölçüde etkileyerek ortak ekonomik kaynakları paylaşan büyük ölçekli insan grupları diye tanımlayabiliriz.²² Toplumsal sınıfların tanımlanmasında; gelir düzeyi, yaşam biçimi ve toplumsal saygınlık gibi ölçütler kullanılır.²³ Bu anlamda düşünüldüğünde sınıfsız bir toplumun ve devletin mümkün olamayacağı kanaati hâsıl olmaktadır.

1.2. SEÇKİN KAVRAMI ve TANIMI

Seçkin (elit) kavramı toplumbilim literatüründe “çoğunluk üzerinde azınlık yönetimini”²⁴ tanımlamak için kullanılır. Seçkin (elit) sözcüğü Latince *eligre*'den gelmektedir. *Eligre* seçme, *elehta* “seçilmiş olan parça” veya “en iyisi” demektir. Siyasal bilim literatüründe bu deyim birçok değişik özel anlam yüklenmiştir.²⁵ Örneğin: seçkin (elit) kavramı; *ticaret* (business) seçkini; *taşra* (provincial) seçkini; *devrimci* seçkini; *entelektüel* seçkini; *siyasal* seçkini vs. gibi birçok özel anlamı bünyesinde barındıran geniş bir yelpazeye sahiptir. Burada daha çok bizi ilgilendiren boyut *siyasal seçkin* (elit) kavramıdır.

¹⁹ A.g.m., 19.

²⁰ Weber, a.g.e., 269.

²¹ Muzaffer Sencer, *Sosyal Sınıflar (Kriter ve Göstergeler)*, Gözlem Yayınevi, İstanbul, 1974, 177.

²² Gideens, a.g.e., 259.

²³ Sencer, a.g.e., 180.

²⁴ Marshall, a.g.e., 710.

²⁵ Mehmet Turhan, *Siyasal Elitler*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1991, 29.

Elit terimini Türkçe'ye “seçkin” olarak çevirmek mümkündür. Ancak “seçkin” her zaman bu kelimenin batı dilindeki kullanılış manasını vermemektedir. Kelime belirtildiği gibi Latince “eligere – seçmek” fillinden türemektedir.²⁶ Bugün Türkçe'de bir siyaset ilmi terimi olarak tutunmuş bulunan elit kelimesi ise Fransızca'dan alınmıştır. Dolayısıyla elit kelimesine muhtelif çağlarda muhtelif ülkelerde çeşitli ve değişik manalar yüklendiğini görüyoruz.

Seçkin (elit) kavramının soy kökünü çok eskilere dayanır. Bu kavram; batı siyasal düşünce tarihinde ilk olarak 2500 yıl önce Antik Yunan düşünürü Platon'un *Devlet* adlı eserinde ileri sürdüğü toplumun seçkin bir azınlık tarafında yönetilmesi tezinde ifadesini bulur. T. B. Bottomore bu kavramın kökünü daha da önceye (geçmişe) dayandırır. Ona göre, toplumun üstün bireylerde oluşan bir küme (sınıf) tarafından yönetilmesi düşüncesi Platon'un ideal devlet anlayışında daha çok önce Hint toplumunu düzenleyen Brahmanca *kast* öğretilerinde belirgin biçimde yer almaktadır.²⁷

Bülent Daver kelimenin farklı kullanımlarına aşağıdaki şekilde işaret eder:

Büyük din kitaplarından Tevrat'ta “seçkin bir kavim”den Tanrının seçilmiş, sevgili kulları İsrail oğullarından söz edilmektedir. İncil'de de muhtelif yerlerde “seçkin” din ulularına, cennete girecek “seçilmiş” lere atıflar yapılmaktadır. 1789 Fransız ihtilalinden önce Ruhban ve Aristokrasi “Elit” sınıf sayılıyordu. İsviçre'nin bazı kantonlarından Elit kelimesi seçilmiş, üstün nitelikli bir malı anlatmak için kullanılmıştır. Sovyet Rusya'da da Komünist Partisi “Elit Parti” sayılmaktadır.²⁸

Bu pasajdan anlaşılıyor ki; 17. yüzyılda seçkin (elit) sözcüğü, üstün kalitedeki malları tanımlamakta kullanılırdı. Sonraları bu sözcüğün kullanım alanı genişleyerek birinci sınıf askeri birlikler ya da soyluluğun yüksek mertebeleri gibi üst toplumsal kümeleri kapsamaya başladı. İngilizce Oxford sözlüğüne göre “seçkin” sözcüğünün İngilizce dilinde bilinen en eski kullanımı, 1823'e, artık toplumsal

²⁶ Bülent Daver, “Az Gelişmiş Ülkelerde Siyasi Elit ‘seçkinler’ ” *AÜSBFD*, Ankara, 1965, 517 – 518.

²⁷ T. B. Bottomore, *Seçkinler ve Toplum*, (Çev., Erol Mutlu), Gündoğan Yayınevi, Ankara, 1997, 7.

²⁸ Daver, *a.g.m*, 517-518.

kümeleri de kapsamaya başladığı bir tarihe uzanmaktadır.²⁹ Ancak bu deyim toplumsal ve siyasal yazında yaygınlıkla kullanımı Avrupa'da 19. yüzyıl sonlarında, İngiltere ve Amerika'da ise, özellikle Vilfredo Pareto'nun yazıları sayesinde toplum bilimsel seçkin kuramların yayıldığı tarih olan 1930'larda başlar. Mosca'nın 1896'da yayınladığı ve İngilizce'ye 1939'da Mosca'nın (*Yönetici Sınıf*) adıyla çevrilen kitabı, yöneticilerin ayırt edici özelliğinin ve buna bağlı olarak yöneticilerin yönetilenler üzerindeki siyasal egemenliğinin açıklanmasının, yöneticilerin üstün örgütlenme güçleriyle yapılabileceğini öngören ilk metindi.³⁰

Günlük dilde de seçkin kimse denilince, üstün nitelikli maddi ya da manevi değerlere sahip kişiler akla gelmektedir. Görülüyor ki seçkin kelimesinin bütün bu değişik kullanılış şekillerinde bile ortak bir nokta vardır: O da seçkin teriminin *üstün nitelikleri*, bir *kudreti* akla getirmesidir.

Vilfredo Pareto, çok genel bir ifadeyle seçkin kavramını şu şekilde açıklamaya çalışır:

Farz edelim ki bütün beşeri faaliyet dallarından her kişiye ehliyetine göre bir derece taktir edilmektedir. Tıpkı okul imtihanlarında çeşitli konularda notların verilmesi gibi. Mesela, en üstün bir hukukçuya 10 verilecektir. Müşteri bulamayan avukata da 1, "0" numara tam bir aptal için ayrılmıştır. Milyonlar kazanana – ister dürüst ister dolambaçlı yollardan olsun – 10 vereceğiz. Binlerce lira kazanana da 6, düşkünler yurduna düşmemekle beraber güç halde geçinene 1, tam manasıyla muhtaç ve düşkünlere "0" vereceğiz. Perikles'in Aspasia'sı, 14. Louis'nin Maintenon'u, 15. Louis'nin Pompadorour'u gibi iktidar sahibi erkeği kendine bağlamış ve onun hayatında bir rol oynamış ve siyasete karışmış kadınlara 8 ya da 9 gibi yüksek bir numara vereceğiz. Alelade bir fahişeye ise "0" vereceğiz. İnsanların nasıl aldatıldığını bilen ve gene de hapisaneye düşmemeyi başaran zeki bir dolandırıcıya, sağduyu budalalarının sayısına ve elde ettiği paranın miktarına göre 8 ya da 9 numara vereceğiz. Buna mukabil, bir lokanta masasından bir gümüş parçayı kapıp kaçarken yakalanan ve polis eline düşen alelade bir hırsıza 1 vereceğiz. Carducci gibi bir şaire zevkimize göre 8 ya da 9 yazdığı şiirlerle dinleyenleri kaçıran bir sokak şairine ise "0" vereceğiz. Satranç

²⁹ Bottomore, *a.g.e.*, 8.

³⁰ Marshall, *a.g.e.*, 182.

oyunları için kaç maç yaptıklarını ve ne kadarını kazandıklarını tespit ederek çok kati ölçüler elde edebiliriz ve beşeri faaliyetin bütün dalları içinde bu böyle yapılır.³¹

Seçkin kavramını bu şekilde açıklamaya çalışan Pareto'ya göre, bütün beşeri faaliyet dallarında en yüksek numaraları, puanları almış olan kimselerden bir araya gelen seçkin; *en becerikli, en mahir, en kurnaz, en güçlü, en güzel, en zeki, en ince duyuslu* kimseleri kapsamaktadır. Kısacası seçkin bir toplumun üst tabakası, üst sınıfı sayılmaktadır. Böylece Pareto kendi alanında en yüksek notu alanlardan bir sınıf oluşturur ve bu sınıfa da *seçkinler* adını verir.

Seçkin kuramların ikinci önemli ismi, seçkin kavramı yerine *Yönetici Sınıf* deyimini tercih eden Gaetano Mosca, *Seçkinler* ile *Yığınlar* arasında ilk sistemli ayrımı yapan ve bu ayrım üzerine bir teori kuran düşünürdür. Mosca tanımını şu mantık üzerine inşa etmektedir. Bütün toplumlarda, en ilgisiz kişilerin bile gözünden kaçmayacak bir olgu vardır. Uygar olsun olmasın, her toplumda iki sınıf insan bulunur: *Yöneten* ile *yönetilenler*. Her zaman sayıca az olan birinci sınıf siyasal işlevleri yerine getirir, gücü elinde tutar ve gücün nimetlerinden yararlanır. Buna karşılık sayıca daha çok olan ikinci sınıf, birinci sınıf tarafından bazen meşrû, bazen de keyfi bir şekilde yönetilir. Mosca, azınlığın çoğunluk üzerindeki yönetimini, azınlığın örgütlü olmasıyla açıklar. Bununla beraber, azınlık üstün bireylerden oluştuğu için içinde yer aldıkları toplumlarda saygı duyulan ve etkili özelliklere sahiptir.³²

C. W. Mills ise seçkinlerin ortak kriterlere göre dört farklı gruba ayrıldığını belirterek, seçkin (elit) tanımını yapmaya çalışır. Bu kriterler şunlardır: 1- seçkinlerin başında buldukları yerler 2- sahip oldukları şeyler 3- üyesi buldukları yerler 4- kim oldukları.³³ Bunların dışında ne iktidar olgusu, ne nitelik ne de konum açık bir biçimde tanıma dahil edilmiştir.

³¹ Mümtazer Türköne, *Siyaset*, Lotus Yayınevi, Ankara, 2003, 380.

³² Bottomore, *a.g.e.*, 9-10.

³³ C. Wright Mills, *İktidar Seçkinleri*, (Çev: Ünsal Oskay), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974, 388-389.

Seçkin teoriye önemli bir katkısı olan H. Laswell ise, “*elde edilecek ne varsa ondan en çok alanlar, toplumda mevcut değerlerden en fazlasını elde edenler*”³⁴ biçiminde bir tanım geliştirmiştir. Bu tanımda vurgu çok açık bir biçimde seçkinlerin eylem ve faaliyetine yapılmaktadır. S. M. Lipset de bir tanım geliştirmiş ve seçkini “*iktisadî, idarî, siyasî, askerî, dinî, kitle örgütleri, eğitim ve meslekler gibi en önemli sosyal yapıların zirvelerinde bulunanlar*”³⁵ biçiminde tasvir etmiştir. Görüleceği üzere bu tanım da konuya farklı bir açıdan bakarak yaklaşmıştır. Bu tanımda açık bir biçimde konum (position) ön planda tutulmuştur. Böylece yapıların en üst konumunda olanlar seçkin olarak nitelenmiştir.

Son olarak Murat Önderman’ın “Siyasal Elitizm Kuramı” adlı makalesinde, ilk seçkin (elit) kuramcılarının dayandıkları çeşitli savlardan hareketle yapmış olduğu tanımına bakalım: “Siyasette özel bir performans (sonuç alıcılık) göstermesiyle ayırt edilen, belirli bir toplumun yönetimini tekeline alan ve üyeleri arasında, bir bağlaşımdan başlayarak, tutunum, grup bilinci ve ortak hedeflere yönelmeyle açığa çıkan bir birliğe kadar ulaşılabilen bir bağlantı bulunan, kişisel özellikler açısından homojen bir azınlık grubu”³⁶ şeklindeki tanımı bizim de bu konudaki düşüncelerimizi özetlemektedir.

1.3. TOPLUMSAL YAPININ ÜST veya ÜSTÜN KONUMUNDAKİ YÖNETİCİLER

Amerikalı sosyoloji profesörü C.W. Mills, İktidar Seçkinleri (Power Elite) adlı kitabında toplumun üst konumundakilerini üç kategoride değerlendirmektedir. Ona göre, modern toplumda kayda değer bir iktidar, ancak, toplumdaki büyük kuruluşların “yönetim konumlarında” bulunmakla sağlanabilmektedir. Modern toplumun bu büyük kuruluşları: *Ordu, devlet ve büyük şirketler*dir. Bu kuruluşların zirvelerinde “toplumun yönetim konumları” bulunmaktadır.³⁷ Mills, başka bir yerde, bunları “toplumsal yapının *stratejik yönetim mevkileri*” olarak adlandırmaktadır.³⁸

³⁴ Türköne, *a.g.e.*, 383.

³⁵ *A.g.e.*, 383.

³⁶ Murat Önderman, “Siyasal Elitizm Kuramı”, *Argumentum*, Cilt I, Sayı XXI, İstanbul, 1991, 157.

³⁷ Mills, *a.g.e.*, 14.

³⁸ *A.g.e.*, 16.

Böylelikle Mills'e göre, modern toplumlarda *iktidar* kurumsallaşmıştır. Bunun anlamı, iktidarın *şahıslara* bağlı bulunmasıdır. Kişiler; gerçekten iktidarlarını "komuta mevkileri"nde buldukları hiyerarşik kuruluşlardan almaktadırlar

Yine bu tariften anlıyoruz ki, bir toplumda *tek bir komuta* mevkisi yoktur, *bir çok komuta mevkileri* vardır. Bu mevkileri elinde tutanların hepsi seçkinler olarak tanımlanır. Her ne kadar yönetim mekanizmasının merkezinde siyasî seçkin yer alsada, özellikle *askeri* ve *ekonomik* seçkin de yönetimin can damarlarından biri olarak algılanmaktadır.

Siyasî, iktisadî ve askerî seçkinlerden oluşmuş uyumlu ve dayanışmacı bir grup karar erkinin en önemli bölümünü elinde bulundurur. Bu seçkinler grubu içinde insanlar bir rolden diğerine geçerler ve kendi aralarında değiştirilebilirler. Bir nesnel çıkar ortaklığı ve kişisel bağlarla (benzer bir köken ve eğitimin güçlendirdiği) birleşmişlerdir. Sözün kısası, Mills birkaç yönetici seçkinler grubu olduğunu kabul eder, ama her şeyin sanki *tekmiş* gibi cereyan ettiği sonucuna varır: Bu çeşitli seçkinler gruplarının çıkarları birbiriyle çakışır ve söz konusu gruplar bu çıkarları geliştirme konusunda anlaşırlar.³⁹

Burada bu üç seçkin gurup arasındaki bağlantılara ve yönetimin hayatiyeti için iletişim ağının geliştirilmesi gerektiğine dikkatlerimizi çevirmeliyiz. Çünkü bu üç seçkin grubu arasında *kesin* ve *net* bir ayrılık yoktur. Belki bu seçkin grupları adeta birbirini kesen daireler gibi *iç içe* geçmiş durumdadırlar. Bir seçkin grubunda yer alan kimse başka bir seçkin gruba geçebileceği gibi böyle bir geçiş olmadan da tesirde bulunabilir. Örneğin, bir generalin siyasî hayata alınması veya fiilen karışması ya da ekonomik seçkinin siyasi seçkine doğrudan doğruya katılması veya uluslar arası iş ağı ve ürettikleriyle siyasi seçkine etkide bulunması gibi.

³⁹ Philippe Beneton, *Toplumsal Sınıflar*, (Çev., Hüsnü Dilli), İletişim Yayınları, Ankara, 1997, 85.

Günümüzde *iktidar seçkinleri* daha çok profesyonel parti politikacılarından, dev şirketlerin üst düzey yöneticilerinden ve ülkelerin savunmasında rol oynayan askeri üst çevrelerden gelen kimselerden oluşmaktadır.

Millis'in Amerikan toplumunun üst mevkilerinde iç içe üç çember gibi birleşmiş bulunan *askeri, ekonomik ve siyasal iktidar seçkinlerinin* bugünkü durumunu şöyle ifade etmektedir:

Bunların içinde ellerindeki iktidardan en çok yararlanabilenler askeri seçkinler olmakta; ekonomik seçkinler ise devletin karar – alma organlarındaki yerlere gelmenin verdiği bazı olanaklardan yararlanmaktadırlar. İktidar yapısının bugünkü yeni biçiminde en çok zarara uğrayanlar (yani iktidar alanı daralanlar) ise potansiyel politikacılar olmuştur.⁴⁰

Bu noktadan dikkat etmemiz gereken, tarihsel açıdan sınırlı bir dönemde belirli kalmak ve kendimizi sorunun tüm karmaşık yanlarını görebilecek bir uyanıklık içinde tutmak zorunda olduğumuzdur. Bazı Marksist söylemler, toplumda gerçek iktidarın büyük ekonomik güç sahibi çevrelerde olduğunu ileri sürerler. Bazı liberaller ise, toplumdaki iktidar sisteminin en üst yerinde siyaset adamlarının bulunduğunu savunurlar. Bazılarına göre de yönetim olgusunda üst rütbeli askerler artık gerçek birer diktatör niteliği kazanmışlardır. Bizce bu şekilde olaya yaklaşmak yönetim olgusunu basite almak demektir. Günümüzde yönetim mekanizmasını doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen birçok çevre vardır. Biz burada baskın olan ekonomik seçkin, askeri seçkin ve siyasi seçkinler dediğimiz üç gurup üzerinde durmaya çalışacağız.

Toplumdaki seçkinleri siyasal konumlarına göre başka ölçülerle de sınıflandırmak mümkündür. Fakat bu üç çevre – ekonomik seçkin, askeri seçkin ve siyasal seçkin – şeklindeki sınıflandırma günümüz Asya ve Afrika toplumundaki siyaset dünyasını anlamak; bu dünyanın sosyal ve psikolojik yönden nasıl biçimlendiğini kavrayabilmek için daha yararlı görünmektedir.

⁴⁰ Mills, *a.g.e.*, 385.

1.3.1. EKONOMİK SEÇKİN

Ekonomik seçkinleri kısa ve öz olarak: şirketler dünyasının üst düzey yetkilileri yani sahipleri ile, kapitalist çarkın aktif senaristleri ile ülke ve dünya ticaretinin önemli şahısları, tabiri caizse para babaları olarak tanımlayabiliriz. Mills, şirketler dünyası ve şirketler bünyesindeki *zenginler* ile *siyasal seçkinler* arasında *yapısal* bir bağlantının kurulduğunu söyler. Hatta, artık büyük şirketlerle devlet yönetimi iki ayrı dünya olarak görmek imkanı yoktur. Bu yaklaşma en aşikar olarak, yürütme organında görülmektedir.⁴¹ Milis'e göre, Birinci Dünya Savaşını izleyen otuz yıl içinde siyaset adamları ile ekonomik hayatın üst kademelerinde yer alan kimseler arasındaki farklılıklar azalmış bulunmaktadır. Eskiden şirketler dünyasının ileri gelen kişilerinden biri devlet kuruluşlarında uzun zaman görev alınca, bir gün yeniden geldiği yere döndüğünde, eski çevresi kendisini güvensizlikle karşılardı. Bugün bu da değişmiştir. Üst yöneticiler günümüzde bu tür görevlere gelmektedir.⁴² Bizce geldikleri yerler sayesinde şirketler dünyasındaki işleri çok daha rahat yürümekte ve kısa sürede sahip olmak istediklerine kavuşmaktalar. Dolayısıyla “ekonomik gücü ellerine geçirenler, siyaset erkini de yönlendirmeye başlamışlardır.”⁴³

Yine bu konuda Weber'in *Bürokrasinin Gücü* adlı çalışmasındaki şu cümleleri bu çalışma konumuza önemli bir katkı sağlayacağını düşünüyorum:

“Tam gelişmiş bir bürokrasinin gücü olağan koşullarda hep çok yüksek olmuştur. “siyasal efendiler,” “uzmanların” ve yönetim işleri içinde yer alan eğitilmiş memurların karşısında kendilerini bir “diletant” ya da amatör konumunda bulurlar. Bürokrasinin hizmet ettiği “efendi,” “yasa önerme hakkı” referandum ve memurlara işten el çektirme yetkisi gibi silahlarla donanmış bir “halk” da olsa; güvensizlik oyu verme hak ya da fiili yetkisine sahip ve daha Aristokratik ya da daha demokratik bir temelde seçilmiş bir “parlamento” da olsa bu sözlerimiz geçerlidir.”⁴⁴ Weber'in bu

⁴¹ Mills, *a.g.e.*, 169.

⁴² *A.g.e.*, 235.

⁴³ Önal Sayın, “Toplumsal Düzen, Demokrasi ve Seçkinler”, *Sosyoloji Dergisi*, (EÜEF), İzmir, 1990, 14.

⁴⁴ Weber, *a.g.e.*, 315.

tespitleri aynı zamanda günümüz Amerika'sındaki "Şahinler Grubu'nun iktidar üzerindeki etkilerini en açık bir şekilde açıklamaktadır.

Şirketler dünyasının zenginlerinin ve yöneticilerinin belli ve apaçık bir şekilde siyasal iktidar sahibi olduklarını gösteren bu örneklere bakarken bu kimselerin tek tek ve kişisel olarak ne derece dürüst olduklarını ya da olmadıklarını düşünmek gereksizdir. Çünkü varolan sosyal realitelerden hareketle cevabına çok rahat ulaşılabilecek sorulardır. Burada bizim için önemli olan siyasal sorun, şirketler dünyasının zenginleri ile siyaset dünyasının yöneticileri arasında her geçen gün biraz daha fazla yapısal bir bağlantı olduğunu gösteren delillerin gün yüzüne çıkışıdır.⁴⁵

Gözden kaçırılmaması gereken temel gerçek ise, siyasal yönetimin; basit anlamda, şirketler dünyasının bir uzantısı olmadığı ya da siyasal yönetim mekanizmasının düpedüz şirketler dünyasının temsilcilerinin eline terk edilmiş olmadığıdır.

1.3.2. ASKERİ SEÇKİN

Politikanın her çeşidi *iktidar* elde etmek ya da artırmak için yapılan bir mücadeledir. İktidarın asıl görünümü, türü ise *şiddet* kullanımüdür. İnsanlık tarihinin büyük kısmında *insanoğlu*, yaşamını kılıcın gölgesi altında sürdürmüştür. Her ne kadar askeri birimler toplumsal hayatın güvenliği ve rahatlığı için vazifelerini yerine getirirler de; toplumda gerçek ya da sıradan bir bunalım, bir sarsıntı olduğu zaman askeri seçkin ya yönetime doğrudan geçmekte ya da dolaylı olarak yönetimi etkilemektedir. Dolayısıyla toplumsal hayat askeri yönetime dönüşmekte, toplum da büyük ölçüde bu tür iktidara sessiz kalmaktadır. Mills'in de işaret ettiği gibi: "18. ve 19. yüzyıllardaki yaşantımızdan miras aldığımız bazı belirli değerler ve inançlar yüzünden, bugün bile askeri yönetimle ilgili bu basit gerçeklere karşı gözümüzü kapatma eğilimi taşıyoruz."⁴⁶

⁴⁵ Mills, *a.g.e.*, 235.

⁴⁶ Mills, *a.g.e.*, 238.

Mills'e göre, iktidar seçkinini oluşturan bu üç kesim içinde, elindeki iktidar olanaklarından en fazla yararlanan askeri seçkindir.⁴⁷ Askeri seçkini oluşturan üst rütbeli askerler, siyasal atama ile göreve gelmelerine ve siyasal bir sorumluluk taşımamalarına rağmen, en önemli siyasal kararların alınmasına katılmaktadırlar.⁴⁸ Devlet, askeri bir nitelik kazanmakta; yani, hemen hemen her siyasal ve ekonomik eylem, askeri bir bakış açısından yargılanmaktadır. Zaten, Mills'e göre, iktidar doğası gereği siyasal olduğu için, askerler, kendileri arzu etmeseler dahi, bazı olayların sürüklemesiyle, bu iktidarlarını kullanmak zorunda kalmaktadırlar.⁴⁹

Dünyanın birçok ülkesinde askeri seçkinler en ufak bir siyasi boşlukta bile yararlanarak yönetimden pay alma hesabı içindeler. Şirketler dünyasının zenginleri ve üst yöneticiler ile politikacıların yanı sıra toplumsal hayatta yön veren seçkinler topluluğunda generaller ve amiraller de iktidarlarını gitgide artırmışlar; son derece önemli sonuçlar doğurabilecek nitelikte büyük kararlar alabilecek ya da bu tür kararları etkileyebilecek yerlere gelmişlerdir. Bunun da asıl sebebi, "askerî seçkinlerin iktidarları, savaş yıllarında ve savaş – benzeri ara dönemlerde arttığı için bugün bu kimseler de ülke çapındaki prestij sisteminde yer almış bulunmaktadır. Askerlerin böyle büyük bir önem kazanmaları, polisler gibi askerlerin iktidarının temelinde şiddet kullanma tekelinin bulunmasından; kendilerine karşı koyanları bununla yola getirebilmelerindedir."⁵⁰

Anayasaya göre, askerler siyasal otoriteye bağlıdırlar. Bu hükme uygun olarak da sivil yöneticilerin hizmetinde çalışmaları, ona danışmanlık yapmaları gerektiğine inanılmıştır. Fakat, bugün için general ve amirallerin toplumun yönetici seçkinleri arasında yer almaları dolayısıyla, siviller de gerçeklere askerlerin çizdiği tabloya uygun biçimde bakar duruma gelmişlerdir.

⁴⁷ *A.g.e.*, 276.

⁴⁸ *A.g.e.*, 201.

⁴⁹ *A.g.e.*, 200.

⁵⁰ Mills, *a.g.e.*, 117.

Robert A. Dahl'in konumuzla ilgili şu düşünceleri düşündürücüdür:

Eğer yalnız başına veya diğerleriyle birleşerek ordu bir yönetici elit teşkil ediyor ise ya kendi esas işlerini idare etmekte inanılmaz derecede kifayetsizdir ya da yönetimin başarısı konusunda şaşkırtıcı bulduğum bir derecede ilgisizdir.⁵¹

Hatta günümüzde Asya ve Afrika devletlerinin hemen hemen hepsinde askerî seçkinlerin ülke yönetiminde etkilerinin parlamentonun ya da siyasal seçkinlerin etkisinden daha da fazla olduğu görülüyor. Bunun da en büyük sebebinin, askerlerin hâlâ kendilerini ülke savunmasında *kurtarıcı* olarak görmeleri ve her şeyin en sağlıklı çözümünün de kendilerinin bildiklerinde olduğunda inanmaları ve inandırmalarıdır.

Mills'e göre bu vakaya askerlerin toplum ve devlet hayatında daha nüfuzlu bir duruma gelmiş olmaları şeklinde bakmayı, daha derinlere inebilmek gerekmektedir. Çünkü toplumun siyasal, askerî ve ekonomik seçkinleri arasında *militarist* bir kliğin kurulmuş olması demek; ekonomik hayatta, devlet hayatında ve askerlik alanında yer alan seçkinler arasında bir *çıkar birliğinin* kurulmuş olması; bu seçkinlerin aynı amaçlar için kendi aralarında bir birlik meydana getirip bütünleşmesi demektir. Ama var olan yeni olguya militarist klik yerine *iktidar seçkinleri* topluluğu demek daha doğru olacaktır. Çünkü bu klik içinde, çıkarlar gitgide daha çok *ortak çıkar* görünümü kazanarak askerî, ekonomik ve siyasal çevrelerin seçkinleriyle birlikte yer almaktadır.⁵²

1.3.3. SİYASAL SEÇKİN

Bu kısımda daha çok siyasal seçkinler olgusu üzerinde durulacaktır. Siyasal seçkinin ne ifade ettiğine cevap aranacaktır.

⁵¹ Robert A. Dahl, "Yönetici Elit Modelinin Bir Kritiği," (Çev., Deniz Baykal), *AÜSBFD*, Cilt II, Sayı XVI, Ankara, 1961, 159.

⁵² Mills, *a.g.e.*, 308.

Siyasal seçkinler, tüm toplumların hiyerarşik yapısına bakarak *zirvedekiler* diye tanımlamak yanlış olmasa gerek. En eski çağlardan beri toplumlarda yönetenlerle yönetilenler, idare edilenler ile edilenler, havâs ile avâm, burjuvazi ile proletarya vs. *alt* ve *üst* konumları ifade eden kavramlarla toplumsal hiyerarşi iki kategoriye ayrılarak tanımlanmıştır. Üst veya üstün gurup diyebileceğimiz birinci kategorideki insanlar *nicelik* olarak *az* ancak *nitelik* olarak çok *üstün* özelliklere sahip olarak görülmüşler. Alt veya ayak takımı gurubu olan ikinci kategorideki *kitle* ise, *nicelik* yönünde *fazla* fakat, *nitelik* olarak neredeyse *sıfır* nitelikli olarak tanımlanmıştır.

Eskiden beri, zekaca, bilgice, servetçe, silah ve kuvvetçe diğerlerinden (kitlelerden) üstün olan kimselerin “yönetici sınıf” duruma geçtikleri, buna karşılık, çok defa çoğunluğu teşkil eden grup üyelerinin bu durumu kabullendikleri ya da rıza gösterdiklerini, idare edilmeye ses çıkarmadıklarını Antik Yunan devletlerine, Orta çağ Avrupa’sına ve Osmanlı Devletine baktığımızda daha kolay anlayabiliriz. Dolayısıyla, toplumda siyasî karar alanlarla bu karara uyanlar; yönetenlerle yönetilenler sanki farklı iki katmandırlar. Söz konusu katmanlardan siyasi iktidarı kullanma bakımında kitleye göre, devlet içinde üstün bir yer tutan –konumda olan – gruba *siyasi seçkinler* denilmektedir.

Eski çağlardan bu yana filozofların, siyaset bilimiyle uğraşanların dikkatinden kaçmayan husus seçkinciliktir (elitizmdir). Adı ister *monarşi*, ister *oligarşi*, isterse *cumhuriyet* ve *demokrasi* olsun, bütün hükümet şekillerinde idarenin aslında küçük, dar ve homojen bir gurubun elinde toplandığı; başka bir deyişle her yönetim şeklinde iktidarın ve devlet otoritesinin merkezinde ancak küçük bir azınlığın bulunduğu dikkat çekilmiştir.⁵³

Yönetim şekillerinden en iyisi olarak görülen demokrasi bile böyle küçük bir azınlık için bir seçim sisteminden veya mekanizmasından başka bir şey değildir. Çünkü demokrasilerde halk ancak üstün niteliklere sahip ve lider veya parti tarafından belirlenmiş olanlar arasından seçimini yapmaktadır. Bu da halkın tam

⁵³ Daver, a.g.m., 521.

olarak iradesini kullanamadığını göstermektedir. Liderlerin de daha çok iktidarda kalmak ve konumunu sağlamlaştırmak için, kendi iradesini halkın iradesinin üstünde tuttuğunu ve demokrasiyi de bir *seçim mekanizması* olarak gördüğünü göstermektedir.

Ancak, çoğunluğun kendi arasında her durum ve şartta eşit olduğunu söyleye bilir miyiz? *Bütün toplumlarda bazıları diğerlerine göre daha çoğuldur.*⁵⁴ Sözü seçkin teorilerinin hareket noktasını oluşturur. Buna göre bütün toplumlarda siyasi süreç üzerinde iktidar araçlarını kullanma konusunda bazıları diğerlerine nazaran çok daha etkili ya da güçlüdür. Yukarıdan da belirttiğimiz gibi seçkin teorisinin özünü istisnasız bütün toplumların yöneten bir azınlık ve yönetilen bir çoğunluk şeklinde ikiye ayrıldığı varsayımı oluşturur. Yöneten azınlık, sosyal anlamda dışa kapalı ve kendi menfaatini düşünen ve sayıca küçük bir lider gruptan müteşekkildir. Bu grup iktidara sahip olduğu büyük avantajla toplumsal kaynakları kontrol ettiği ve siyasi süreci yönlendirdiği için siyasetin doğasını anlamak üzere merceği üzerine çevirmemiz gereken asıl önemli kesimi oluşturur. Yönetilenler yani çoğunluk ise, bu grubun hakimiyeti altında, güçsüz ve örgütsüz kitleyi ifade eder. Kaynakların ve süreçlerin kontrolünde rolü olmadığı için de pek önemli sayılmaz. Birinci gruba dahil olanlara *siyasal seçkinler* ikinci guruba dahil olanlara ise, *kitle (toplum)* olarak adlandırılır.

Bu ayrımı meşru göstermek için farklı tezler illeri sürülmüştür. Örneğin; Hükümet etmek, özel bir teknik yeteneği ve birikimi gerektiren özel bir uzmanlık işidir. Öyleyse yönetenlerin ortalamanın üstünde bir kişiliğe ve akla sahip olması gerekir.⁵⁵ Bu düşüncede olanları, yönetmeyi bir *sanat* olarak nitelerken teşhis edebiliriz. Siyaset bilinmesi, incelenmesi ve öğrenilmesi mümkün bir faaliyet değil de doğuştan yeteneğe ihtiyacı olan bir sanat ise, bu işi ancak bu sanata vakıf olanlar icrâ edebilir. Siyaseti kesin kuralları olan bir bilim olarak nitelediğimiz zaman da benzer sonuca ulaşırız. Bu varsayımlardan şu sonuç çıkar: “Bu ölçülere uyan

⁵⁴ Önderman, *a.g.m.*, 157.

⁵⁵ Platon, *Devlet Adamı*, (Çev., Behice Boran – Mehmet Karasan), Sosyal Yayınları, İstanbul, 2001, 27.

insanlar, toplum nüfusunun küçük bir azınlığıdır.”⁵⁶ Öyleyse toplumu küçük bir azınlık yönetmelidir.

Bu bölümü genel olarak toparlayacak olursak, seçkin kavramının boyutlarını belirlemeye ve ana hatlarını çizmeye çalıştım. Daha çok kavram analizi ve belli boyutları üzerinde durdum. Avrupa’da Endüstri Devrimi’nden sonra toplumbilim literatüründe yer almaya başlayan *sosyal sınıf* kavramı zamanla sosyal ilimlerin araştırma merkezi haline geldi. Günlük konuşmalarda *sınıf* teriminin çok değişik anlamlarda farklı kullanımları çoğu kez sosyolojik anlamın kaybolmasına yol açabilse de nihayetinde bir bireyler grubunun belli ortak özelliklerinin bulunduğunu bildirmek üzere birçok bağlamda sınıf kavramı kullanılır oldu.⁵⁷ Günümüzde sınıf kavramı *sosyal rol*, *konum* ve *statü* bağlamında açıklanmaya çalışılıyor. Seçkin ve sınıf kavramlarının açılımı bağlamında “seçkincilik kuramları”na çalışmamızın III. Bölümünde yer verilecektir. Şimdi ise tez çalışmamın asıl konusu olan II. Bölümüne daha rahat geçebiliriz.

⁵⁶ Platon, *a.g.e.*, 77.

⁵⁷ Muzaffer Sencer, “Sosyal Sınıf Kavramı”, *Sosyoloji Dergisi*, 19–20 (1964 – 66), 124–125.

II. BÖLÜM

PLATON'UN SİYASAL SEÇKİNLERİ OLARAK YÖNETİCİ SINIFI

Aristokratlardan veya seçkin yöneticilerden söz açıldığında Batı felsefesinde akla ilk gelen Platon'dur. Eserlerinde hocası Sokrates'in *bilgelerin yönetimi* anlayışını yeni temellere dayandırarak canlandırmaya çabalarken görüyoruz. Bu çabası ile düşünce tarihinde aristokrasiler hakkında ilk sistemli bilgiyi sunma başarısını gösterir. Platon'un başarıyla kurduğu idealist, eşitsizlikçi, aristokratik felsefesi kendisinde sonra, şu ana kadar sayısız düşünürü etkilemiştir ve günümüzde de etkisini sürdürmektedir.

Platon, siyaset felsefesini; metafiziksel felsefesi bağlamında sağlam bir temele dayandırmaya yönelir. Bu nedenle, onun bu konudaki düşünce sistemini kavrayabilmek için aşağıda sunulan şema; genel felsefesini anlamaya, oradan da siyaset felsefesine yönelik görüşlerini kavramamıza katkıda bulunabilir.

Bilgi	Epistemoloji	Ontoloji	Kavranılan Düşünülen dünyası (iyi)
	Saf Akıl	Form	
	Anlama	Matematik Nesneler Kavramlar	
Kanaat	İnanış	Hususi Nesneler	Görünümler dünyası (güneş)
	Sanı	İmgeler	

Platon Felsefesinin Şeması

Platon, toplumu bilgelere, *filozof – kralın* yönetmesi gerektiği yolundaki aristokratik, eşitsizlikçi görüşlerine evrensel bir temel kazandırmak için, öncelikle *akıl üstünlüğünü* ve *yönetimin akla* ait olduğunu felsefi düzeyde kanıtlamaya çalışır.¹ Bazı insanlarda *akıl* ve *erdem* yani *düşünce* ve *iyilik* duygusu (ahlâk) çok bazılarında da azdır. Aklın kıt olduğu insanlarda, o kimseyi beden (bedenin istekleri) yönetmeye kalkarsa veya *kendi yararlarına düşkün, açgözlü kimseler, başa geçer ve başta olmayı keselerini doldurmak için bir yol sayarlarsa*,² bunun ne kadar kötü sonuçlar doğuracağını vurgulamaya çalışır. Böylesi kimselerin kendilerini yönetmezken toplumu yönetmeye kalkmaları, toplum için bir yıkım olur. Tersine onlar kendilerini bile yönetmemeli, fakat başkaları tarafından yönetilmelidirler ki bu onların da yararına olsun. Onları, dolayısıyla toplumu *akıllılar, bilgeler, filozof-kralar* yönetmelidir.³

Ne var ki toplumu yönetmek, insanın kendini yönetmesi gibi, öteki işler arasında yapılabilecek kolay bir iş değildir. Bu kimselerin önce, *evren, dünya, yaşam, toplum* hakkında çok *derin felsefi bilgiler* edinmeleri, sonra, tüm zamanlarını başka işlerle uğraşmaksızın yönetim sanatına ve *bilimine* ayırmaları gerekir. “Onlar halkı yönetecek, halk da onları besleyecektir.”⁴ Böylece toplumu “gündelikçiler ve koruyucular” veya “yöneten ve yönetilen” olarak iki sınıfa ayırmış olur.⁵ Bu iki sınıf birbirlerinin işlerine karışırlarsa düzen bozulur, her şey alt üst olur.⁶ Platon buna olanak vermemek için oturup, kurumları değişmeyen kapalı, durağan bir toplum tasarısı çizer. Platon siyasal inançlarını gerçekleştirmek, siyasal amaçlarına ulaşmak için izlenmesini öğütlediği yol, ana çizgileriyle budur.

Dolayısıyla nesnelere evrenindeki her şeyi, özellikle toplumsal kurumları olabildiğince idealar evrenine benzetmeye çalışmalı, bunun için her şeyi idealar evrenindeki biçimlere göre düzenlenmeli. Örneğin, nesnelere evreninin hızla değişen

¹ Platon, *Devlet*, (Çev., Sabahattin Eyuboğlu – M. Ali Cimcoz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001, 120.

² *A.g.e.*, 188.

³ Platon, *Devlet Adamı*, (Çev., Behice Boran – Mehmet Karasan), Sosyal Yayınları, İstanbul, 2001, 77.

⁴ Platon, *Devlet*, 138.

⁵ *A.g.e.*, 94.

⁶ *A.g.e.*, 56 – 57.

kurumlarının yerine, olabildiğince *değişmeyen kurumlar* kurmaya çalışmalı. Böylece kararlı kurumları kurup, toplumu bozucu değişikliklerden koruyarak yönetebilecek olanlar, bu dünyanın gerçek olmayan bilgisine *doksa*'ya sahip çokluk *halk* değil, doğuştan akıl gücü yüksek kimselerin, *episteme*'yi anımsayacak uzun ve çetin bir eğitimden geçirilmesiyle yetiştirilecek bir filozof yöneticiler grubu olmalıdır.

Platon'un siyasal seçkinleri olarak yönetici sınıfı çalışmamızın asıl konusunu oluşturduğu hatırlanırsa, gelecek kısımlarda belirlenen amaç doğrultusunda Platon'un siyasal seçkinler olarak gördüğü ve birçok aşamadan geçtikten sonra oluşan yönetici sınıfın sırasıyla doğuşu, eğitimi, yaşama biçimi, ahlâkî boyutu, toplum açısından önemi ve siyasî işlevi inceleme konusu yapılacaktır.

2.1. PLATON'DA SİYASAL SEÇKİNLERİN DOĞUŞU

Bireyin olduğu yerde toplum, toplumun olduğu yerde de devletin var olması gerektiğini düşünen Platon'a göre, insanların kendi kendilerine yetememeleri ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için başkalarının yardım ve iş birliğine gerek duymaları sonucu *toplum* doğmuştur.⁷

İnsanların yaratılış itibarıyla birbirine benzemedikleri ve bunun sonucundan her biri daha farklı işe yatkın olduğunu söyleyen Platon, onları sahip oldukları *güç*, *cesaret* ve *yetenekleri* açısından değerlendirir.⁸ Keskin bir zekaya ya da hünere sahip olmayan, fakat güçlü ya da cesaretli olanların çiftçilik veya gemicilik⁹ gibi üretimle ilgili mesleklerde çalışmaları gerektiğini ileri sürmekle birlikte, yaratılış bakımından filozof, azgın, çevik ve güçlü; yetenek ve akıl yönünde de zengin olan kişilerin ise, savunmada ve yönetimde¹⁰ uzmanlaşmalarının çok daha uygun ve etkili olduğu düşüncesindedir. Ömürleri boyunca yalnız toplumun yararına iş görmüş, normal

⁷ A.g.e., 59.

⁸ A.g.e., 57.

⁹ A.g.e., 59.

¹⁰ A.g.e., 63.

zekanın sınırlarını aşmış, erdem sahibi, cesaretli, sağlam ve değişmez karakterli olanların ise sadece devleti yönetmekle¹¹ ilgilenmeleri gerektiğini savunur.

Platon, devletin ihtiyacına göre iş alanlarında çalışacak insan sayısını belirlemeye girişir: *İşçiler* (üreticiler) herkesin ihtiyacını karşılayacak üretimi gerçekleştirmek için *kalabalık*, *muhafızlar* (yardımcılar) herkesin güvenliğini sağlayacak kadar belli bir güce sahip olacak sayıda, *yöneticiler* (koruyucular) ise toplumu daha iyi yönetebilme kabiliyetini gösterecek *az sayıdaki seçkinler* olmalıdır. Aynı zamanda tüm bu sınıfların üzerinde rahatça yaşayabileceği ne çok geniş, ne de çok dar bir toprak parçası olmalıdır, diyerek toplumun bekası için sınırlı bir toplum yapısını şu ifadeleriyle belirtir:

Senin devletinse, demin kurduğumuz gibi, iyi bir düzenle akıllıca yönetilirse, binden çok savaşçı olmasa da ... Gerçekten de büyük devlet olur... Öteki devletler istedikleri kadar bizimkinden birkaç defa büyük görünsünler... Devlet adamlarımıza düşen iş, toprak elde etme kaygılarını bir yana bırakıp, yurdumuzun büyüklüğünü, gereği gibi sınırlandırmaktır... Devlet, bütünlüğü kaybetmediği ölçüde genişlesin, kabul; ama bütünlüğünü, birliğini bozacak kadar genişlemesini istemiyoruz... Öyleyse koruyucularımıza şunu diyeceğiz: Devletin sınırı ne çok geniş olacak, ne de çok dar. İkisi ortasında yeterince sınırlı bir bütün olarak kalacak... Demin de onlarda buna benzer bir sınırlama istemiştik. Koruyucularda işe yaramaz çocuk doğarsa, bunları öteki sınıflara vermiştik. Başka sınıflardan doğan koruyuculuğa yarar çocukları da koruyucu sınıfına alıyorduk. Bundan amacımız, yurttaşlarımız hangi iş için yaratılmışlarsa yalnız o iş yapmaları, böylece bir çok işe bölünmeden bir tek bütün kalmalarıydı. Devlet de onlar gibi bir bütün kalacak, bölünüp dağılmayacak¹²

Burada Platon, *iş bölümü* ilkesinden hareketle *üç* temel iş ya da *meslek* olduğunu belirterek sınıflı bir toplum yapısına ulaşır.¹³ Platon'a göre, bu sınıflar; aralarındaki bağımlılık ilişkileri nedeniyle, *organik*¹⁴ bir dayanışma sağlayarak, toplumsal birliğin daha da sağlam bir biçimde kurulmasını temin eder. Organik dayanışmanın sağlıklı bir şekilde gerçekleşip varlığını sürdürmesi için öncelikle toplumun temel ihtiyaçlarının giderilmesi gerekir. Bunun gerçekleşmesi de

¹¹ A.g.e., 94.

¹² A.g.e., 102.

¹³ A.g.e., 61.

¹⁴ M. Ali Ağaoğulları, *Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi*, Teori Yayınevi, Ankara, 1989, 169.

üreticilerin varlığıyla mümkün olur.¹⁵ Toplum büyüdükçe veya ürettikleri yetersiz kalınca, komşu toplumlara saldırı durumu söz konusu olur. Karşılıklı mal yağma hırsı da buna eklenince savaş ortaya çıkar.¹⁶ Böylece savaşla birlikte muhafızlar (yardımcılar veya askerler) toplumdaki yerini alır. Daha sonraları da toplumsal dayanışmayı sürdürmek amacıyla, toplumun bir bütün olarak teşkilatlanmış hali, zorunlu olarak idarecilerin veya yöneticilerin varlığını gerekli kılar.¹⁷

Platon'un bir toplum veya topluluğun seçkin bireylerden oluşan bir azınlık tarafından yönetilmesi düşüncesine - böyle bir anlayışa - varmasının en büyük sebebi yaşadığı günün koşulları ve o günkü siyasi beceriksizliklerdir.

Antik Yunanistan'da küçük, bağımsız şehir devletlerinin içindeki siyasi iktidar mücadeleleri M.Ö. 8. Yüzyıldan itibaren başlamış ve aşağı yukarı üç yüzyıl sonra başta Atina olmak üzere birçok Yunan şehir devletlerinde geniş halk kitlelerinin siyasal egemenliği ele geçirmesiyle sonuçlanmıştır. Ancak, şehir devletleri içinde "rakip sınıflar" arasındaki bu mücadeleler, bu mücadelelerin yarattığı istikrarsızlık, gerginlik ve sürekli iç savaş durumu, toplum hayatı için hayati değere sahip mevkilere *liyakatsiz* insanların seçilmesi, kitlelerin güzel konuşan bir takım şarlatanların peşinde bilinçsizce sürüklenmesi v.b. olgular başta Platon olmak üzere birçok Yunan düşünürünün halkın kendisinin yetebileceği görüşünü şüpheyle karşılamaya ve seçkinlerin yani uzmanların, teknokratların ve aristokratların yönetimi anlayışını geliştirmeye yöneltmiştir.¹⁸

Platon'a göre, iyi bir ahlâk ve gerçek bir mutluluk, doğru bilgiye sahip olmakla gerçekleşir. Ahlâk bir bilim olduğuna göre *siyaset* de bir bilimdir, bir *uzmanlık* işidir. Bu uzmanlık işini de Platon "*krallık veya siyaset sanatı*"¹⁹ olarak tanımlıyor. Her sanatta olduğu gibi bunda da çok az sayıda insan, siyaset sanatının inceliklerine sahip olduğu bilgiyle fark edebilir. Ayrıca, yerinde tutunabilmek için kral, yumruk veya beden kuvvetinden ziyade zekasını, *zihin kuvvetini* kullanır. Çünkü kralın bilgisi el

¹⁵ Platon, *Devlet*, 56.

¹⁶ *A.g.e.*, 61

¹⁷ *A.g.e.*, 94.

¹⁸ Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş*, Vadi Yayınları, Ankara, 1999, 168.

¹⁹ Platon, *a.g.e.*, 42.

sanatlarından veya pratik işlerden ziyade *teorik bilgiye* yakındır.²⁰ Bu nedenle, “Gerçek bir hükümet varsa, böyle bir hükümetin idaresini bir tek veya iki yahut da ufak sayıda adamların elinde aramalıdır.”²¹ Bu seçkin azınlık, “İster tebaalarına, gönülleriyle veya zorla emretsinler, ister yazılı kanunlara göre ve kanunsuz idare etsinler, ister zengin veya fakir olsunlar şimdi düşündüğümüze göre hükümetlerini bir sanata göre idare ettikçe, bunları baş olarak tanımak gerekir. Doktorları her durumda doktor olarak gördüğümüz gibi.”²²

Platona göre, uzmanlık alanlarında doktorluk nasıl ki bir meslek olarak görülüyorsa yöneticilik de öylesine bir *meslek* olarak görülür. Hatta bu meslek uzun bir eğitim sonucu elde edildiği için bu mesleği icra etmeye çalışanlar, toplumun diğer kesiminde daha çok bu mesleğe layık görülür. Konuyu aydınlatılabilmek için araştırmamızın gelecek bölümlerinde Platon’un *seçkinler* olarak gördüğü *yönetici sınıf* üzerine yoğunlaşılacaktır. Bu nedenle Platon’un *yönetici sınıf* anlayışı onların eğitimi, ahlâkı, yaşam boyutu ile siyasî işlevi incelenecektir.

2.2. PLATON’DA SİYASAL SEÇKİNLERİN EĞİTİMİ

Eğitim, insan olarak kendimizi geliştirmek ve yetkinleştirmek için yaptığımız ve başkaları tarafında bize yapılan her şeyi kapsar. Daha dar bir çerçeve içinde ise, eğitim, insanın gelişim sürecini, *sistematik* bir tarzda aktarılan *bilgi* aracılığıyla *yönlendirme* ve *etkileme* sürecine karşılık gelir.

Platon mutlak olarak gördüğü *ideaların* bilgisine dayanıp, duyusal dünyadan akılla anlaşılabilir gerçekliklerin dünyasına yükselişle belirlediği “eğitim anlayışını” siyaset ve toplum anlayışına temel yapar. Çünkü, Platon “toplumdaki değişik sınıfları birbirinden ayırıp toplumsal yapıyı düzenleme işini *eğitime* vermiştir.”²³ Aynı zamanda insanların doğal eşitsizliğine inanan Platon, ideal devletinde, doğal eşitsizliğe dayanan sosyal sınıflar içinde yer alan kişilerin *beden*, *karakter* ve *ruh*

²⁰ Platon, *Devlet*, 13.

²¹ *A.g. e.*, 70.

²² *A.g. e.*, 70.

²³ Cevizci, *a.g.e.*, 231.

özellikleri²⁴ üzerinde durmuş ve özellikle yönetici sınıfın eğitimine büyük bir önem vermiştir. Aristo da “devlet işleriyle uğraşan bir kimse için bilgelik zorunludur”²⁵ diyor. Dolayısıyla Platon, Aristo ve birçok eski çağ düşünürü için yönetimde *iyi bir yönetici* olmak ancak *iyi bir eğitimle* mümkün olur. Yöneticilerin kötü olması durumunun ise ciddi bir eğitim sorunu olduğuna işaret ederler ve başından itibaren yöneticiler için ayrı bir eğitim olması gerektiğini söylerler.

Yaşama serüveninde insan yaşamının esas gayesi Platon için *mutluluktur*. Mutluluk ise ancak erdemliliğe ulaşan yöneticilerin toplumu *adaletli* bir şekilde yönetmeleriyle mümkünleşir. Dolayısıyla erdemli ve adaletli yöneticileri yetiştirme görevi ise eski çağlardan beri devletin vazgeçilmez vazifesi olagelmıştır. Böylece Platon dahil birçok siyaset teorisyencinin birleştikleri en temel noktalardan biri de yöneticilerin sağlam bir *eğitim* (terbiye) sürecinden geçmesidir. Bu da emek ve beyin gücü isteyen, aynı zamanda uzun vadede gerçekleşen bir süreçtir. Buna herkes katlanamaz. Ancak bu işe uygun yaratılıştaki olanlar, yani her zorluğa katlanabilen ve birçok sınamada başarıyla çıkabilecek iradede olan az sayıdaki seçkinler katlanabilirler.²⁶ Çünkü düşüncenin yolu ince anlayışı gerektiren bir yoldur. Kitleler bunu fark etmeyebilir. Ancak ince anlayışlı olanlar doğal yetenekleri ile birlikte iyi bir eğitimle özlerini ortaya koyarak bu farkındalığı yakalarlar.

Platon’a göre, ideal devleti gerçekleştirmenin en sağlıklı yolu devletin başına geçecek seçkin yöneticilerin alacakları eğitim sonucu *filozof* olmalarıdır, yani bu, akıl gücü ile devlet gücünün birleşmesi ve her kesin yapacağı işi iyi bilmesi ile mümkündür.²⁷ Filozof yaratılışa sahip olan kişi, sağlam bir belleği, öğrenme kolaylığı, ruh üstünlüğü ve anlayış inceliği olan; gerçeğin, doğruluğun, yiğitliğin, tok gözlülüğün dostu olan kişidir.

Filozof-kralın tüm bu özelliklerini Platon şu ifadeleri ile açıklar:

²⁴ Platon, *Devlet*, 64.

²⁵ Aristo, *Politika*, (Çev., Mete Tunçay), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, 75.

²⁶ Platon, *a.g.e.*, 96.

²⁷ *A.g.e.*, 148.

Filozof, bütün bilimleri kapmağa hazır, seve seve okuyan öğrenmeye doymayan bilgi sever kişidir. Doğruyu seven, değişmez gerçekliğe varabilen kişidir. Bilime düşkündür. Çünkü bilim değişen şeyler içinde gözden kaçan sonsuz varlığın bir köşesini aydınlatır. Varlığı bütün ile sever, özü sözü birdir. İstekleri bilime ve onlarla ilgili her şeye çevrilmiştir. Yalnız ruhun zevklerini arar. Beden zevklerini bir yana bırakır. İçinde açgözlülük, aşağılık, gösteriş, korkaklık olmayan bir kişidir. Geçimsiz de değildir. Haksızlığı da sevmez. Sağlam belleği olan kişidir. Onda ölçü ve incelik de vardır. Her şeyin özüne kendiliğinden rahatça inebilir.²⁸

Platon, seçkin yöneticilerin tüm bu doğal yeteneklerini tek başına yeterli bulmaz. Bunların yanında iyi ve uygun bir eğitimin de son derece önemli olduğunu şu cümleleri ile vurgular: “En güzel değerlerle yüklü insanlar kötü bir eğitime düşerlerse kötünün kötüsü olurlar. Büyük suçları, korkunç kötülükleri orta yaradılışlı insanlar değil, fakat eğitimin bozduğu sağlam yaradılışlı insanlar işlerler.”²⁹ Ne zaman ki “Filozof yaradılışlı kendine uygun eğitimi bulursa, o zaman gelişe gelişe bütün değerlere ulaşır. Yok eğer bu tohum kötü bir toprağa ekilirse orada kök salar ve büyürse veremeyeceği kötülük olmaz.”³⁰ diyerek dikkatleri iyi bir eğitimin önemine çevirmiştir.

Platon, filozof-kral eğitimini gerçekleştirecek biricik kurum olarak da *devleti* sorumlu tutar.³¹ Adaletle varmak ve bu sayede Tanrıya benzemek için, insana eğitim lazımdır. O yalnız başına buna varamayacaktır. Çocukların babası devlettir. Onları büyütüp, eğiten yine devlettir. Üç yaşına kadar eğitim, sadece çocuğun vücuduna bakmaktan ibarettir. Üç yaşından altıya kadar, efsaneler anlatarak, onun ahlâksal eğitimine başlanılır. Yedi yaşından ona kadar jimnastik, on birden on üçe kadar okuyup – yazma, on dörtten on altıya şiir-müzik, on altıdan on sekize kadar matematik, on sekizden yirmiye kadar askerlik talimleri, yirmi yaşında, devlet; askerlik mesleğine elverişli olanlarla devlet yönetimine girmeye yetenekli olanlar arasında ilk bir ayrıma işine başlar. Seçilenler otuz yaşına kadar bütün bilimleri derinden derine incelerler. Otuz yaşında ikinci bir ayrıma (seçme) işi yapılır. En az sivrilmiş olanlar, yönetimin ikinci derecedeki yerlerinden yer alırlar. Diğerleri, bir

²⁸ Platon, *Devlet*, 157-160.

²⁹ *A.g.e.*, 164.

³⁰ *A.g.e.*, 164.

³¹ *A.g.e.*, 187.

çok yıllar boyunca diyalektikte ilerlerler ve eğitimlerini ahlâkla bitirirler. Bunlar en yüksek iyunin bilgisini öğrendikleri için, devletin en yüksek mevkilerine geçmeye yeteneklidirler.³² Devlet, esas itibariyle dünya üzerinde iyi ve doğruyu gerçekleştirmeye yarayan bir eğitim kurumu olduğundan, sanata bile, ancak bir eğitim aracı ve iyunin hizmetinde olduğu ölçüde müsaade edebilecektir.

Platon'un eğitim çemberi; çocukluktan yaşlılığa kadar uzanan uzun ve geniş bir halkadır. Çocuklar daha küçük yaşta sahip oldukları doğal yeteneklerine göre yönetici sınıfa alınmak üzere seçilip, eğitime tabi tutulur. Ancak, yönetici adayların (seçkinlerin) yönetime geçebilmesi için seçme işleminden sonra şu dört önemli eğitim halkasından başarıyla geçmesi gerekir: Birincisi, seçkin çocukların ruhen belli bir olgunluğa erişmesi için, gerekli olan *müzik eğitimi halkası*³³dır. İkincisi, seçkinlerin bedenlen belli bir güce ulaşması için gerekli olan *jimnastik eğitimi halkası*³⁴dır. Üçüncüsü, yönetici olacak olanların aklını düşünmeye teşvik ederek iyiyle kötüyü, doğruyla yanlış ayırt edebilmesi için farklı bilimleri de kapsayan *matematik eğitim halkası*³⁵ndan yararlanır. Dördüncüsü ve en önemlisi de, birçok sınamada başarıyla geçen seçkin filozof-kral adayı için gerekli görülen ve felsefi bir metot olan *dialektika eğitim halkası*³⁶nı kullanır.

Platon'un seçkinlerin eğitimini bu kadar uzun bir zamana yaymasının en önemli sebebi ise, istikrarlı ve güvenli bir toplumun oluşmasını (gerçekleşmesini) iyi yetişmiş seçkin yöneticilere bağlamasıdır. Bir de filozof-kralın "*doğruluk, ölçülülük, yiğitlik ve bilgelilik*"³⁷ gibi önemli değerlere tam bir aydınlıkla ulaşabilmesi ancak elli yıllık gibi uzun bir eğitim süreci ile mümkündür. Dolayısıyla devlet yönetimi gibi önemli bir yönetim sorumluluğu ancak çok ciddi sınamalardan geçen ve zihinsel olarak da çok aydın bir ufka sahip olan birilerine verilebilir. Bu da uzun yıllar sonucu yetişecek olan filozof- kral'la mümkün olur.

³² Platon, *Devlet*, 203-204.

³³ *A.g.e.*, 64.

³⁴ *A.g.e.*, 86.

³⁵ *A.g.e.*, 190.

³⁶ *A.g.e.*, 199.

³⁷ *A.g.e.*, 106.

Birçokların sandığı gibi eğitim, bilgiden yoksun bir ruha bilgi koymak; kör gözlere de görme gücü vermek değildir. Oysaki Platon'a göre:

Her ruhta bir öğrenme gücü ve işe yarayan bir örge (organizma) vardır. Gözün karanlıktan aydınlığa çevrilmesi için nasıl bütün beden bir den dönmesi lazımsa, bu örge de bütün ruhla birlikte geçici şeylere sırtını dönüp varlığa bakabilmesi, varlığın en ışıklı yönüne "iyi" dediğimiz yönüne çevrilmesi gerekir değil mi?³⁸

Eğitim, ruhun bu gücünü "iyi"den yana çevirme ve bunun için en kolay, en sağlam yolu bulma sanatıdır. Yoksa ruha görme gücünü vermek değil; çünkü güç onda kendiliğinden vardır; ama kötü yöne çevriktir. Bakılmayacak yöne bakmaktadır. Eğitim, onu yalnız iyi yöne yöneltir.³⁹

Şimdi ruhun öteki güçlerini beden güçlerine eş sayabiliriz. Çünkü bu güçler ilkin eksik de olsa çalışmayla, alışmayla elde edilebilir. Ama düşünme gücü bir başka güçtür. Onda tanrısal bir şeyler vardır. Bu güç hiçbir zaman yok olmaz; ancak, ona verilen yöne göre ya yararlı ve karlı ya da yararsız ve zararlı olur. Belalı dediğimiz haydutlara dikkat etmişindir. Kafaları ne kadar iyi işler, ardına düştükleri şeyleri ne kadar iyi görürler. Görüşleri keskindir; ama, kötülüğün emrine girmiştir. Onun için de ne kadar keskin görüşlü olurlarsa, kötülükleri de o kadar büyük olur.⁴⁰

Diyelim ki, tabiatın böyle yarattığı bir ruhu daha çocukluktaiken değiştireyoruz. Zevklerin, keyiflerin, heveslerin, türlü isteklerin ruha sardığı, zamanla geliştirdiği ağırlıkları kesip atıyoruz. Bunlardan kurtulan ruhu doğrudan yana çeviriyoruz. O zaman bu ruh kimden olursa olsun, eğrilikleri gördüğü açıklıkla doğruluğu da görecektir.⁴¹

Platon, *sağlıklı bir kişiliği*; sağlam bir bünye üzerine inşa etmeye çalışır. Onun için yapısı en sağlam olan şey, başka bir şeyin en az dokunabileceği ve en az değiştirebileceği şeydir. Nasıl ki bir beden yiyeceğin içeceğin ve yorgunluğun;

³⁸ Platon, *Devlet*, 186.

³⁹ *A.g.e.*, 186.

⁴⁰ *A.g.e.*, 186.

⁴¹ *A.g.e.*, 187.

bitkiler de güneşin, rüzgarın ve buna benzer kuvvetlerin etkisi altında, ne kadar sağlam ve güçlüyseler, o kadar az değişirse, ruh da aynı şekilde ne kadar sağlam ve olgunsa, dışarıdan gelecek bir etki onu o kadar az değiştirebilir.⁴² Bu nedenle küçük yaşta seçkin yöneticilerin ruhsal gelişimine dikkat edersek sonraki dönemlerde daha da sağlam bir kişiliğe sahip olurlar. Platon daha küçük yaşta iyi potansiyellere sahip olanları; eğitimin kudretli eline teslim edip, olumlu yönde gelişimlerini sağlar. Bu eğitimini başta da belirttiğimiz: Müzik, beden, matematik ve dialektika gibi farklı bilimlerle destekleyerek ilerlemelerini maksimum düzeye çıkartma çabasını verir. Şimdi bu bilimlerle Platon'un nasıl bir eğitim amaçladığını görelim.

Platon *eğitimi daha önce belirtildiği gibi müzikle başlatır*. Müzik eğitimini söz sanatlarını da kapsıyor. Bu söz sanatları dediği güzel sözleri de iki şekilde ele alıyor: “Gerçeğe uygun olanlar, uydurma olanlar.”⁴³ Böylece uyanık bir zihinle daha küçük yaşta yönetici adayların ruhunun üzerinde olumsuz etkiler yaratacak güzel sözlerle büyülenmiş *şiiir* ve *masallar* dikkatimizi çeker. Güzel masallarla, çocukların bedenlerinden önce ruhları yoğrulur. Kötü masalar ise yasaklanır. Bunun sebebini şöyle açıklıyor:

İster açık, ister gizli kapaklı olsun, bütün bu masallar uzak kalsın şehrimizden. Çünkü çocuk açığı, gizli kapaklığı ayırt etmez. Bu yaşta duyduklarımız da akılda çıkmaz, olduğu gibi kalır. İşte bunun için de, çocukların ilk duydukları sözlerin, iyilik yolunu gösterecek güzel masallar olmasına çok önem vermeliyiz.⁴⁴

Platon'a göre her işte önemli olan başlangıçtır. Hele iş genç ve körpe kimseleri yetiştirmek olunca; bu işin başlangıcı daha da önemli olur. Çünkü insanlar çocukluk döneminde birçok işe daha çok yatkın olurlar. Hangi kalıba sokulmak istenirse o kalıba girebilirler.⁴⁵ Platon bu anlayıştan yola çıkarak devletin başına geçecek seçkin yöneticilerin eğitimi, çocukların masal dinleme çağından başlatır. Bu çağda çocuklara anlatılacak masallar sıkı bir *sansür*den geçirilir. Çocukların

⁴² Platon, *Devlet*, 67.

⁴³ *A.g.e.*, 64.

⁴⁴ *A.g.e.*, 67.

⁴⁵ *A.g.e.*, 64.

bedenlerinden önce, ruhları güzel masallarla yoğrulur. Bunlar hangi kalıba sokulmak istenirse o kalıba sokulur. Bu nedenle her aklına gelenin uydurduğu masalların dinlenmesi doğru bulmaz. İlerde edinmeleri istenen düşüncelere aykırı şeyler duymalarına kesinlikle göz yumulmaz.

Çocukların büyüklerine karşı gelebileceklerini anlatan masallar kesinlikle yasaklanır. Örneğin, "büyük bir haksızlık etti diye babanı bile acımasızca cezalandırırsan, Tanrıların en eskisi, en büyüğü gibi davranmış olursun."⁴⁶ İnsanların durup dururken birbirlerinden nefret etmelerinin ayıp olduğuna, kin ve nefretin kötü bir şey olduğuna çocuklar inandırılmak isteniyorsa, onlara Tanrıların birbirleri ile savaştıkları, tuzak kurup boğuştukları anlatılmayacaktır. Bazı masallar, eğri insanların mutlu olduğunu, doğruların ise mutsuz olduğunu anlatır. Eğriliğini gizlemesini bilen türlü nimetlere kavuşturulur, doğru insan ise başkalarına yararlı, kendine zararlı olarak tanıtılır, bu tür masallardan da kesinlikle kaçınmak gerekir.⁴⁷

Fakat kuralların en önemlisi ve yöneticilerin asıl dikkat edecekleri şey eğitim ve öğretimdir. Bir devlet eğitim – öğretim işine iyi başladı mı sudaki halkalar gibi düzenli olarak genişler. Kusursuz bir eğitim – öğretimden değerli varlıklar doğar. O halde devletin yöneticileri eğitimin bozulmamasına başka her şeyden daha fazla önem vermelidirler. Ne beden ne de ruh eğitiminde kurulu düzene aykırı hiçbir yeniliğe izin vermemelidirler. Müzikte yol değiştiği zaman, devletin temel yapısının ve karakterinin de kökünden sarsılacağını bilmelidirler.⁴⁸

Muhafızların müzik eğitimi de onlardan beklenen davranışa uygun yönde olacak, sarhoşluğa, gevşeklğe, tembel olmalarına yol açabilecek müzik türleri yasaklanacaktır. Müzik onları güzelliğin sevgisine götürecektir.⁴⁹

Platon gençlerin ta çocukluktan güzelliği sevmeye, güzele benzemeye, onunla bir olmaya, kaynaşmaya özenmelerini ister. Bunun da ancak "eğitimlerin en iyisi

⁴⁶ Platon, *Devlet*, 65.

⁴⁷ *A.g.e.*, 76.

⁴⁸ *A.g.e.*, 103.

⁴⁹ *A.g.e.*, 85.

müzik eğitimi” dediği eğitimle yapılacağını vurgulayan şu sözleriyle destekler: “Hiçbir şey insanın içine ritim ve düzen kadar işlemez. Müzik eğitimi gereği gibi yapıldı mı insanı yüceltir, özünü güzelleştirir. Kötü yapılıncı da bunun tersi olur.”⁵⁰

Çocuklar küçükken oyun kurallarına uyar ve müzikle düzen sevgisi içinde yetişirlerse, bu sevgi ömür boyu içlerinde kalır ve eski düzenin bozulan yanlarını kendiliklerinden yola sokarlar. Çünkü bir şey işe iyi başlarsa zamanla daha iyiye, kötü başlarsa daha kötüye gider ve her şey sonunda kendinin son gücüne varır.⁵¹ Düzen sevgisi içinde yetişenler için muâşeret kurallarını kanun haline getirmek lüzumsuzdur, esasen bunlar eğer insanların içlerinde yoksa kanunla yerleştirilemez.

Platon *müzik eğitimiyle kalmayarak beden eğitimini* de seçkin yöneticilere öngörür. Müzikle ve beden (idman veya jimnastik) eğitime dayanan bir eğitim yolu seçilirken güdülen amaç ruhun olgunlaştırılması ile akıl ve arzuların (tutkuların) uyumlu bir dengeye kavuşturulmasıdır. Ruh, *beden* eğitimiyle ehlileştirilir. Müzik eğitimiyle de uyandırılıp desteklenir. Böylece yönetici adaylar sözü edilen çift yönlü mizaca kavuşturulur. “Tanrı insanlara müzikle jimnastiği ne sadece aklını, ne de sadece bedenini eğitmek için değil, onlarda coşkun bir yürekle bilgi ve öğrenme sevgisi olsun diye vermiş olmalı”⁵²dir.

Filozof – kralın iyi bir beden eğitimini alması, onu çeşitlilikten uzaklaştırıp sadeliğe yakınlaştırır. Sadelik ise bedenın sıhhatli olmasını sağlar. Halbuki çeşitliliğe özenmek düzensiz bir yaşam ve bedende bozukluğa yol açar.⁵³ İyi yaradılışı ve iyi bir eğitimi birleştirmiş küçük bir azınlık akıl ve düşünce yoluyla sade ve ölçülü isteklerle yaşayacaktır⁵⁴

Matematik çalışmalarını neredeyse hepsi için bir hazırlık olduğunun farkındadır, ama aynı zamanda bilginin bütün çeşitlerini matematiğe indirgemeye de çalışmaz. Onun da karakter bakımından bir soyluluğa sahip olması gerekir; bu

⁵⁰ A.g.e., 85.

⁵¹ Platon, *Devlet*, 104.

⁵² A.g.e., 93.

⁵³ A.g.e., 88.

⁵⁴ A.g.e., 110.

olmadıkça dehanın büyüklüğünün yarısını kaybedeceğinin farkına varmış olmalıdır.⁵⁵

Matematik'in "yüksek amaca ulaştırıcı bir yönü" olduğunu ve tüm bilimleri içine aldığı söyler.⁵⁶ Bir de "bütün sanatlarda, bütün kafa çalışmalarında, bütün bilimlerde ortak olan ve her kesin ilk öğreneceği şeyler arasında yer alan bilimi" matematik bilimi olarak görür, şöyle devam eder: "herkesin bildiği bayağı şey: bir, iki, üç bilgisi. Sayı ve hesap. Her bilim, her sanat ona başvurmak zorunda değil midir? ... Savaş sanatı bile... Bir savaş adamının bileceği şeyler arasına hesap ve sayı bilgisini katmak zorunda değil miyiz?"⁵⁷

Platon muhafızların veya askerlerin ordusunu düzenlemek için bu bilime başvurduğu kadar, Filozof – kral için de "türeyip çoğalmalar dünyasından sıyrılıp öz varlığa ulaşabilmek için"⁵⁸ başvurur. Yoksa hiçbir zaman sistemli bir bilgiye sahip olamaz. Onun öğreneceği bilgi üstünkörü de olmayacaktır. Ona uygulayacağı eğitim sonunda Filozof - kral salt bir kavrayışla sayıların özüne varacaktır. Matematik bilimini tüccarların, satıcıların, alım satım işlerindeki gibi kullanmayacaklar... Onu savaş işlerine uygulayacaklar. Ruh onlarla görülen dünyanın, gerçeğin özüne daha kolay geçecek.⁵⁹

Doğuştan sayı bilgisine yatkın olanlar, öteki bütün bilimleri çabuk kavrarlar. Onun kadar insana kafa işlettiren bilim de az bulunur. Bu sebeplerle Platon ondan vazgeçmez, aksine en iyi kafaları onunla beslemeyi amaçlar.

Platon ayrıca *geometri*'yi de öğretimde önemli bir bilim olarak görür. Komutanların özellikle savaşlarda askerlerini düşman güçlerine karşı harekete geçirmesinde, stratejik kararlar almasında çok önemli bulunduğunu şu sözleriyle açıklar:

⁵⁵ A.g.e., 190 – 198.

⁵⁶ Platon, *Devlet*, 190.

⁵⁷ A.g.e., 190.

⁵⁸ A.g.e., 193.

⁵⁹ A.g.e., 193.

Savaşla ilgisi bakımından işimize yarayacağı su götürmez. Bir orduyu yerleştirmede, kaleleri elde etmede, orduyu yaymada ve toparlamada, çatışmalarda olsun, yürüyüşlerde olsun, orduyu gerekli düzenlere sokmada, bir komutan ne kadar geometri bilirse o ölçüde ustadır.⁶⁰

Platon yönetici adayların öğretiminde *astronomi* biliminden de yararlanır. “Çiftçi ve denizci gibi ordu komutanı da yılın, ayın, mevsimlerin hangi anında olduğunu iyice bilmek zorundadır.”⁶¹ Ona göre, bu tür bilimlerin, bir bakışta görülmeyen, ancak hiçte yabana atılmayacak bir faydası vardır. O da bu bilimlerin ruhun gözünü açması, ışıklandırması, onu kötüleştiren, bozan türlü kaygıları silmesidir. Ruhun gözüyse, bedenin yüzlerce gözünden çok daha değerlidir. Çünkü gerçek varlığı yalnızca onunla görürüz.⁶² Platon astronomi öğretiminde gökte olup bitenlerle uğraşmaz. Bu bilimi öğretimindeki asıl hedefi, ruhun kavranan yönünü geliştirmek, onu yararsızken yararlı hale getirmektir.⁶³

Platonun eğitim sürecinin en önemli aşaması da “dialektika yürüyüşü”⁶⁴ dediği *dialektika eğitimi*dir. Anladığım kadarıyla Platon bundan önce öngördüğü tüm çalışmalar – müzik ve beden eğitimi ile matematik ve astronomi öğretimi – dialektika’ya hazırlık içindir. O halde “Dialektika’nın ne olduğunu?” Platon’un bunu “Neden bu kadar önemsediyine?” cevaplar arayalım.

Platon’a göre, dialektika öğretiminden önceki tüm bilimler “gerçek varlığın sadece bir yanını yakalarlar... Onların edindiği varlık bilgisi, bir *düşe* benzer. Varlığın bütün aydınlığı içinde göremezler, bir takım varsayımlara dayanır ve kanıtlayamadıkları için dokunmazlar onlara. Oysa ki, bilmediğimiz bir şeyi ilke olarak aldığımız zaman, ondan çıkaracağımız sonuçlar, yargılar, bilinmeyenle örülü olacak. Bunları ne kadar düzene soksak, hiçbir zaman tam bir bilime varmış olmayız... Yalnız dialektika metodu, varsayımları birer birer atarak, ilkenin ta kendisine yükselir. Orada da kendini sağlama bağlar ve yalnız o ruhun gözünü, gömülü olduğu dünyanın çamurundan kurtarır ve saydığımız bilimleri kullanarak

⁶⁰ Platon, *Devlet*, 194.

⁶¹ *A.g.e.*, 195.

⁶² *A.g.e.*, 195.

⁶³ *A.g.e.*, 197.

⁶⁴ *A.g.e.*, 199.

yüceltir onu. Dolayısıyla Platon dialektika'yı "her şeyin özünün bilgisine ulaşan" tek bilim olarak belirler ve onu "bilimlerin doruğu, tacı" olarak görür.⁶⁵

Dialektika metodunu bu kadar önemseyen Platon'a göre, bu metodu düşünme yetisinden yoksun halk topluluğu yerine kavrayış düzeyi yüksek seçkin bir azınlığa uygulamak daha yararlı sonuçlar verir. Aynı zamanda "en dayanıklı, en yiğit ve mümkünse en güzellerini... İyi huylu, akli başında olanları... ve verilecek eğitime elverişli bir yaratılıştaki olanları... Yine anlayış gücü ve öğrenme kolaylığı" olanları bu eğitim – öğretim metoduna tabi tutulacağını vurgular. Ona göre, insan beden eğitiminden daha çok kafa eğitiminden usanır. Çünkü bu çalışmada kafa yalnızdır. Beden onun çabasına katılmaz.⁶⁶

Platon *seçkin yöneticilerin eğitimi* dışında, *muhafız* dediği *savaşçılar* (askerler) sınıfını meydana getiren *yardımcıların eğitime* de önem verir ve onlarda da özel yetenekler arar. Bu sınıfın görevi; toplumu iç ve dış tehditlere karşı korumak ve aynı zamanda düşmana da saldırmaktır. Bunların üzerlerine düşen görev ve sorumlulukların kolaylıkla yerine getirilebilmeleri için kendilerinde bir takım özel yeteneklerin olması ile birlikte, iyi bir eğitim de kendilerine verilmesi gerekir. Platon muhafızlarda aradığı özellikleri *Devlet* adlı eserinde şöyle sıralar:

"Düşmanı sezebilmek için keskin duyuşlu, sezer sezmez de kovalaya bilmek için çevik, yakalayınca da boğuşmak için güçlü, yiğit, düşmana karşı acımasız olmalıdır."⁶⁷ Ancak savaşçının görevi yalnızca düşmanla başa çıkmak değildir. Savaşçı kendi halkını da koruyacaktır. Kendi halkına karşı ise yumuşak huylu olmalıdır.⁶⁸ Kısacası Platon, "yurdu koruyacak muhafızların yaradılış bakımında filozofî, azgın, çevik, yiğit ve güçlü"⁶⁹ olmasını ister. Muhafızlarının doğal yeteneklerinin eğitimi ile birlikte kafa eğitimleri (öğrenimleri) de önemlidir. Eğitim – öğretimle muhafızlar istenilen biçimde düşünmeye ve davranmaya alıştırlırlar. Aynı zamanda çok sıkı beden ve ruh eğitiminden da geçmeleri gerekir. İdman ile

⁶⁵ Platon, *Devlet*, 200 – 201.

⁶⁶ A.g.e., 201.

⁶⁷ A.g.e., 62.

⁶⁸ A.g.e., 62.

⁶⁹ A.g.e., 163.

bedenleri eğitilip istenilen özellikleri elde etmeleri sağlanırken, müzik ve söz sanatları gibi güzel sanatların çeşitli dallarından yararlanılarak ruh eğitimleri gerçekleştirilecektir.”⁷⁰

Böylece muhafızlar yiğit, akıllı, uslu, maddî değerlere düşkün olmayan şahıslar olarak yetiştirilmeleri amaçlanır. Onlar bütün başka işlerden ve düşüncelerden uzaklaşarak, kendilerini sadece devlet işine, yani kendi işlerine verecekler, başka hiçbir işle uğraşmayacaklardır. Ancak bilgelik, yiğitlik, dini bütünlük gibi erdemleri taklit edebileceklerdir. Bir de savaşçıların yiğit kişiler olması istendiğinde onlara ölümden korkmamaları öğretilecektir. Çünkü ölüm korkusu olan adam yiğit olamaz. Yiğit kişi yakınlarını kaybetmekten de korkmamalı, savaşçı kendine yetebilmeli, tek başına yaşamının tadına varabilmelidir. Bu nedenle savaşçıların eğitiminde oğlunu, kardeşini kaybettiği zaman yıkılmaması, ağlayıp sızlanmaması gerektiği öğretilir.⁷¹

Muhafızların iyi cins köpekler gibi, hep uyanık olmaları, iyi görmeleri, iyi işitmeleri, seferde değişik yiyecek ve içeceğe, güneş çarpmalarına, kara – kışa, fırtınalara dayanıklı olmaları gerekir. Bu nedenle yiyecek ve içecekleri sade olacak, çeşitlilikten kaçınacaklardır. Çünkü, çeşitlilik insanın içinde düzensizliğe bedeninin de bozulmasına yol açar. Sadelik insanın içine düzen, bedenine sağlık verir.⁷²

Muhafızlar gülmeye, eğlenmeye de düşkün olmayacaklardır. Çünkü gülme insanın içinde aşırı tepkiler yaratır. Akıllı – uslu olan savaşçı bu özelliği ile baştakilerin sözünü dinleyecek ve eğer kendisi başta ise içkide, sevgide, yemekte kendini dizginlemesini bilecektir. Savaşçılar paraya, rüşvete düşkün olmayacak biçimde eğitileceklerdir. “Hediyeler Tanrıları da yola getirir; yüce kralları da...” gibi sözler duymayacaklardır.⁷³

⁷⁰ Platon, *Devlet*, 92.

⁷¹ *A.g.e.*, 72.

⁷² *A.g.e.*, 87.

⁷³ *A.g.e.*, 72.

Konuyu toparlayacak olursak, Platon yaşamının ilk yıllarında vermiş olduğu eserlerinde (*Devlet ve Devlet Adamı*), eğitimi; sadece seçkin yöneticilere münhasır kılmaya çalışır. Toplumun geri kalan kısmına eğitimi gerekli bulmaz. Ancak, geç de olsa bu hatasını yaşamının son yıllarında fark etmiş olmalı ki *Yasalar* adlı yapıtında eğitimi toplumun diğer bireyleri için de gerekli buluyor. Çocukların eğitimi “ana karnında başlaması gerektiğini” söyler.⁷⁴ Bundan böyle *köleler* bile ilk öğretimden geçirileceklerdir.

Platon’un seçkinler için uygun gördüğü eğitim programı hakkında sonuç olarak şunları söyleyebiliriz. Platon’un “devlet adamları”nın yani “yönetici” olacaklarının iyi bir eğitimde geçmesi gerektiğine yönelik vurgusu, günümüzde de önemini korumaktadır. Hatta rahatlıkla söyleyebiliriz ki günümüzde bir ülkenin çağdaş uygarlık düzeyine ulaşması tamamıyla iyi yetişmiş, nitelikli ve üretken yani kalite düzeyi yüksek insan kitleleriyle mümkündür. Kaldı ki bir ülkenin beyni, eli – kolu, gözü – kulağı ve kalbi konumunda olan yöneticilerin sağlam bir eğitimden geçmesi, o ülkenin can damarlarına hayat vermek kadar önemlidir. Dolayısıyla Platon’un seçkinler için önemli bulduğu müzik, beden, matematik ve dialektika eğitimi, özellikle iktidardakiler için vazgeçilmesi mümkün olmayan bir öneri olarak buluyoruz. Ayrıca, yeteneklerin doğru zamanda belirlenmesi ve doğru yerde kullanılması insanı daha hızlı geliştirir. Bu da hem insan hem de ona yapılan yatırım için daha yararlı bir sonuç doğurur.

2.3. PLATON’DA SİYASAL SEÇKİNLERİN YAŞAMA BİÇİMİ ve AHLÂKÎ BOYUTU

Batı felsefe tarihinde doğa filozoflarından sonra insan yaşamını ve sorunlarını tartışma konusu yapan ilk filozof Sokrates’dir. Sokrates’in öğrencisi olan Platon hocasının, o günün iktidarı tarafından haksızca mahkûm edilmesinden oldukça etkilenmiştir. Bu nedenle yaşam boyu insan ve toplum sorunları ile ilgilenmeye çalışmış. Her iki filozofa göre de insan yaşamının en temel sorunu *mutluluktur*. Mutluluk ise ancak erdemli ve ahlâklı kişilerin “bilgelik, yiğitlik, ölçülülük ve

⁷⁴ Alâeddin Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1982, 206.

doğruluk”⁷⁵ gibi ahlaki ilkelerle ulaştığı bir değerdir. Bizce Platonun öngördüğü bu ahlâkî ilkeler, toplumsal yaşamda insanın güzel huylu ve iyi davranışlı olmasını sağlar. Aynı zamanda toplum içinde insana manevi bir kişilik kazandırıp, onun saygınlığını artırır ve mutlu olmasını sağlar. Böylece Platon toplumsal düzenin temeli olan ahlâkî ilkeleri insanın amacı olan mutluluğa erişmek için esas yol olarak kabul eder.

Siyasal düzenin temeline yöneticilerin erdemini koyan Platon, siyaseti ve ahlâkı bir birinden ayrılmayan madeni paranın iki yüzüymüş gibi görür. “Devleti güçlü yapan *yöneticilerin gücüdür*. Devletin güçsüzlüğü de yöneticilerin güçsüzlüğünden” kaynaklanır düşüncesini benimseyen Platon, yönetim değişikliklerini de yöneticilerin tutum ve davranışına bağlamaktadır.

Platon kötü yönetimlerin ancak erdem sahibi kişilerin iktidarı ele geçmesi ile son bulabileceğine inanmıştır. Bilindiği gibi *erdem*; iyiyi kötüden, doğruyu yanlış olandan ayıran bilme yeteneğidir. Bu ayrımı yapabilmek için de iyi ve kötünün ne olduğunu bilmek gerekir. Yani, erdem bilgidir. Dolayısıyla *erdem* bütünüyle kalımsal bir değer değildir. Bir ölçüde *öğretilebilen* ve *öğrenilebilen* bir bilgidir. Bu durumda Platon toplumu *doğuştan* erdemli oldukları sanılan soylularca yönetilmesinden yana değildir. Toplum soylular değil fakat “erdemli, bilgili kişiler yönetmelidir.”⁷⁶ Daha açık olarak Platon *soylu azınlığın* değil, *erdemli, bilgili azınlığın* yönetiminden yanadır.

Platon, değişik insan tiplerinden hareketle farklı yönetim şekline ulaşır. Aynı zamanda Platonun ideal olarak gördüğü aristokrat yönetim şekli de her yönüyle çok iyi yetişmiş olan *filozof – kral*’a karşılık gelir. Filozof – kral en kötü yönetim şeklinde bile en iyi yönetimi gerçekleştiren şahıstır. Çünkü kötü bir yönetici en iyi yönetim şekliyle yönetimde bile olsa yönetimi kötüdür. Platon için yönetim şekillerinden ziyade her yönüyle iyi yetişmiş ahlâklı, çalışkan, üretken gibi nitelikleri taşıyan yöneticilerin gerekliliği söz konusudur.⁷⁷

⁷⁵ Platon, *Devlet*, 106.

⁷⁶ *A.g.e.*, 94.

⁷⁷ Platon, *Devlet*, 123.

Platon'da erdemli ve ahlâklı yöneticiler ve yardımcılar son derece sade ve özel mülkiyetten uzak bir yaşama sahiptirler. Çünkü Platon *özel mülkiyeti* yönetici sınıf için uygun bulmaz.⁷⁸ Onu toplumun yapı taşlarına zarar veren en büyük düşmanlardan biri olarak görür. Bu nedenle *toplumun çıkarı* önde tutularak kişisel istekler yerine getirildiğinde hem toplum hem de bireyin yaşamı mutluluğa kavuşur düşüncesindedir. Onun için bir sınıfın mutluluğu ya da üstünlüğü değil tüm toplumun mutluluğu önemlidir.

Platon, yöneticilerin yaşama biçiminin ana hatlarını aşağıdaki sözleri ile çizmeye çalışır:

İlkin kesin bir zorunluluk olmadıkça hiç biri mal mülk edinmesin. Sonra oturdukları yer, yiyeceklerini sakladıkları ambar her isteyenin girebileceği yerler olmalı. Yiyecekleri de ölçülü ve yiğit savaşçılara yarayan cinsten olsun. Bekçiliklerine karşılık, yurttaşların kendilerine verecekleri, bir yıllık yiyeceklerinden ne az ne da çok olsun. Yemeklerini birlikte yesinler, savaştaki askerler gibi hep bir arada yaşasınlar. Gümüş ve altına gelince, gümüşü saklayanların, insanların vereceği altında ve gümüşte gözü olmaz. Kendi altın yaradılışlarını dünyanın altınıyla kirletmek günahdır. Çünkü dünya altını yüzünden türlü kötülükler işlenmiştir. Oysa ki, içlerindeki altın tertemizdir. Şehirde yaşayanların arasında yalnız onlar için altına, gümüşe dokunmak, onu kullanmak, ona eşyasında, evinde yer vermek, onunla süslenmek, altın ya da gümüş kupalarda içmek yasaktır. Böylece hem kendini hem de devleti korumuş olacaktırlar. Ama, toprakları, evleri, paraları oldu mu?, koruyucu olacak yerde kendileri de mal sahibi ve çiftçi, yurttaşlarının yardımcısıyken; onların düşmanı, zorba efendisi olurlar. Ömürleri kötölemek ve kötülenmekle, tuzak kurmak ve tuzağa düşmekle geçer; dışarıdaki düşmanlardan çok içerdeki düşmanlardan korkarlar. Kendilerini de devleti de ölüme sürüklerler. İşte bunun için koruyucularımızın, oturacakları yerleri ve yaşama yollarını önceden iyice belirtmek, bunu da kanunlaştırmak gerekmez mi?⁷⁹

filozofumuz, çizmiş olduğu bu çerçeveye yönetici sınıfın iç birliğini koruyup güven altına almak ister. Bir de yöneticilerin iç birliğini sağlamak için özellikle birliksizliğe yol açabilecek olan ve özel mülkiyetten doğan ekonomik çıkarların yok

⁷⁸ A.g.e., 98.

⁷⁹ A.g.e., 98.

edilmesine çalışır. Bununla da devlet düzenini sağlamlaştırmayı ve tüm toplumun mutluluğa ulaşmasını amaçlar. “Kanunların kaygısı birtakım yurttaşları ya inandırarak, ya da zorlayarak birleştirmek, her birine toplum içinde yapabileceği iş payını yaptırıp bütün toplumu birden mutluluğa götürmektir. Devlet seçkin yurttaşları yetiştirmeye uğraşıyorsa, bu onların keyiflerince yaşayıp, dilediklerini yapmaları için değil, devlet düzenini sağlamlaştırmaya yardım etmeleri içindir.”⁸⁰

Platon, devlet düzeninin sağlamlığını yöneticilerin başa geçme istek derecelerine bağlar bu düşüncesini de açıkça şöyle ifade ediyor:

Bir devlette başa geçenler, başa geçmeyi en az isteyenler oldu mu, dirliğin de düzenin de en iyisi olarak var demektir. Baştakilerin böyle olmadığı yerdeyse, tam tersine, ne dirlik var ne düzen.”⁸¹ Diyerek düşüncesini şu ifadeleriyle desteklemeye çalışır: “Başa geçecekler baş olmaktan daha üstün bir değere yükselmişler mi? Yükselmişlerse, bil ki, o devlet iyi yönetilen bir devlettir. Çünkü böyle bir devletin başındakiler gerçekten zengin kişilerdir. Altın zengini değil, akıl ve erdem zengini. İnsanları mutluluğa ulaştıracak asıl zenginlik de zenginliğin bu türüstüdür. Kendi yararlarına düşkün açgözlü kimseler başa geçer ve başta olmayı keselerini doldurmak için bir yol sayarlarsa – bir fırsat olarak görürlerse- orada artık iyi bir düzen arama. Çünkü herkes başa geçmek için birbirini ezecek ve bu iç kavgada hem kendilerinin hem de devletin başını yiyeceklerdir... Başa geçmeyi küçümseyecek kişi, gerçek filozoftan başka kim olabilir?”⁸² Sorusuyla da başa geçmenin bir tutku işi olmadığı, bunun *akıl* ve *erdem* işi olduğu dolayısıyla akıla ve erdemliliğe sahip filozofların yönetime layık olduğunu tekrarlar.

Platon, yönetici sınıfın ekonomik durumu için yoksulluk kadar zenginliğin de tehlikeli olduğunu, (özellikle özel mülkiyetten uzak durulması gerektiğini vurgulayarak, her konuda olduğu gibi ekonomide de ortak yaşamı ön görür) açıklayıp, yöneticilerin bunlardan uzak durmasını savunur:

İki şey var ki, iş gören insanı yaramaz hale getirir: Zenginlik ve fakirlik...
Çömlekçi zengin olunca sanatıyla uğraşmak ister mi?⁸³... Gittikçe daha tembel daha ilgisiz olmaz mı?... Yani, gün geçtikçe sanatında kötüleştirmiş olur değil mi?... Tersine,

⁸⁰ Platon, *Devlet*, 187.

⁸¹ *A.g.e.*, 188.

⁸² *A.g.e.*, 188.

⁸³ Platon, *Devlet*, 100.

çömlekçi yoksulluk yüzünden, işi için gerekli araçları bulamazsa, hem yapacağı iş kötü olur, hem de çıraklarını kötü birer çömlekçi yetiştirir.... Demek zenginlik de, yoksulluk da bir yanda sanatı, öbür yandan da sanatçıları kötüleştirir. Öyleyse, koruyucularımızın şehre düşman gibi sinsi sokulmasını her ne pahasına olursa olsun önleyecekleri bir şey daha bulmuş oluruz... Zenginlik ve yoksulluk. Çünkü biri insanı keyfe, tembelliğe, değişme isteğine götürür. Öteki değişme isteğiyle kalmaz, üstelik insanı küçültür, işini aksatır.⁸⁴

Platon, burada sosyal adaletin gerçekleşmesini, “servetin” yönetici sınıfın tekeline girmesini önleyerek toplumun zenginlik kaynaklarını - özel mülkiyetle toplumun belli kesimin hizmetine vermektense - tüm toplumun eşit yararlanabilmesi için ortak birer kaynak olarak görür.

Platonun bu düşüncesi daha sonraki çağlardan da günümüze kadar birçok toplum teorisini tarafından sosyal adaletin gerçekleştirilmesi ve toplumsal sınıflar arasındaki uçurumların giderilmesi için savunulmuştur. Birçok düşünür sosyalist ya da komünist düşüncenin temelini Platonun bu görüşüne dayandırmak ister. Çünkü Platon’da olduğu gibi komünizmde de özel mülkiyetten, bilhassa değerli madenler üstündeki özel mülkiyetten bahsedilemez. Ancak, Platon’daki komünizm (ortakmalcılık) yalnız, birliksizlikten sakınılması gereken yönetici sınıf için olduğunu şu ifadelerinden anlıyoruz: “Bu sınıfta her çeşit mülkiyet ortak mülkiyet olduğu için, kadın ve çocuklara da ortaklaşa sahip olunur. Platona göre, yönetici sınıfın hiçbir üyesi, kendi çocuklarını ya da ana – babasını tanıyamamalıdır. Aile yok edilmeli ya da daha doğrusu, bütün savaşçı sınıfı kapsayacak biçimde genişletilmelidir. Yoksa, aile sadakatleri, mümkün bir birliksizlik kaynağı olabilir. Onun için, herkes birbirine tek bir ailedenmiş gibi bakmalıdır.”⁸⁵

Platon her nasılsa önceki anlayışından farklı olarak, olgunluk döneminde kaleme aldığı *Yasalar*’da ikinci en iyi devletinde aileyi tanır. Ama, onda da kadınların erkekler gibi eğitim görüp asker, memur olacaklarını, erkeklerin yanı sıra savaşa katılacaklarını öngörür.⁸⁶

⁸⁴ A.g.e., 101.

⁸⁵ Platon, *Yasalar I*, (Çev., Candan Şentuna – Saffet Babür), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1998, 133.

⁸⁶ Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, 206.

2.4. PLATON'DA SİYASAL SEÇKİNLERİN İŞLEVİ VE ÖNEMİ

Platon'un etkisinden kurtulamadığı hocası Sokrates için; *insanın hayatı dünyanın hayatından* daha önemlidir. *Asıl bilgi dünyayı değil insanı bilmektir.* Tanrılar evreni yönete dursun, insan kendi hayatını yönetmelidir. İnsan iyi ile kötüyü, doğru ile eğriyi ayırt etmesini öğrenip, hem kendisini hem de başkalarını adam etmelidir. Bütün bilmelerin amacı insanların daha iyi insan olmalarını sağlamaktır. Sokrates böylece *felsefeyi tabiattan çok insana; fizikten çok ahlâka* bağlamıştır. Filozof ister istemez dünya işlerine, politikaya, günlük sorunlara karışmış oluyordu. O kadar ki düşüncelerinden çıkan sonuca göre, ya *devlet adamının filozof* ya da *filozofun devlet adamı* olması gerekiyordu.⁸⁷

Sokrates'in yaşadığı yıllarda, Atina'da demokrasi ile felsefenin sarmaş dolaş olduğu, ya da bir birini didiklediği yıllarda sofistler arasında iki düşünce çatışıyordu. Bunlardan birine göre; insanlar doğuştan *iyi ve eşittirler*. Toplumun kötü düzeni onları bozuyor; güçlüler güçsüzleri eziyor. Öteki düşünceye göre ise insanlar ne iyi ne de eşittirler. Yalnız güçlü ve güçsüz vardır. Güçlünün güçsüzü yönetmesi, ezmesi tabiat gereğidir. Bu nedenle insan haklı olmaya değil güçlü olmaya bakmalıdır.

Bu iki düşünceden biri, daha çok Atina'yı; öteki ise daha çok Sparta Devlet'ini örnek alıyordu. Biri daha çok halkçıların, öteki daha çok aristokratların ya da zenginlerin ekmeğine yağ sürüyordu.⁸⁸ İşte Platon'un yönetim tartışmasının kaynağı bu iki düşüncenin çatışmasıdır. Ona göre devletin başına en akıllıların geçmesi gerekir. Çünkü, "her yönetim, bir yönetim olarak, ister devlet hayatında isterse tek insanın hayatında olsun, bir başkasının iyiliğini değil yönettiği, bakımını üzerine aldığı şeyin iyiliğini gözetmek zorundadır."⁸⁹

⁸⁷ Platon, *Devlet*, 10.

⁸⁸ *A.g.e.*, 11.

⁸⁹ *A.g.e.*, 35.

Platon'un siyasal gelişmeleri çözümlemesinin amaçları arasında, bütün tarihsel değişimin itici gücünü betimlemek olduğu söylenebilir. O, bu nedenle *Yasalar* adlı eserinde tarih incelemesine, açıkça bu amacı göz önünde tutarak girer ve bunu şu şekilde sorgular: “*Bu süre boyunca binlerce şehir doğmadı mı? Ve her biri her çeşit hükümet altında olmadı mı? Elinizden gelirse, bunca değişimin nedenini yakalamaya çalışalım. Böylece hem toplum düzenlerinin doğmalarının hem de değişimlerin sırrını çözebileceğimizi umuyorum*”⁹⁰ diyerek çözümlmelerini ortaya koymaya çalışır.

Bu araştırmaların sonucunda, K. Popper'a göre Platon; ekonomik sınıf çıkarlarının körüklediği sınıf savaşının bütün siyasal devrimlerin itici gücü olduğu hakkındaki *sosyolojik yasanı*⁹¹ keşfeder. Bu olgu şu gerçeğe işaret eder: Yönetici sınıfın ancak kendi içindeki bir iç ayaklanma neticesinde, o yönetimin devrilmesini sağlayacak kadar zayıflatabileceği inancındır. Platon'un ideal devletindeki formülüne göre, her hangi bir toplum düzenin değişmesi, mutlaka *yönetici sınıfın içinden* kaynaklanır. Yani, onların arasına ayrılık girmesinden doğar. Onlar arasında tam bir birlik varsa, ne kadar az da olsalar sarsılmaları olanaksızdır.⁹² *Yasalar* adlı eserinde de belki devletin bu parçasını düşünerek, şöyle der: “Bir krallık ya da başka bir hükümet biçimi, yöneticilerin kendilerinden başkasınca nasıl yıkılabilir ki?”⁹³

Platon'un iyi olarak gördüğü yöneticiler, ne para için ne de şan ve şeref için yönetim sorumluluğunu üzerlerine alırlar. Para için yönetime geçtiklerinde kendilerini ücretli uşak olarak görürler. Şeref için de razı olmazlar yönetim işine çünkü şerefe düşkün değildirler. Bunların yönetmeyi üzerlerine almaları için karşılarında bir zorun, bir cezanın bulunması gerekir. Belki de, bir kimsenin yönetme işine, zorlanmadan, kendiliğinden atılması bu yüzden ayıp sayılmıştır. İyi yöneticiler için cezanın en büyüğü, kendileri yönetime geçmedikleri zaman daha kötü birinin yönetimine girmiş olmaktır. Platon'a göre en değerli insanlar bundan korktukları için yönetim sorumluluğunu üzerine alırlar. Aksine bir nimete konmak, rahatlarını

⁹⁰ Platon, *Yasalar I*, 104.

⁹¹ Karl Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları I*, (Çev., Mete Tunçay), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000. 56.

⁹² Platon, *Devlet*, 229.

⁹³ Platon, *Yasalar I*, 76.

sağlamak için değil. Yönetimi devredecekleri kendilerinden daha değerli, hiç değilse kendilerine eş değerde kimseyi bulamadıkları için ister istemez yönetimi üzerine alırlar. Ama bir toplumu düşünelim ki, orada herkes değerli olsun. O zaman şimdiki gibi iyi adam; değil yönetimi üzerine almaya, almamaya çalışırdı. Böylece de asıl yönetmenin gerçekte kendi işine geleni değil, yönetilenin işine geleni gözettiği belli olurdu. Çünkü, başkasına yararlı olacağım diye uğraşmaktansa, başkasından yardım görmek akıllı adamın daha çok işine gelirdi.⁹⁴

Platon'da seçkinler kendi (şahsi) sorun ve sıkıntılarında ziyade toplumun her türlü problemleriyle ilgilenecek siyasi bir işleve sahiptir. Burada açıkça belirtilmesi gereken husus; Platon'un "yönetici sınıf" için öne sürdüğü birçok tezin yabana atılacak gibi olmadığı gerçeğidir. Bu yüzden Platon'un ön gördüğü birçok önerisi günümüz toplumları için, daha çok gelişmekte ve geri kalmış ülkeler için, dikkate alınması ve üzerinde ince düşünülmesi gereken birer kurtuluş reçetesi niteliğindedir.

Bunların başında Platon'un toplumların refaha çıkması ve mutluluğu yakalaması için yönetici sınıfın eğitimini çok ciddiye almasıdır. Bunun yanı sıra yöneticilerin erdemli ve ahlâklı olma konusu daha çok dikkatimizi çekmektedir. Biliyoruz ki tarih; erdemli ve ahlâklı yöneticilerden hep övgüyle bahsetmiştir. Diğer taraftan tarihi bir gerçek olarak halk; ülkesinin zenginlik kaynaklarını toplumun ortak kaynağı haline getirmekten ziyade, sahip olduğu iktidar gücünden yararlanarak kendi bireysel menfaatleri doğrultusunda gelişi güzel harcayan, liyakatsiz, erdemsiz ve ahlaksız yöneticilere ise lanet okumuştur.

Platon Antik Yunan'dan önceki toplumları iyi analiz etmiş olmalı ki toplumların yaşama standartlarının artması ve az riskli bir hayata sahip olması için her şeyden önce birçok yönüyle *iyi yetişmiş yöneticilere* ihtiyaç duyulduğunu fark etmiştir. Günümüz toplumları için de bu böyledir. Dolayısıyla *yönetim şekillerinden* ziyade *yöneticilerin* iyi olmasını daha çok önemseyen Platon'un bu tezi yeniden tartışılması ve önemsenmesi gerekir. Çünkü *kötü yönetici*, en iyi yönetimde bile

⁹⁴ Platon, *Devlet*, 37.

topluma *huzursuzluk* verebilir. Ancak *iyi yönetici* en kötü yönetim biçiminde bile toplumsal hayata bir canlılık kazandırabilir ve ona hayat sunabilir.

III. BÖLÜM

PLATON'DAN GÜNÜMÜZE SEÇKİNCİ KURAMLAR

Yönetim olayının siyaset bilim alanında doğurduğu önemli bir sonucunun seçkinci kuramların ortaya atılması olduğu söylenebilir. *Seçkincilik* (elitizm) adı altında toplanan bu görüşlerin birleştiği ortak nokta, siyasi iktidarın belirli küçük ve homojen bir grup tarafından kullanılması gerektiği anlayışıdır. Diğer bir ifadeyle ufak bir grubun idare etmesi, yönetici durumunda olması en iyi idare şekli olarak düşünülür. Tezimin bu bölümünde, öz olarak belli başlı seçkinci kuramlar ile demokrasi ve eşitlik olguları işlenecektir. Böylece yeni düşünceler ışığında Platoncu yaklaşımı karşılaştırma imkanını (IV. Bölümde) bulacağız.

3.1. KLASİK ve ARİSTOKRATİK SEÇKİNCİ KURAMLAR

Daha önce belirtildiği gibi, seçkinci teorilerin ortaya çıkışı siyaset düşünce tarihinde yeni bir olay sayılmaz. Siyasetin en temel uğraşısı, devlet ile devletin çatısı altında yaşayan insanların ilişkisini düzenlemektir. İlk insan toplumlarından bu yana devlet *bir grup insan* tarafından üstlenilmiştir. Her toplum, iktidardakilere zorla veya isteyerek rızâ göstermiştir. Çoğu zaman toplum kendisini yönetmek için birilerine yönetim sorumluluğu vermiştir. Bu nedenle rahatlıkla söyleyebiliriz ki her tür siyasî sistemde yönetenlerle yönetilenler arasında bir *ayrım* söz konusudur. Böyle bir ayrımın varlığı kendiliğinden kaçınılmaz olarak ortaya bir dizi sorun çıkartmaktadır: *Devlet iktidarını* kullananlar; kimler arasından ve kimler tarafından seçilecektir? Herkesin yönetme yeteneği var mıdır? Herkes aynı temel haklara sahip midir veya bazıları ayrıcalıklı konumda mıdır? Toplumda birinci sınıf ve ikinci sınıf gibi bir farklılık kaçınılmaz mıdır?

Bir toplumda “Kim ya da kimler yönetmeli?” sorusuna, “Bir azınlık” diye peşin bir cevap veren *seçkincilik teorisi*; esasında fikri dayanaklarını çok eski dönemlere borçludur. Klasik ve Aristokratik seçkin kuramların kökleri Antik Yunan’a kadar uzanmaktadır. Ancak seçkin (elit) kelimesi 19. yüzyıla kadar

kullanılmasa da bu nitelermeyi hak edenlerin rolleri, işlevleri ve bu özelliklere sahip olmayan sıradan çoğunluğun ilişkileri, Antik Yunan'dan günümüze kadar düşünürlerin ilgi alanı içinde kalmıştır. Örnek olarak Platon'un *Devlet*¹ adlı eserinde filozof – kralların hüküm sürecekleri ideal bir toplum düzenini anlatmış ve böylesi bir seçkinciliğe dayanan idare sisteminin “en iyi” yönetim şekli olduğunu savunmuştur. Ütopik olarak nitelenen bu eser çağlar boyunca birçok seçkincilik teorisine de modellik etmiştir. Örneğin:

Nietzsche, toplulukların ancak “üstün insan” tarafından idare edilmesinin aydınlık ve mutluluk yaratacağını öne sürmüştür. Bunun gibi T.Carlyle'de “kahramanların” övgüsünü yapmış ve aslında bütün dünya tarihinin kahramanların biyografilerinden ibaret olduğunu söylemiştir. Elitist bir idare tarzı olan faşizmin kurucusu B. Mussolini, halkın hiçbir zaman egemen olmadığını belirttikten sonra “halka verilen egemen sıfatı acı bir şakadır” demiş. Çağımızda elitist teoricienin en önemlilerinden biri sayılan Ortega Y. Gasset ise *Kitlelerin İsyanı* adlı eserinde, seçkinler idaresini çağımızın sosyal politik derterine bir deva olarak sunmuştur.²

Bunlarla beraber *seçkin* kavramı daha çok Pareto'nun fikirlerinde gerçek anlamını bulmuştur. Ona göre, seçkinler, kendi çalışma alanında veya birçok etkinliklerde *üstün yeteneklere* sahip olduğunu kanıtlamış, özel nitelikler göstermiş kişilerin toplamıdır. O, ayrıca iktidarda bulunanların oluşturduğu *iktidar elitleri*'ne önemli bir yer ayırmıştır. Mosca ve Mills ise aynı geleneği sürdürmelerine karşın, seçkinle otorite ve iktidar arasında ilişki de kurmuşlardır. Bu nedenle onlara göre seçkinler, *iktidar* ve *otorite* konumlarını işgal eden kişilerin toplamıdır.³

Araştırmamızın bundan sonraki kısmında klasik ve aristokratik siyasal seçkin kuramlar arasında daha çok ön plana çıkan Pareto, Mosca ve Michels'in teorilerini birçok noktada irdelemeye değer bulduğumdan her birine kısa da olsa değineceğim.

¹ Platon, *Devlet*, (Çev., Sabahattin Eyuboğlu – M. Ali Cimcoz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001.

² Bülent Daver, “Az Gelişmiş Ülkelerde Siyasi Elit (Seçkin)”, *AÜSBF Dergisi*, Cilt XX, Sayı 2, Ankara, 1965, 523.

³ Önal Sayın, “Toplumsal Düzen, Demokrasi ve Seçkinler”, *Sosyoloji Dergisi (EÜEF)*, İzmir, Sayı 2, 1990, 1.

3.1.1. PARETON'UN SİYASAL SEÇKİN KURAMI

Seçkin (elit) deyimini siyasal bilime ilk kez sokan ve seçkin ile ilgili olarak tam ve organik bir kuram oluşturan, çoğu kez seçkin kavramıyla birlikte ismi anılan hatta seçkin (elit) kuramıyla en fazla özdeşleştirilen yazar Pareto'dur. Pareto, klasik seçkin yazarlar içinde, genel olarak *seçkin* ve *yönetici seçkin* ayırımı yapan tek düşünürdür. O da Marx gibi, bir toplumsal bölünme kavramını savunur; ama ona göre bu bölünme bir siyasal amacı gerçekleştirmeye yöneliktir. Diğer bir ifadeyle Pareto toplumsal yapı içinde yönetici sınıfın varlığını belirginleştirmek için böyle bir kavrama başvurur. Ona göre tüm toplumlar genel olarak aynı aileden iseler, o zaman her halükârda bir azınlık ya da yönetici sınıf ile yönetilen bir sınıf veya bir kitleye bölünmüşlerdir; ve toplumların birbirlerinden farklılaşması, ayrılması da yönetici seçkinler grubunun ayırt edici özelliklerinin sonucudur.⁴

Pareto iki seçkin tanımı kullanır: Biri *geniş* olup toplumsal seçkinlerin bütününe kapsar. İkincisi ise *dar* olup yönetici seçkinlere uygulanır. Geniş tanımda seçkin (elit) kavramı içine; her biri kendi etkinlik alanında başarılı olmuş ve meslek hiyerarşisinde üst düzeye ulaşmış az sayıda birey girer. Pareto, geniş olarak seçkini (eliti) şöyle tanımlıyor:

Varsayalım ki, insan eylemlerinin tüm dallarında, tıpkı okul sınavlarında çeşitli konulardan notların verilmesi gibi, her kişiye yeteneğine göre bir derece verilmektedir... ve beşeri eylemlerin tümü için bir işlem yineleyeceğiz. Böylece, kendi etkinlik dallarında en üst dereceleri almış olanları bir sınıf içinde toplayalım ve bu sınıfa elit adını verelim...⁵

Bu tanım Paretoyu yöntem kuralına göre nesnel ve yansızdır. Seçkin kavramında derin, metafizik ya da ahlâkî bir anlam aramamak gerekir. Söz konusu olan, nesnel olarak anlaşılabilir bir toplumsal kategoridir. Seçkinin doğru mu, yoksa yanlış mı olduğunu ve kimin orada yer alacağını sormaya gerek yoktur.

⁴ Philippe Beneton, *Toplumsal Sınıflar*, (Çev., Hüsnü Dilli), İletişim Yayınları, Ankara, 1997, 40.

⁵ Mehmet Turhan, *Siyasal Elitler*, Gündoğdu Yayınevi, Ankara, 1991, 31.

Bu tür sorular boşunadır. Çünkü seçkin, yaşam yarışında iyi not almayı başaranlardan ya da “toplumsal” yaşam piyangosunda iyi bir numara çekenlerden oluşur.⁶

Geniş anlamıyla seçkinler grubu ister siyaset, ister şiir, ister üçkâğıtçılık olsun kendi faaliyet alanlarında benzersiz olanlardan oluşur. Ama bu tanımın önemi, Pareto’ya göre diğerine oranla çok daha azdır. Bu tanımın amacı, gerçekte yönetici seçkinin *dar* tanımını belirlemeye yöneliktir. Dar anlamda seçkin, başarılı olanlar arasında siyasal ya da toplumsal olarak yönetici işlevlerini yerine getiren az sayıda kişiyi bir araya toplar. Bu tanım için Pareto’nun ne yazdıklarına bakalım:

Yönetimde dolaylı ya da dolaysız bir rol oynayanları bir kenara ayıracağız, onlar yönetici seçkin oluştururlar. Geriye kalanlar, örneğin tanınmış bir satranç oyuncusu elbette seçkinler arasında yer alır. Ama satranç oynunculuğu değerleri; ona yönetimde etki yapma yolunu açmaz, bu nedenle başka nitelikleri ona yardım etmezse, yönetici seçkinler arasında yer almaz. Mutlak egemenlerin ya da çok güçlü siyaset adamlarının metresleri ya güzellikleri yüzünden ya da entelektüel nitelikleriyle seçkinler arasında yer alırlar. Bunların arasında siyasetin gerektirdiği yeteneğe sahip olan sadece bir kısmı yönetimde rol oynamışlardır. Demek ki nüfusun iki tabakası vardır. 1) Alt tabaka, seçkinlerden uzak sınıf; bunun yönetimde yapabileceği etki üzerinde şimdilik durmuyoruz; 2) Üst tabaka, seçkinler, bunlar da ikiye ayrılır: (a) Yönetici seçkin, (b) Yönetici olmayan seçkin.⁷

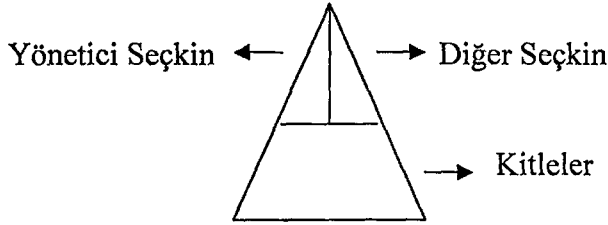
Pareto, bu bölümlenmeyi, toplumdaki eşitsiz yapıya dikkat çekmek için yapmaktadır. Amacı, bu yapı içinden *yönetici seçkinleri* ön plana çıkarmaktır. Ona göre: “Bu sınıfı (seçkinleri), iktidarda doğrudan veya dolaylı olarak önemli rol oynayan yönetici seçkinler diye ikiye ayırmak doğru olacaktır. Zenginliği de barındıran bu seçkin kesim, aristokrasiyi temsil etmektedir.”⁸ Pareto’nun yönetici seçkin kuramının özünü; tüm organize toplumlarda, bir üst – alt gruplaşmasının ve katmanlaşmasının bulunduğu savı oluşturur. Burada alt katman seçkin

⁶ Raymond Aron, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, (Çev., Korkmaz Alemdar), Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000, 365.

⁷ *A.g.e.*, 365.

⁸ Turhan, *a.g.e.*, 31.

olmayanlardan, üst ya da yüksek katman ise seçkinlerden oluşmaktadır. Ancak, yüksek katman içinde de iki gurup ayırt edilmektedir: Birincisi, yönetici seçkin, ikincisi ise, yönetici olmayan seçkin.

Pareto'nun Seçkin Modeli

Ona göre toplumsal yapı; seçkinlerin ve özellikle de yöneten seçkinlerin doğasıyla ayırt edilir. Her durumda azınlıkta olanlar, çoğunlukta olanları yönetir. Ancak, diye ekler Pareto, yöneten seçkinler de mütecanis bir bütün oluşturmazlar. Seçkinlerin kitleyi yönetmek için kullandıkları araçlar *güç ve kurnazlık, hiledir*. Bir başka deyişle zorlayıcı yollar ve ikna sanatıdır. Yani her zamanki az ya da çok aldatma sanatıdır.⁹

Pareto'ya göre, bu dünyada çok eşitsiz bir mal dağılımı vardır. Siyasal rekabete bağlı saygınlık, güç ya da onurların dağılımı ise daha da eşitsizdir. Maddi ve manevi varlıkların bu eşitsiz dağılımı mümkündür, çünkü az sayıda insan yönetir; çoğunluk ise güce ya da hileye başvurur. Kitle; seçkinler tarafından yönetilir, çünkü seçkinler güç araçlarını ellerinde tutarlar ya da çoğunluğu ikna etmeyi, yani az çok yanılmayı başarırlar. Yasal bir yönetim, yönetilenleri az sayıda kişiye itaat etmenin yararlarına, görevlerine ya da onurlarına uygun olduğuna inandıran yönetimdir. İki yönetim aracı, *güç ve hile*, Machiavel'in *aslanlar ve tilkiler* arasında yaptığı ünlü karşıtlığın bir başka biçimidir. Yani, siyasal seçkinler doğal olarak iki gruba ayrılır. Biri aslanlar grubudur, çünkü kuvvet kullanımını yeğlerler; öteki tilkiler grubudur, çünkü kurnazlığa eğilimi vardır.¹⁰

⁹ Beneton, *a.g.e.*, 42.

¹⁰ Aron, *a.g.e.*, 366.

T. B. Bottomore'nin değerlendirmesine göre Pareto'nun daha önceki yazılarına bakarak, Pareto'nun bu kavrama nasıl ulaştığı kolayca anlaşılabilir:

Cours d'economie politique adlı çalışmasında Pareto, bir toplumda normal bir servet dağılımı eğrisi fikrini ortaya atmıştı. Les Systemes socialistes'de ise, ilkin bireylerin zeka düzeyleri, matematiğe yatkınlıkları, müzik yetenekleri, aktörel karakterleri vb. gibi başka ölçütlere göre düzenlenmeleri durumunda da olasılıkla servet dağılımına benzer dağılım eğrilerinin ortaya çıkacağını; ikinci olarak da bireylerin siyasal ve toplumsal erk ya da nüfus derecelerine göre sıralanmaları durumunda, çoğu toplumda, aynı bireylerin bu hiyerarşide servet hiyerarşisindeki aynı yeri tuttuklarının görüleceğini belirterek iddiasını sürdürür. "Üst sınıf diye adlandırılanlar çoğunlukla en zengin sınıflardır da. Bu sınıflar bir seçkin kesimi, bir "Aristokrasi"yi temsil ederler..." Bununla birlikte *The Mind and Society*'de sorunun formüle edilışı bir hayli değişiktir, çünkü Pareto bu çalışmasında (erk ve nüfus dahil) belli özelliklerin bir dağılım eğrisi yerine erk sahibi olanlar, yani " Yönetici Seçkinler" ile erk sahibi olmayanlar, yani "yığınlar" arasındaki yalın bir karşıtlıkla ilgilenir.¹¹

Pareto'nun yukarıdaki ifadelerinden seçkin içinde bulunmak için *üstün yeteneğin* gerekli olduğu; fakat bunun yönetici seçkinin bir parçası olmak için yetmediği sonucunu çıkarabiliriz. Çünkü zenginlik de seçkin olmak için önemli bir etkidir. Burada iki önemli hususun altını çizmek gerekir: Bunlarda birincisi, Pareto için seçkin olmak potansiyel değil *filî* bir durum ifadesidir. Yani, *seçkin* sahip olduğu güç potansiyelini kullanan kimsedir. Yeteneklerini kullandığı ya da devam ettirdiği müddetçe seçkin gurup içinde yer alabilir. İkinci ise, seçkin tanımına dikkatle bakıldığında; seçkin sınıfa girebilmek için gerekli kriterler arasında *erdemli olmak* sayılmamıştır. Bir kimse üçkağıtçı, dolandırıcı ya da hırsız da olsa eğer üstün yeteneklere sahip ise seçkin olabilir. Zaten Pareto'nun "... Bizler herhangi bir eylemin adil veya gayrı adil, ahlâkî veya gayri ahlâkî olup olmadığını tartışmıyoruz." şeklindeki yorumu, bu tercihini açık seçik ortaya koymaktadır. Pareto'nun Makyavelist olmakla suçlanmasının altındaki temel neden de budur.¹²

¹¹ T. B. Bottomore, *Seçkinler ve Toplum*, (Çev., Erol Mutlu), Gündoğan Yayınları, Ankara, 1997, 9.

¹² Mümtaz'er Türköne, *Siyaset*, Lotos Yayınları, Ankara, 2003, 384.

Burada Pareto'dan farklı düşündüğümü açık bir şekilde söyleyebilirim. Kanaatimce, bir toplumu ayakta tutan en temel unsurlardan biri de *ahlâktır*. Modern dünya idarecilerinin uzağında gözüken “siyasal ahlâk anlayışı”nın güncelleştirerek benimsenmesi ve yaşaması gereken bir değer olarak görüyorum. Aynı zaman da Platon'un bu konudaki vurgusu dikkate değerdir.

Siyaseti ahlâkla ilişkilendiren Türker Alkan'a göre, siyasetteki yöneten – yönetilen ilişkisi, özünde bir çelişki barındırır ve bu çelişki de aslında ahlâk normunu doğurucu bir sebep olarak görülür.¹³ Bununla birlikte siyaseti ahlaka bağlayan ikinci düğüm olarak siyasetteki *çıkar çatışmaları* ile bağlantılıdır. Üçüncü bağ olarak da siyasetin genel hedeflerle ilişkili olmasıdır. Bu da iki yönden ele alınabilir; değer yargıları ile bağlantılı hedefler, siyasetçinin ahlâkî sorumluluğudur.¹⁴

Gerçekten hukuki açıdan çerçevelenen *devlet gücü* (iktidar) ve buna dayanan egemenlik, bu niteliği ile toplumsal yaşantıda, pek çok hallerde baskı aracı olarak kötüye kullanmaya olanak sağlamaktadır. Çünkü bir yasa devleti, devletin her şeyini, bu arada haksızlıklarını da yasal kılıf altında meşrulaştırabildiği bir yasal haksızlıklar devletine dönüştürebiliyor.¹⁵ Tarih bize iktidarı ele geçiren bir grubun; egemenliği, öteki gruplar üzerine baskı ve sömürü aracı olarak kullandığını sayısız örnekleri ile göstermektedir. Buradan hareketle kargaşa ortamına sebebiyet verenler, kamu gücünü halka karşı baskı ve sömürü aracı olarak kötüye kullananlar ve toplum düzeninde anarşiye olanak sağlayanların siyasal ahlâktan yoksun birey ve kadrolar olduğu söylenebilir.

Görüldüğü gibi Pareto iki seçkin arasında bir ayrım yapar: Devamlı olarak, biri iktidardayken diğeri muhalefette olan seçkinler; hükümete katılmayan, sistemle uzlaşma içinde bulunmayan seçkinler. Birincileri, yönetici sınıf içinde ele alınırken, ikinciler, sistemi yıkmak ve değiştirmek isteyen kişilerden oluştuklarından, karşı –

¹³ Türker Alkan, “Siyasette Ahlâk Sorunu,” *Yeni Türkiye*, S. 13, Ankara, 1997, 213.

¹⁴ *A.g.m.*, 213.

¹⁵ E. R., Huber, “Modern Endüstri Toplumunda Hukuk Devleti ve Sosyal Devlet”, (Çev., Tuğrul Ansay), *Hukuk Devleti* içinde, haz.: Hayrettin Ökçesiz, HFSA Yayınları, No: 4, Afa Yayınevi, İstanbul, 1988, 61 – 62.

seçkin içinde değerlendirileceklerdir. Şimdi bu konuyu burada daha açık kılabilmek için seçkinlerin dolaşımına değinme gereği kendini hissettirmektedir.

3.1.1.1. PARETODA SEÇKİNLERİN (ELİTLERİN) DOLAŞIMI

Pareto'nun sosyolojisi de kendini, Marx'ınki gibi, bir tarihsel oluş kuramına bağlar. Ama Pareto ve takipçileri sürekli *Komünist Manifesto*'daki "tüm tarihsel hareketler bugüne kadar azınlıklar tarafından azınlıkların yararına gerçekleşmiştir" ifadesini övgüyle anarlarken, aynı zamanda şu ifadeyi de aynı şekilde durmadan eleştirirler: "Proletaryanın hareketi büyük çoğunluğun büyük çoğunluk yararına kendiliğinden hareketidir." Pareto'ya göre, sosyalist devrim öncekilerin benzeri olabilir. Ancak yönetici bir seçkinler grubunun yerini bir başkasının alması; yani tarih bir "seçkinler grupları"nın dolaşımıdır. "Bir gün her şey değişecektir" der Marx. "Ne kadar değişirse, o kadar aynı şeydir" diye karşılar Pareto.¹⁶

Pareto'ya göre, tarihsel açıdan en önemli *olgu*, yönetici azınlıkların ya da bazen kullandığı bir sözcükle *aristokrasinin yaşamı ve ölümü* olgusudur. Pareto'nun tanınmış bir formülüne göre: "*Tarih bir aristokratların mezarlığıdır.*" İnsan toplumlarının tarihi büyük ölçüde aristokrasilerin birbirini izlemesi tarihidir.¹⁷ Yani toplumların tarihi oluşan, mücadele eden, iktidara gelen, ondan yararlanan, gerileyen ve yerini başkalarına bırakan ayrıcalıklı azınlıkların tarihidir. Bu söz Pareto'ya asıl önemini veren "seçkin (elit) dolaşımını" tezinin bir özetidir. Her ne kadar eserinde bu dolaşımın seçkinlerle, seçkin olmayanlar arasında mı gerçekleşeceği yoksa sadece seçkin kesimlerin kendi içlerinde olan bir süreci mi ifade ettiği çok açık değilse de, her iki anlamında mevcut olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸ Ona göre, seçkinler arasında devamlı bir dolaşım mevcuttur. Sürekli dönüşümlü bu hareketle, toplumun alt tabakalarından çıkan, üst tabakalarına yükselen, orda gelişen, sonra gerileyen, çöken, ortadan kalkan yeni seçkinler olgusu tarihin ilkelerinden biridir ve büyük toplumsal hareketleri anlamak için dikkate alınması gerekir.

¹⁶ Beneton, *a.g.e.*, 40.

¹⁷ Aron, *a.g.e.*, 369.

¹⁸ Bottomore, *Seçkinler ve Toplum*, 45.

Seçkin gruba dahil olmanın *yetenek* şartı nedeniyle babadan oğla geçmesinin imkansızlığı her toplumda mutlaka seçkinlerin bulunacağı gerçeği ile birleşince, toplumdaki eski seçkinlerin yerini yenilerin alması kaçınılmaz olur.¹⁹ Pareto'ya göre bu değişim iki türlü olur. Ya *seçkinlerin (elitlerin) dolaşımı* şeklinde nitelenen *aşamalı* bir yolla ya da bir elit grubunun tamamıyla yer değiştirmesine yol açacak olan *devrimle*. İlk yol, yavaş fakat sürekli. İkinci yolun gerçekleşmesi, seçkinlerinin (elitlerinin) dolaşımının engellenip engellenmemesi ile bağlantılıdır. Eğer engellenirse, devrim kaçınılmaz olur.²⁰

Pareto “seçkinlerin (elitlerin) dolaşımı” tezini insan davranışlarına yani *psikolojik* temele dayandırarak açıklamaya çalışır. Değişim seçkin ve seçkin olmayanların psikolojik yapılarındaki değişimin sonucunda gerçekleşir.²¹ Kısaca ifade etmek gerekirse, Pareto'ya göre, insan davranışları iki kısımdan oluşur. İlk kısmı, Pareto'nun *türevler* olarak nitelediği kısımdır. Bunlar zaman içinde ve ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilir. İkinci kısım ise, çok daha önemli olup *kalıntılar* şeklinde adlandırılmıştır. Kalıntılar, aktörün içgüdülerini, sezgilerini, veya ruh durumunu yansıtır.

Pareto kalıntıları da kendi içinde ikiye ayırmıştır. İlk sınıf aktif ve yaratıcı içgüdüleri içerir ki bunlar ideolojilerin, sanatların, siyasî ittifakların ve iş birliklerinin oluşumunu sağlayan iç güdülerdir. İkinci sınıf içinde ise, süreklilik, istikrar ve düzenin devam etmesine yönelik iç güdüler yer alır.²² Pareto'nun kalıntıları bu şekilde bir sınıflandırmaya tabi tutmasındaki temel amaç, seçkinlerin hakimiyeti ve yer değiştirmeleri durumlarına açıklık getirmek istemesidir.

Pareto'da kalıntıların toplumdaki dağılımı büyük önem taşır. Birinci sınıfta yer alan kalıntıların baskın olduğu insanlar ki bunlara *zeka* ve *kurnazlık* hakimdir, bunlar “tilki” olarak anılırlar. İkinci sınıf kalıntılarının hakim olduğu insanlar ise, istikrar ve sağlamlıkla nitelenebilirler ve “aslanlar” olarak anılırlar. Seçkinler ya

¹⁹ Türköne, *a.g.e.*, 384.

²⁰ Bottomore, *a.g.e.*, 49.

²¹ Turhan, *Siyasal Elitler*, 46.

²² Bottomore, *a.g.e.*, 48-50.

birinci gruba ya da ikinciye dahildirler. Halbuki siyaset için bunların her ikisine de ihtiyaç vardır. Yani siyasetle uğraşacak kişide hem tilki hem de aslan niteliklerinin bulunması gerekir. Bir ülkedeki yönetim tarzı da, çok büyük ölçüde, yönetici seçkinin hangi sınıf kalıntılara sahip olduğuna bağlı olarak değişiklik gösterir. Mesela; tilki niteliklerine sahip seçkinlerin yönetme tarzı, yönetilenlerin rızalarının alınmasına bağlıdır. Tilki nitelikli seçkinler; siyasi sorunların çözümünde kuvvete başvurmazlar. Ancak bu tarz barışçı ve uzlaşmacı uygulamalar, rakip seçkinler için uygun ortam yaratır, yönetimdeki seçkinlerin egemenliklerinin zayıflamasına yol açabilir. Aslan nitelikli seçkinler ise, öbür grubun (tilkilerin) tam tersi bir yönetim anlayışına sahiptirler. Yönetim işinde rıza ve uzlaşma arayışları yerine *kuvvet* kullanımını tercih ederler. Rakip ve muhalif seçkinlerle mücadelelerinde ise sertlik içeren uygulamalar yapmaktan kaçınmazlar.²³

Kalıntıların seçkinlerin dolaşımıyla bağlantısına gelince, iktidarda olan seçkinler iktidarlarını borçlu oldukları kalıntıları yetirirlerse ya da bunlar yetersizleşirlerse düşüşe geçerler ve yerlerini alt sınıftan yükselen ve uygun kalıntılara sahip olanlar doldurur. Sonuçta da hakimiyet, bir seçkin tipinden diğerine doğru kaymış olur. Meselâ, tilki nitelikli seçkinlerin iktidarını düşünelim. Bu iktidarın yönetim tarzının siyasî kurnazlık ve beceriye dayanıp, kuvvet kullanımına uzak olacağı kolayca tahmin edilebilir. Oysa Pareto'ya göre, *kuvvet kullanmak* da en az kurnazlık kadar siyaset için gereklidir. Bu şartlarda yönetim eğer etkisizleşirse, yönetim aslan niteliklerine sahip seçkinler tarafında alaşağı edilebilir. Ancak, büyük ihtimalle bu yeni yönetim pek uzun ömürlü olmayacaktır. Zira bunlar çok katı ve değişime kapalı bir yönetim tercih edeceklerdir. Tilkinin yaratıcı niteliklerinden de yoksun oldukları hesaba katılırsa ortaya çıkacak olan baskılara fazla dayanamayacaklardır. Pareto'ya göre, bu durumdan kurtulmanın tek yolu tilki niteliklerine sahip kimseleri seçkin grubuna kabul etmektir. Böylelikle tilkiler, yukarı doğru bir sosyal hareketlikle seçkin grup bütünüyle tilkilerin kontrolüne geçene kadar seçkin grubuna sızarlar.²⁴ Görüleceği üzere tilkilerin yükselişleri tedrici (evrimci) iken aslanlar birden bire ve devrimle iktidarı ele geçirirler.

²³ Türköne, *a.g.e.*, 385.

²⁴ Türköne, *a.g.e.*, 385.

“Bu koşullarda toplumsal istikrar nasıl sürdürebilir?” sorusunu soran Pareto şöyle devam eder: “Esas olarak az sayıdaki yöneticilere katılmaya layık bir azınlık karşısında bulunan seçkinlerin aynı anda değişik oranlarda uygulayabileceği iki yol vardır: Birinci yol seçkinliğe aday olanları – bunlar doğal olarak devrimcilerdir – *elemek* ya da onları *özümlemek*. İkinci seçenek kuşkusuz daha insancıldır ve belki de daha etkilidir, yani devrimleri önlemeye özgüdür. Olası devrimcileri özümleme yönteminde büyük ustalık gösteren seçkinlere örnek, birçok yüzyıldır ayrıcalıklı sınıf içinde doğmayan yeteneklilerin bazılarına kapılarını açan İngiliz seçkinleridir.”²⁵

Pareto *seçkin dolaşımını* sadece *yararlı* değil aynı zamanda *gerekli* bir durum olarak da görür. Çünkü, toplumda gerekli kalıntılara sahip olan diğer yetenekli kimselerin de bu sayede yönetime geçme şansını yakalamaları ve böylece toplumsal dengenin devamını sağlamış olurlar. Halbuki eğer dolaşım gerçekleşmez yani seçkinlere (elitlere) yer açılmazsa toplumda *devrimler* meydana gelir. Eğer, yönetici seçkinlerin (elitlerin) bir şekilde yeteneklerini ve güçlerini kaybetmeleri durumunda alt tabakada daha yetenekli ve güçlü olanlar birikir ise, devrimler kaçınılmazdır. Bu da tamamen dolaşımın imkansızlığından doğar.

Pareto'nun *seçkinlerin (elitlerin) dolaşımı* tezini ana hatlarıyla toparlayacak olursak şunları söyleyebiliriz: Toplumların tarihi; oluşan, mücadele eden, yönetimi ele geçiren, yönetimin sunduğu imkanlardan yararlanan ve zamanla gerileme sürecini yaşayıp, çökerek yerlerini başka yönetici seçkine bırakan ve ilkel toplumlardan uygar toplumlara kadar sürekli birbirini izleyen yönetici seçkinler, azınlıklar veya aristokrasiler tarihidir. Devamlı dönüşüm halinde olan yönetici seçkinler iktidarlarını iki yolla kaybederler: Birinci yol *içsel* dönüşümle, ikincisi ise şiddetli kopuşmayla. Pareto'ya göre bu değişikliklere yön veren yasalar şunlardır:

1- Yöneten seçkinlerin *psikolojik* türden nedenlerle zamanı geldiğinde iktidarlarını kaybetmeleri kaçınılmazdır. Çünkü, zamanla yönetici seçkinler, enerji ve canlılıklarını yitirmeye başlarlar. İktidarın yeni talipleri, daha ortaya çıktıkları ilk andan itibaren ayrıcalıklı bir durumdan yararlanırlar ve kendilerini düşünsel

²⁵ Aron, *a.g.e.*, 371.

tasarımlara, kimi zaman uygarlık ve sanatın yüksek zevklerine verirler, ama böylece toplumsal düzenin gerektirdiği eylem yeteneğini yitirirler. Güç kullanımından nefret eden yönetici seçkin böylece kitlenin zorlu, yaman yeni doğan seçkinleri karşısında dayanıksızlaşır.

2- Yöneten seçkinlerin çöküşü aynı zamanda, bireylerin becerileri, yetenekleri ile konumları arasında kalıcı bir uyum olamayacağını savunan bir *biyolojik – toplumsal yasanında* sonucudur. *Toplumsal konumlar* geniş ölçüde toplumsal kalıtıma yani yönetici seçkinin yerine oğlunun geçmesine bağlıdır. Oysa *biyolojik kalıtıma* göre yönetme yeteneğine sahip olanların çocuklarının hepsi ille de aynı yetenekte olmayabilir. *Seçkinler grubu* içinde her an yönetimde olmayı hak etmeyenler ve *kitle içinde* ise bunu hak edenler vardır.

3- *Seçkinlerin dolaşımında* bir diğer önemli husus da yönetimde bulunan seçkinlerin çöküş döneminde yerlerine geçecek yeni seçkinler grubunu anlayışla karşılamaları ve bu duruma barışçıl yaklaşımlarıdır. Pareto'ya göre ancak bu şekilde toplumsal istikrar ve denge korunabilir: “Yöneten sınıf sadece sayıca değil, ama nitelikçe, daha da önemlisi, aşağı sınıflardan gelen aileler tarafından devam ettirilir, bunlar yöneten sınıfa iktidarda kalabilmesi için gerekli enerjiyi verirler. Yöneten sınıf en gözden düşmüş üyelerini yitirmek suretiyle iyi durumunu korur.”²⁶

4- Pareto'nun görüşüne göre, seçkinlerin dolaşımında toplumsal istikrar ve denge açısından en ağır sonuçları veren bu dördüncü husustur: “Bu hareketlerden birinin, daha da kötüsü her ikisinin birden ömrünü tamamlaması durumunda yöneten taraf yıkıma doğru ilerler, çoğu kez bütün bir ulusu da peşinden sürükler. *Üstün öğelerin alt sınıflarda ve değersiz öğelerin ise üst sınıflarda toplanması dengeyi bozan önemli bir nedendir.*”²⁷ Devrimlere yol açanda budur: İkinciler güç kullanmayı istemezken, birinciler buna hazırdır. Marx'a göre, oyun; kurbanları ile onları ezenler arasında oynanır ve iyi bir sonla bitmeyebilir. Pareto'ya göre ise *oyun her zaman*

²⁶ Beneton, *Toplumsal Sınıflar*, 44.

²⁷ *A.g.e.*, 44.

*aslanlar ile tilkiler arasında oynanır, oysa koyun kitlesi oyunun kurallarından bile habersizdir.*²⁸

Genel itibariyle Pareto'nun siyasal seçkin kuramına baktığımızda Onun yönetim şekillerinden ziyade *yönetici seçkinleri* ele aldığını görüyoruz. Bu da kısmen de olsa Platon'la aynı perspektifle olaya yaklaştığını gösterir. Örneğin, Platon kendisinden önceki tüm yönetim şekillerini inceledikten sonra en iyi yönetimin filozof – kral veya aristokrasilerin yönetimi olduğu ve dolayısıyla yönetim şekillerinden ziyade yöneticilerin çok daha önemli olduğu sonucuna ulaşır. Ancak gördüğüm kadarıyla Pareto, iktidar gibi büyük bir sorunu çözmeye çalışırken, bu sorunun temelinde tek bir olguyu (yönetici seçkin olgusu) ele alarak soruna yaklaşıyor. “Halbuki iktidar sorununa çözüm ararken sadece *yönetici seçkinleri* düşünmemek; bununla beraber *rejim* ya da *yönetim şeklini* de düşünmek gerekir. Çünkü siyasal iktidarın *örgütlenme* ve *icrâ biçimi* modern yönetimin önemli dayanaklarındandır.”²⁹ Örneğin, iktidarın örgütlenme biçimleri, yöneten azınlık düşüncesini her zaman yanlış çıkarmasa da birbirlerinden büyük ölçüde farklıdır. Yöneten azınlık birleşmiş ya da bölünmüş olabilir, iktidarın önemli bir bölümünü elinden toplayabilir ya da elindeki iktidar sınırlı olabilir, halkın muvafakatine veya sadece kaba gücüne dayanabilir... bu ayrımlar, iktidarın yürütme biçimine büyük ölçüde yön verdikleri için önemlidir.

İktidarın icrâ biçimi de yöneten azınlığın görev verdiği kişilere, yetkilerine, benimsenme derecesine göre kesin olarak farklılık gösterir. Esas fark kuşkusuz şudur: Siyasal iktidar oturmuş, benimsenmiş olup (yönetilenlerce meşru kabul edilen) olmamasına göre farklı şekilde yürütülür. Birinci durumda iktidar, G. Ferrero'nun “sistemin görünmez üstünlükleri”, diye adlandırdığı tanınmış ve kabul edilmiş meşrûyet ilkelerinden yararlanır. Bu ilkeler gerçek itaat ilkeleri işlevi görürler, zorun ölçülü kullanılmasını sağlarlar. Buna karşılık, oturmamış, benimsenmemiş rejimlerin özgürlüklerle arası iyi değildir, zira yönetilenlerin tanıdığı

²⁸ Beneton, *a.g.e.*, 44.

²⁹ *A.g.e.*, 83.

bir meşrûiyet ilkesine dayanmazlar, zora ve zordan kaynaklanan korkuya başvurmaktan başka çareleri yoktur.³⁰

3.1.2. MOSCA'NIN SİYASAL SEÇKİN KURAMI

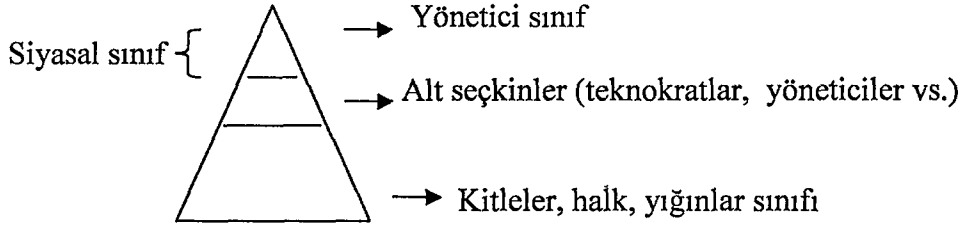
Klasik seçkin teorisi denildiğinde akla gelen bir diğer isim İtalyan Gaetano Mosca'dır. Mosca, en önemli seçkin teorisyenleri arasında sayılmasına rağmen *seçkin* (elit) kelimesini kullanmış değildir. Seçkin (elit) kelimesi yerine “*yönetici sınıf*” kavramını tercih etmiş ve teorisini de bu kavram üzerine oturtmuştur. Mosca, farklı terimler kullanmasına rağmen, *yönetici sınıf* ve *kitle* arasında sistematik bir ayrım yapan ilk yazar olarak görülmektedir. Mosca'nın düşüncelerini ilk kez sistemli olarak açıkladığı *Yönetici Sınıf* (Ruling Class) isimli eseri İtalya'da siyasal bilimin doğuşuna işaret ettiği bildirilmektedir.³¹

Mosca'ya göre, yönetici sınıfı; tek parçadan oluşan bir bütün değildir ve değişik fonksiyonlar gören bölümlere ayrılmıştır. Dolayısıyla bütün toplumlarda *iki sınıf* bulunur: Yönetici sınıf (buna siyaset sınıfı da denir) ve yönetilen sınıf. Yönetici sınıf iktidarı daima elinde bulunduran sınıftır. Diğer, yani yönetilenler sınıfı ise yönetenlerin idaresi altındadır. Mosca yönetici sınıfın da iki katmandan oluştuğunu söyler. Bunlar: *Üst katman* veya yönetici ile ikinci (ya da *alt*) *katmandır*. İkinci katmana *aracı katman* da denir. Bu sınıflama içinde önemli olan üst katmandır. Liderlik için gereken vasıfların tamamı bu katmanda toplanmıştır. Ancak üst katmanın bu üstünlüğü tek başına yeterli değildir. Aracı katmanın desteği olmadan üst katman tek başına pek bir şey yapamaz. Çünkü aracı katman kitle ile üst katman arasında aracılık fonksiyonu görür. O yüzden üst katman kitleleri yönetip yönlendirme hususunda ikinci, yani aracı katmana ihtiyaç duyar. Bu aracı katmanın ahlâkî, entelektüel ve çalışma durumu, kitlelerin yönetilmesinde sağlanacak başarı ya da başarısızlıkta etkili olacaktır.³²

³⁰ Beneton, *Toplumsal Sınıflar*, 83.

³¹ Bottomore, *a.g.e.*, 8-9.

³² Türköne, *a.g.e.*, 386.

Mosca'nın seçkin modeli

Mosca'ya göre, üst katman ile “ondan hemen sonra gelen” aracı katman arasında, devamlı yakın bir ilişki vardır. Üst katman, aslında aracı katmanın temsilcisi olarak ele almak imkanı vardır. Zira, üst katman, davranışlarını aracı katmanda baskın olan entelektüel ve moral niteliklere göre yönlendirecektir.³³ Görüldüğü gibi Mosca, aracı katmana başka bir deyişle aydınlara belirgin bir önem vermektedir. Çünkü onlar siyasal yapının istikrarını ve dengesini sağlayan; alt ile üst katman arasındaki iletişim ve uzlaşmayı gerçekleştiren çok önemli bir köprü vazifesini görürler. Bu katmandaki entelektüel ve moral yetersizlikler, siyasal durum açısından büyük bir tehlikeyi gösterirler.³⁴

Mosca'nın seçkinler konusundaki görüşlerini aşağıdaki paragraf özetler niteliktedir:

Tüm siyasal organizmalarda bulunabilecek değişmez gerçekler ve eğilimler arasında biri o kadar açıktır ki, en gelişmiş güzel bir bakışla bile bu gerçek hemen görülebilir. Tüm toplumlarda çok az gelişmiş ve uygarlığın şafağına ancak ulaşabilmiş toplumlardan, en çok gelişmiş ve en güçlü toplumlara kadar – iki sınıf insan ortaya çıkar: Yöneten sınıf ve yönetilen sınıf. Daha az sayıda üyesi olan ilk sınıf tüm siyasal işlevleri yerine getirir, iktidarı tekeline alır ve iktidarın getirdiği üstünlüklerden yararlanır, ikincisi, daha kalabalık olan sınıf ise, ilk sınıf tarafından bazen az çok hukukî, bazen az çok keyfi ve sert bir biçimde yönetilir ve denetlenir ve öncesine en azından, görünürde varlığını sürdürmek için gerekli maddesel olanakları ve siyasal organizmanın yaşamı için zorunlu olan araçları sağlar.³⁵

³³Türküne, *a.g.e.*, 386.

³⁴*A.g.e.*, 386

³⁵Turhan, *a.g.e.*, 30.

Yönetici sınıfın üst katmanı, “devletin denetimini tekeline alan ve önemli görevleri elinde bulunduran”³⁶ kişilerden oluşur. Ancak, Mosca’ya göre, “... tek bir birey, bir grubu, grubun içinde onu destekleyen bir azınlık olmadıkça yönetemez.”³⁷ Böylece siyasal seçkin kuramının en temel savı tekrarlanmış olmaktadır. Ne tek bir *birey*, ne de bir *çoğunluk* toplumu yönetebilir. Halk, siyasal konularda, ancak bir *liderler* grubunun altında hareket edebilir.

Mosca, bu düzenin bir zorunluluk sonucu oluştuğunu iddia etmektedir. Ona göre, tek kişinin bir grup ya da sınıf desteği olmadan yönetimi sürdürmesi nasıl imkansız ise toplum ya da kitlenin siyasi iktidarı aynı şekilde, yani bizzat kendisinin kullanması da mümkün değildir. *Yönetici tek kişi ise* danışmanların, idarecilerin, propaganda işlerinde maharetli olanların ve güvenlik güçlerinin desteğine ihtiyaç duyar. *Kitle ise* mutlak biçiminde bir liderler grubunun yönlendiriciliğine muhtaçtır. Bu şart, yönetimi bir azınlığın üstlenmesini kaçınılmaz kılar.³⁸

Azınlığın nasıl olup da çoğunluğu yönetebildiği hususunda Mosca iki nitelikten bahseder: “*Örgütlü olma ve üyelerim maddi, moral ve entelektüel üstünlüğü.*”³⁹ Buna göre yönetici azınlığı oluşturan bireyler ortak bir anlayışa sahiptirler. Bu yüzden de birlikte hareket ederler. Aralarında bir uyum ve bağlılık vardır. Bu şekilde örgütlü hareket ettikleri için de siyasal kararlar hızlı bir şekilde hazırlanır ve topluma sunulmasında anlaşmazlık nadiren görülür. Oysa ki, çoğunluk dağınıktır ve aralarında ne bir uyum ne de bir bağlılık vardır. Dolayısıyla da işbirliği yapamaz ve böylece de birlikte hareket etme avantajından mahrum kalmış olurlar. Yöneten grubun üyelerinin diğer kesime göre entelektüel ve moral yönünden daha üstün olmaları da yönetimi ellerinde bulundurmalarını kolaylaştırır.⁴⁰ İşte bu iki nitelik, yöneten azınlık sınıfı yönetilen çoğunluğa üstün kılar ve onların yönetimi elinde tutmasını sağlar.

³⁶ Türköne, *a.g.e.*, 386.

³⁷ *A.g.e.*, 386.

³⁸ *A.g.e.*, 386.

³⁹ Bottomore, *a.g.e.*, 10.

⁴⁰ Türköne, *a.g.e.*, 386.

Mosca'nın toplumların bir yönetici sınıf tarafından yönetileceğini savunması, siyasi sistemler arasındaki farklılıkları görmezden geldiği anlamına gelmez. Ona göre, sistemler iki şekilde birbirlerinden farklılaşırlar: Otoritenin akış yönü ve yönetici sınıfa devşirim kaynakları. Mosca, otoritenin akışı ile ilgili *iki* ilkeden bahsetmektedir. Her hangi bir siyasi örgütte otorite ya yukarıdan aşağıya ya da aşağıdan yukarı akar. İlkine *otokratik*, ikincisine de *liberal* ilke denir. Otokrasilerde *görevliler* daha yüksek mevkilerde bulunanlarca göreve atanırlar ve tabiri caizse otorite bunlara bahşedilir. Diğer taraftan bir liberal sistem ise yöneticilerin otoritelerinin kaynağı seçmenlerdir. Mosca, seçkinlerin devşirmeleri hususunda da iki eğilimde bahseder. Bunlar *aristokratik* ve *demokratik* eğilimlerdir. Buna göre yönetici sınıfın devşirmesi ya aristokratik ya da demokratik eğilime göre olur. Yönetici sınıfa giren yeni üyeler eğer mevcut yönetici sınıfın yenilenmesi, yani yeni üyelerin devşirmesi yönetilenlerin bulunduğu daha alt katmanlardan gerçekleşiyorsa demokratik eğilimin varlığından söz edilir.⁴¹

Mosca'ya göre, yönetici sınıf ile “yönetilenlerin büyük kitlesi” arasında çatışma durumu söz konusuysa ya da kitlenin yönetici sınıfa karşı bir hoşnutsuzluğu varsa; bu durum yönetici sınıfın yerini kaybetmesine yol açabilir. Ancak, Mosca, hemen böyle bir durumda kitlenin içinden, “bir yönetici sınıfın işlevlerini yerine getirmek üzere”, diğer bir organize azınlığın çıkacağını da eklemektedir. Çünkü, aksi halde, bütün sosyal ve siyasal yapı çökecektir.⁴² Hatta bu durumda kitlenin (çoğunluğun) içinden bazı istisnai durumlarda bir yönetici azınlık çıkabilir. Böyle bir durumda da kitle içinde çıkan yönetici azınlık yönetime gelir gelmez, kökünden koparak kitle ile bağlantısını keser. Bununla beraber, yönetici sınıfın bir bölümü, yasal yönetimi devirmeyi amaçladığında, daima “alt sınıfların” desteğini arayacaktır. Yine Mosca'ya göre, çoğu zaman, devrimlerin temel unsuru alt sınıf olmuştur.⁴³

Mosca, *yönetici sınıfın değişimini* (dolaşımını) *sosyal güç* kavramını kullanarak açıklamaktadır. Mosca, bütün beşeri faaliyetleri *sosyal güç* olarak nitelmiştir. Sosyal güçleri sadece bunlarla sınırlamamış, para, din, eğitim, bilim ve

⁴¹Türköne, *a.g.e.*, 386.

⁴²Bottomore, *a.g.e.*, 13-14.

⁴³Türköne, *a.g.e.*, 387.

askeri başarı gibi unsurları da bunun içine dahil etmiştir. Yönetici konuma veya sınıfa girebilmenin yolu bu sosyal güçleri kontrol edebilmeye, onlara sahip olabilmeye bağlıdır. Ona göre, entelektüel ve ekonomik anlamda üstünlük kazandırma yanında, sosyal prestiji de artıracak olan sosyal güçlere sahip olmak, yönetici sınıfa girmeyi sağlar. Ancak sosyal güçlerin sayısı ve bunların neler olduğu değişmez değildir. Daha açık bir ifadeyle, mevcut sosyal güçler dışında başka yeni sosyal güçler ortaya çıkabilir. Bunun önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Zaten yeni sosyal güçler de zaman zaman meydana çıkarlar ve bu da toplumdaki gelişmeyi sağlar. Fakat bu yenilik yönetici sınıf için bir tehlikeyi de beraberinde getirir. Eğer yönetici sınıf bu yeni sosyal güçleri kontrol altında tutmayı başaramazsa yerini yeni bir yönetici sınıfa bırakmak zorunda kalabilir.

Mosca bu değişimi şöyle anlatır: “toplumda yeni zenginlik kaynakları gelişirse, bilginin uygulamadaki önemi artarsa, eski bir din gücünü yetirir veya bir yenisi doğarsa, yeni düşünce akımları yayılırsa, yönetici sınıf içinde büyük ölçekli değişiklikler ortaya çıkar.” Mosca sosyal gücün yönetici sınıf üzerindeki etkilerini açıklarken tarihten örnekler vermiştir. Buna göre, bir dönem iyi savaşmak, cesur olmak yönetici sınıfa girmek için önemli bir fırsattı. Zamanla, bu değişmiş ve zenginlik hakim sosyal güç haline gelerek yönetici sınıfa girmenin şartı olmuştur. Böylece medeniyet ilerlemesine paralel olarak sosyal güçlerin niteliğinde ve sayısında da artış olmakta ve bu da doğal olarak yönetici sınıfa girmeyi etkilemektedir.⁴⁴

Mosca'nın seçkin teorisinde altı çizilmesi gereken bir diğer kavram *siyasi formül*⁴⁵ kavramıdır. Düşünürü göre, her yönetici sınıf, iktidarını, bazı ilkelere dayandırarak meşrulaştırmaya çalışır. Yönetici sınıfın iktidarının dayandığı bu “hukukî ve manevî temel ya da ilke”yi, Mosca, siyasal formül olarak adlandırır.⁴⁶ Bu kavram, meşrûiyeti, yani halkın yönetime rıza göstermesini açıklayan bir kavramdır. Bu kavram “*yönetici sınıfların toplum üzerindeki iktidarlarını haklı*

⁴⁴ Türköne, *a.g.e.*, 387.

⁴⁵ *A.g.e.*, 387.

⁴⁶ *A.g.e.*, 387.

*göstermek için ileri sürdükleri değişik ideolojiler, mitler ve değerleri içirir.*⁴⁷ Şöyle ki, Mosca'ya göre, yönetici sınıf; sahip olduğu iktidarı manevi ve hukûkî bir temele dayandırmak zorundadır. Aksi halde gücü ve istikrarı zedelenir. Bunun için her yönetici sınıf mutlaka bir siyasî formül oluşturmak zorundadır. Bunu yaparken dikkat edilmesi gereken husus toplumun değer yargılarına ters düşmemektir. Eğer bu formül kitleye yabancı kalırsa, yani onun inançlarına ve değer yargılarına aykırı olursa, o zaman meşrulaştırıcı işlevini baştan kaybeder ve salt itaati sağlamaya yönelik bir araç halini alır.

Aslında hiçbir seçkinci, bir seçkin grubunun kitleler üzerindeki hakimiyetinin sadece baskı ve zor kullanmaktan kaynaklandığını ileri sürmez. Hatta böyle bir şey istemez. Onlar için önemli olan hakim azınlığın toplumun geri kalanınca meşrû görülmesidir. Bunun yolu da belirlenen hedeflerde seçkin grubunun kendi menfaatinin izlerini yerine toplumun geri kalanının kabulünü sağlayacak biçimde düzenlemelerin bulunmasıdır. Aksi takdirde, yönetilenlerin itaati uzun ömürlü olmayabilir.

3.1.3. MİCHELS ve OLİGARŞİNİN ÇELİK YASASI

Robert Michels, *Siyasal Partiler* isimli klasikleşmiş eserinde, kendi kişisel gözlem ve deneyimlerinden de yararlanarak, partiler bünyesinde – ancak tüm organizasyonları için geçerli olmak üzere – demokrasinin mümkün olup olmayacağını ele almaktadır. Bu incelemesinin sonunda ulaştığı, demokrasi ve organizasyonun bir arada olmayacağını – böylelikle demokrasinin de mümkün olmayacağını – ve organizasyondaki oligarşik “öz” (nucleus)ü vurguladığı “Oligarşinin Çelik Yasası”, onun, “günümüzün siyaset biliminin temel aksiyomlarından” olduğunu belirtenler olmakla beraber, en azından, sosyal bilimler alanındaki en ilginç genellemelerden biridir.⁴⁸ Ona göre siyasal partilerin temel sosyolojik yasası şudur: Seçilenlerin seçmenler üzerindeki egemenliklerinin nedeni *organizasyondur*. “organizasyondan bahseden, oligarşiden bahsetmektedir.”⁴⁹ Michels'in tüm bunlara bağlı olarak vardığı ve onu klasik seçkin (elit) kuramına

⁴⁷ Turhan, *a.g.e.*, 31.

⁴⁸ Doğu Ergil, *Toplumsal Eşitsizliğin Yapısı*, Ankara, 1986, 122.

⁴⁹ *A.g.e.*, 123.

nakşeden bulgusu “siyasal veya baskın bir sınıf olmaksızın, toplumun varolmayacağı”dır⁵⁰

Michels, “Siyasal Partiler”in başında bize bunu söyler: “Organizasyon olmadan, bir demokrasi tasarlanamaz”⁵¹ ve şöyle devam etmektedir: Demokratik olduğu iddia edilen siyasal partilerin ve aslında tüm organizasyonların zorunlu olarak *yönetici bir azınlık ile yönetilen bir çoğunluğa* bölündüğünü ileri sürer.

Michels’in seçkin anlayışı, seçkin kavramının kapsadığı alan bakımından Pareto ve Mosca’nın seçkin anlayışından farklılık arz eder. Pareto ve Mosca’da *seçkin* sözcüğünün alanı, *bütün toplum* olduğu halde, Michels karmaşık örgütlerde *seçkinin oluşması ve nitelikleri* ile ilgilenir. Pareto ve Mosca’nın tersine, Michels *seçkin – seçkin olmayan* ayrımının ölçütünü bazı kişisel üstünlüklere bağlamaz. Michels’e göre, seçkin olmada belirleyici unsur, kişilerin örgütlerde ellerinde tuttukları yerler ve o mevkide bulunmanın sağladığı iktidarın kullanımınıdır. İktidar kullanımı, doğrudan doğruya mevki ile ilgilidir. Seçkinin tanıtıcı özelliği ise, salt büyük örgütlerin az sayıda insan tarafından yönetilmesi değil, aynı zamanda bu yönetici azınlığın zaman içinde değişmemesidir.

Marshall’ın şu açıklamaları Michels’in bu konudaki fikirleri hakkında bize ışık tutacaktır:

Michels, Almanya’daki Sosyal Demokrat Parti’ye özel bir göndermeyi içinde barındırmakla birlikte, siyasal liderlerin, taleplerin ve amaçların şekillenmesindeki ve halk desteğinin parti inisiyatifleri doğrultusunda yönlendirilmesindeki rolünü araştırmıştır. Özellikle örgütsel dinamiklerin radikal amaçların gerçekleşmesini engelleme yollarıyla ilgilenmiş ve sonuçta, tüm örgütlerin oligarşik eğilimleri olduğu kanaatine vararak, bu durumu “Oligarşinin Demir Yasası” şeklinde formüle etmiştir. Michels’in formülasyonuna göre, “seçilenlerin seçenler, vekillerin vekalet edenler, temsilcilerin temsil edilenler üzerindeki tahakkümünü doğuran şey örgütün kendisidir. Örgütten bahseden oligarşiden bahseder.” Michels’e göre, bir siyasal parti büyüdükçe ve daha bürokratik hale geldikçe, daha fazla oranda toplumsal değişimden çok, örgüt içi hedeflere bağlı yetkililerin ve genelde parti tabanında farklı olan kişisel amaçlarının

⁵⁰ Ergil, *a.g.e.*, 123.

⁵¹ *A.g.e.*, 122.

peşindeki orta sınıf entelektüellerinin egemenliği altına girer. Michels ayrıca işçi sınıfı liderlerinin toplumsal mobilitenin bir sonucu olarak orta sınıftan kişiler haline geldikleri ve daha az radikal hedefler vaat ettikleri, parti içindeki burjuvalaşma sürecine dikkat çekmektedir. Toparlarsak, demokratik bir şekilde yönetilen örgütlerde bile yönetenlerle yönetilenler arasında bir hizipleşme yaşanacaktır. Örgütsel prosedürler sık sık taban inisiyatifi engellemek amacıyla kullanılır. Daha cesur, birliğe dayalı ilkeli liderlik biçimlerini savunan Michels'in siyasal uzlaşmaya karşı son derece eleştirel bir duruşu vardır.⁵²

Michels'in liderliğin oligarşik niteliğine ilişkin bu gözlemleri "*Oligarşinin Demir Yasası*" diye anılır. Buna göre, herhangi bir resmi örgütlemeye, yapısal düzenlemeleri ne olursa olsun, küçük bir azınlık, örgütün üyelerinin ne istediğinden bağımsız olarak denetimi ele geçirecek ve politikaları kararlaştıracaktır. Gerçekten, yönetim işine ayıracak zaman ve enerjiye sahip olan azınlıkların hakimiyeti altına girmek bütün örgütlerin bir özelliğidir.⁵³ Michels siyasal partilerdeki oligarşik eğilimini esas olarak üç nedene bağlamaktadır: birincisi, *teknik etken*, yığınların kendilerini doğrudan doğruya yönetmelerini olanaksızlaştırır. Çünkü tüm büyük örgütler, kaçınılmaz olarak teknik uzmanlaşmayı ve uzman liderliği gerekli kılar. İkincisi, *entelektüel etkenler*, olarak büyük ve karmaşık bir örgütte uzmanlaşmış, yönettikleri yığınlardan daha yüksek bir kültür düzeyine erişmiş ve bu nedenle yönetilenler için kolay kolay vazgeçilemeyecek niteliklere bürünmüş kişilerin bulunması belirtilir. Üçüncüsü, bu çevresel niteliklere ek olarak Michels, yığınların güçlü ve istikrarlı liderlik gereksinmesinden söz etmektedir. Bu psikolojik gereksinme, liderlerin yığınlar gözünde yüceltilmelerini ve *üstün insan* olduklarına inanılması sonucunu doğurur. Liderlerin böyle algılanmaları ise onların örgütteki iktidarlarını güçlendirir.⁵⁴

Michels'e göre, *kitle*, liderliğe, yönetilmeye ve yönlendirmeye karşı çok yoğun bir gereksinme duymaktadır. Yurttaşlar arasında kamusal sorunlara yönelik canlı bir ilgi duyanlar önemsenmeyecek kadar azdır. Hatta siyasal partilerde de

⁵² Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev., Osman Akınhay – Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, 502.

⁵³ Norman P. Barry, *Modern Siyaset Teorisi*, Liberte Yayınları, Ankara, 2003, 329.

⁵⁴ Turhan, *a.g.e.*, 32-33.

benzer bir kayıtsızlığa rastlanır. Parti içinde yalnızca bir azınlık, alınan kararlara katılmak ve en önemlisi, çoğunluk, demokratik haklarını kullanmaktan, kendi iradesiyle vazgeçmektedir. Kitlenin bu ilgisizliği de onun doğal bir özelliği olarak görülür. Bunun yanında, kitle, otoriteye karşı bir inanç duymaktadır. Kitleler arasında, liderlere yönelik bir saygı kültürü de bulunur. Michels'in çözümlemesine göre, "uzmanlık otoriteyi gerektirir", çünkü liderleri hem maddi, hem de manevi açıdan, en yetkin ve gelişmiş kişiler olarak gösteren şey; iş alanlarında uzmanlık diplomalarının oluşudur. Örneğin, hasta nasıl ki doktora, o konuyu daha iyi bildiği için itaat ederse, çoğunluk da, kendisi için kazanılması imkansız olan bir siyasal ehliyete sahip olan parti liderinin önderliğini kabul etmelidir.⁵⁵

Kitlenin siyasal parti liderlerine karşı duyduğu bu inanç ve saygının temelinde: "liderlerin eğitilmişliği, kitlenin ise eğitimsizliği ve ehliyetsizliği" olgusu yatmaktadır. Aynı zamanda bu yetersizlik, liderlere pratik bir meşrûluk kazandırır. Kitle kendi çıkarlarını gözetmeye muktedir bulunduğu için, sorunlarını çözecek uzmanlara sahip bulunması zorunludur.⁵⁶ Kural olarak liderlerinin isteği dışında, kitleler, eyleme geçmemektedirler. Bu atalet durumunun nedenleri olarak, Michels'de iki unsuru ayırt edebiliriz. Bunlarda ilki, *dönüştürücü eylemlerinde eğitimsiz sınıfların eğitilmişliğe bağlılıkları*, ikincisi ise *yenilik korkusudur*. Michels bunu psikolojik – tarihsel bir yasa olarak görür.⁵⁷

Kitleyi yönetilmeye mahkum kılan şey: "Kitlenin, organik (kitle) olarak şekilsizliğidir." Bu sebeple de, işbölümüne, uzmanlaşmaya ve rehberliğe gereksinim duyar. Kitlenin kayıtsızlıkları ve rehberlik ihtiyaçları, liderlerin iktidar tutkularında karşılığını bulmaktadır. Böylelikle, demokratik oligarşinin gelişimi insan doğasının genel karakteristikleriyle *ivme* kazanmaktadır.⁵⁸

Michels'de Mosca gibi, üstünlük arzusunu *evrensel* bir olgu olarak görmektedir. İktidarı bir kez eline geçiren onu pekiştirmeye, yaygınlaştırmaya ve kendisini kitlenin kontrolünden bağışık tutmaya çalışmaktadır. Michels'e göre, tüm

⁵⁵ Turhan, a.g.e., 32.

⁵⁶ A.g.e., 32.

⁵⁷ A.g.e., 32 – 33.

⁵⁸ Barry, a.g.e., 329.

siyasal partiler, belirli bir amacı elde etmek amacıyla kurulmalarına rağmen, kendi içlerinde bir amaç olarak, kendi çıkarlarına ve hedeflerine sahip olmaktadır. İşbölümü gereksinimi nedeniyle ortaya çıkan her “kolektif organ”, kendine özgü çıkarlara sahip olmaktadır. Oysa bu özel çıkarların varlığı, kolektivitenin çıkarlarıyla çatışmaktadır. Belirli işlevleri olan gruplar, kendilerini korumaya, hatta kendi çıkarlarının korunması için organlar oluşturmaya eğilim göstermektedirler.⁵⁹

Michels’in “Oligarşinin Çelik Yasası”ndaki temel tezlerini şu şekilde özetleyebiliriz: ilk olarak, “iktidar, iktidarı doğurmaktadır.” düşüncesiyle Michels, seçkinciliğin (elitizmin) temel bir savını tekrarlamaktadır. İkinci olarak, yöneticiler uzmanlaştıkça, karar alma güçleri de artmakta, diğer üyelerin o tür eylemlerde bulunma kapasiteleri ise azalmaktadır. Böylece büyük çaptaki organizasyonlarda, liderlerin kontrol edilmeleri mümkün olamamaktadır. Üçüncü olarak, bir organizasyonun, üyelerinin bütününcü kontrol edilmesine yönelik girişimlerin, bugünkü gibi büyük çaptaki organizasyonlar döneminde, kendi kendini yok edici bir amatörlüğe yol açacağını vurgulamaktadır.

Michels’in söylediklerinden anlamlı bir sonuç çıkartmak istiyorsak, *oligarşiyi*, yöneticilerin faaliyetlerinin kontrol dışı olduğu ve bunun yanında, kendilerine özgü hedefleri izledikleri bir yönetim biçimi olarak tanımlayabiliriz. Ancak, burada esas önem taşıyan unsur; yöneticilerin farklı çıkarlarının bulunması değil, onların kontrol edilmemeleridir. Michels, aslında demokrasinin büyük organizasyonlarda gerçekleşmeyeceğini vurgulamaktadır. Organizasyon büyüdükçe, içinde gizli olan oligarşik *nüve* ortaya çıkmakta, güçlenmekte ve giderek demokrasiyi zedelemekte (yok etmekte)’dir. Hatta bu aşamada, organizasyon, ancak mutlak ya da saf bir demokrasinin veya mutlak eşitliğin gerçekleşmesini engellemektedir. Çünkü oligarşi, her rejimde mevcut olmasına rağmen, varlığını farklı derecelerde gerçekleştirmektedir.⁶⁰

Klasik ve Aristokratik seçkin kuramcıları olarak değerlendirdiğimiz Pareto, Mosca ve Michels’in kuramları hakkında sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Hem

⁵⁹Barry, *a.g.e.*, 329.

⁶⁰Michels, *a.g.e.*, 422.

Pareto hem de Mosca'nın demokrasinin imkanına ilişkin eleştirilerinin ayırt edici özelliği; demokrasinin klasik teorisi. Demokrasinin; doğrudan katılımdan ve – yönetenlerle yönetilenler arasında pek farkın olmadığı – aktif, kendi kendini yönetimden oluştuğu düşüncesi, bu yazarların eşitlik karşıtı eleştirilerinden açıkça yara alır. Bununla beraber, anayasal kurallara vurgu yapan daha usûle uygun bir demokrasi anlayışının ve yarışan seçkinlerin hür seçmenlere karşı sorumluluğunun aynı şekilde gerçeklikten uzak olduğu o kadar açık değildir. Yine, iktidarın zorunlu olarak hükümette toplandığı ve dağılma imkanının olmadığı varsayımı ispatlanmış bir önermeden çok bir iddiadır.

Michels'in iddialarının gücü bizim aşına olduğumuz rekabetçi demokratik sistemlerden çok, demokrasinin bazı ideal anlayışlarına daha fazla yönelikmiş gibi görünmektedir. Pareto, Mosca, ve Michels'in ortaya koydukları seçkincilik teorileriyle ilgili problem; seçkinciliğin, bir yönetim biçimini diğerinden kuramsal olarak ayırmayı son derece zorlaştırmasıdır.

3.2.1. MODERN ve DEMOKRATİK SEÇKİNCİ KURAMLAR

Çağdaş seçkinci kuramların en önemli özelliğinin, seçkinlerin doğal üstünlükleri düşüncesinin terk edilmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Bu nedenle de, demokratik yaklaşım perspektifinden seçkinci tutumu destekleyecek savlar geliştirilmeye çalışılıyor. Yönetici azınlığın varlığının bir gerçek olduğu, ama onların yönetilenlere karşı *sorumlu* olmaları ve gerektiğinde *görevde uzaklaştırılabilmeleri* koşuluyla, bunun demokrasiyle çelişmediği argüman olarak ileri sürülüyor. Demokratik bir toplumsal düzende; seçkinler arasına girebilmenin, toplumun her kesimine açık olması gerektiği vurgulanıyor. Dolayısıyla tek bir yönetici sınıfın mı bulunduğu, yoksa çok sayıda seçkin grupların varlığının bulunması tartışmaların ortak noktasını oluşturuyor.

Demokratik seçkincilik, seçkincilik düşüncesi ile demokrasiyi bağdaştırma çabalarının bir ürünü olarak yorumlanabilir. Burada, halkın ya da kitlenin ülke yönetiminde önemli bir rolünün bulunmadığı kabul edilmekle birlikte, ona çeşitli seçkin grupları arasında bir seçim yapabilme, kendisine bu seçkin grupları ya da liderler tarafından sunulan siyasal önerilerinin arasında birini onama yetkisi de

tanınmaktadır. Böylece, ona birincil değil, ikincil bir rol verilmektedir. Burada artık seçkinin birleşmiş *tek bir grup olduğu* görüşü terkedilmiştir. Ayrıca, demokratik seçkinlik, seçkinler kategorisinde, özellikle siyaset adamları ile ilgilenmektedir. Bu seçkinlerin farklı toplumsal çıkarları ve düşünceleri temsil etmeleri mümkündür.

Seçkinlerin çoğulcu bir yapı oluşturduğu görüşünde olanların listesi oldukça uzundur. Biz burada, Harold Lesswel ve Raymond Aron ve Wright Mills üzerinde duracağız.

Harold Lesswel, siyasal seçkinleri, toplumdaki diğer seçkin gruplardan ayrı olarak ele alır. Ona göre, toplumun uyum içinde bulunabilmesi için, “Orkestra Şefi” görevini yüklenecek olan *siyasal seçkinlere* her zaman gereksinim vardır. Ama yönetimin daima azınlığın elinde bulunması gerçeği, demokrasi ile çelişmez. Önemli olan, yönetenlerin kitlelere karşı sorumluluğu ve onların isteği ile buldukları konumlardan ayrılmalarıdır. Yoksa demokrasinin varlığı gösteren ölçüt, yönetici seçkinlerin topluma olan oranı değildir. Bu oran büyüdüğü halde demokratik olmayan bir yönetim bulunabileceği gibi, oran küçüldüğü halde yönetim demokratik olabilir.⁶¹

Raymond Aron’ un seçkinlerle ilgili kuramının, marksizme karşı oluşturduğunu söyleyebiliriz. Marksizm, ekonomik gücü elinde bulduran sınıfın, siyasal iktidara da egemen olduğunu savunur. Oysa Aron’a göre bu, özellikle sanayileşmenin ilk aşamaları için geçerli olmakla birlikte, birçok durumlar için yanlıştır.⁶² Ekonomik gücün büyük ölçüde toprak soyluların elinde bulunduğu ülkelerde söz konusu olan durum, Batı türü demokrasilerde değişmiştir. Siyasal işlevleri yerine getirenlerle ekonomiyi yönetenler ayrı ayrı kişilerdir.⁶³ Ekonomik güce sahip bulunanlar, zaman zaman kendileriyle ilgili siyasal kararları etkileyebilirler, ama tüm siyasal kararları kesin bir biçimde etkilemeleri söz konusu olamaz.

⁶¹ Ahmet Taner Kışlalı, *Siyaset Bilimi*, İmge Yayınevi, Ankara, 2000, 334.

⁶² Raymond Aron, *Sınıf Mücadelesi*, (Çev., Erol Güngör), Dergah Yayınları, İstanbul, 1992, 164-165.

⁶³ *A.g.e.*, 193 – 195.

Aron'a göre, çıkarlarının bilincinde olmayan bir yönetici sınıf yoktur. Batılı toplumlarda seçkinler bölünmüşlerdir. Yönetici sınıf yerine, birbirlerinden *farklı yönetici kesimlerden* söz etmek daha doğrudur. Ama Batılı toplumdaki bu çoğul seçkinlere karşılık, örneğin Sovyetler Birliği'nde seçkinler tekildir. Toplumun yapısı nedeniyle, halk yönetici seçkinlere karşı korunmasızdır. Hangi toplum olursa olsun, yöneten halk değildir. Demokrasilerin farkı, halk tarafından yönetilmekten doğmaz, halk için yönetilmekten kaynaklanır.⁶⁴

Çağdaş kuramcılar içinde, toplumu tek bir seçkin grubun yönettiği görüşünü savunanların başında Amerikalı toplum bilimci Wright Mills gelir. Mills'e göre, bir yanda sıradan insanlar, öte yanda da onların yaşamını etkileyecek kararlar alabilme durumundaki kişiler vardır. Karar alma konumundaki bu kişiler, *iktidar, servet ve ün sahibidirler*.⁶⁵ Mills'e göre, siyasal seçkinler siyasete *yemel* değil, *ulusal* düzeyden başlayan kişilerdir. Onlar yasama organında da görev almakta, seçilmekten çok atanmaktadırlar. Nihayet, siyasal seçkinlerin kendi siyasal yaşamlarına ayırdıkları süre, tüm çalışma yaşamları içinde küçük oranları kapsamaktadır. Tüm bunlara paralel olarak, seçilmiş siyasal hiyerarşideki yerine böylece ulaşmış, seçime dayanan siyasal yaşamda deneyim kazanmış politikacıların ve yasama organlarının siyasal önemi gerilemektedir.⁶⁶ Gerçekte, insiyatif ve karar alma merkezi, yasama organı değil, yürütmedir.⁶⁷ Siyasete siyaset dışı alanlardan gelen ve yürütme organında "komuta mevkilerini" elinde tutan siyasal seçkinler, büyük şirketler çevresindeki zenginlerin hukukçu, yönetici gibi elemanlarıdır. Bunlar için geçerli olan kural, yönetim mevkilerinde bulunanlarca üst görevlere getirilmelidir.⁶⁸ Sonuç itibarıyla, ne profesyonel parti politikacıları, ne de bürokratlar karar alma merkezlerinde bulunmaktadır.⁶⁹

Toplumsal bir sınıf oluşturmamakla birlikte, kökenleri, kültürleri ve yaşam biçimleriyle birbirlerine benzerler. Amerika Birleşik Devletleri'nde iktidar üçgenini

⁶⁴ Aron, *a.g.e.*, 197.

⁶⁵ Mills, *İktidar Seçkinleri*, 384.

⁶⁶ *A.g.e.*, 231.

⁶⁷ *A.g.e.*, 229.

⁶⁸ *A.g.e.*, 235.

⁶⁹ *A.g.e.*, 241.

oluşturan büyük şirket yöneticileri, federal siyasal önderler ve ordunun üst düzey komutanları arasında bir çıkar birliği söz konusudur. *Kendi içlerindeki çelişkiler*, genel uyumlarını etkilemeyecek düzeydedir. Seçkinlerin çoğulculuğu varsayımına dayalı dengeler ve iktidar bölüşümü görüşü geçersizdir.⁷⁰ Mills, iktidarın seçkinleri görüşünü şöyle özetler:

Ekonomik determinizm basit görüşüne, siyasal determinizm ve askeri determinizm de eklemek gerekir. Bu üç alanın üst düzey yetkilerinin bugün oldukça büyük bir özellikleri vardır. En önemli kararları, çoğunlukla karmaşık olan bir koalisyon içinde alıp uygularlar. İşte bu nedenledir ki, egemen sınıf yerine iktidar seçkinleri demeyi tercih ediyoruz.⁷¹

3.2.2. DEMOKRASİ VE SEÇKİNCİLİK

İnsanların yönetimle ilgili çok farklı görüş ve uygulamaların günümüze yaklaştıkça azaldığı dikkat çekmektedir. Çünkü, farklı yönetim biçimlerine sahip olan toplumlar bile, *demokratik yönetim biçimini* bir ideal olarak benimsemektedirler. Demokrasi, kökleri itibariyle Antik Yunan'a uzanırken çoğulcu demokrasi ise Batı Avrupa'nın bir buluşu olduğu söylenebilir. Bu yeni toplumsal düzen, seçim temeline dayanan, siyasal iktidarı örgütleyen, Ortaçağın sonundan 20.Yüzyılın ortalarına kadar uzanan tarihsel bir evrimin ürünüdür. Dolayısıyla "*Demokratikleşme, bugün dünyadaki küreselleşmeyi etkileyen ve onun tarafından etkilenen en önemli politik güçlerden birisidir.*"⁷²

Eşitlik çoğu zaman amaçlanmaya değer bir politik hedef veya ideal olarak sunulur. Bu eşitliğe ulaşmayı amaçlamanın gerisindeki motif, genellikle ahlâkî bir motiftir. Ancak realitede insanlar zeka, güzellik, farklı yetenek ve becerileri, giyim tarzı, doğum yeri ve daha birçok bakımdan birbirinden farklılık gösterirler. Bu nedenle insanların birbirlerine her bakımdan mutlak olarak eşit olmaları gerektiğini öne sürmek gülünç olur. Öyleyse eşitlik; her zaman her bakımdan değil de, bazı bakımlardan eşitliktir. Dolayısıyla politik bağlamda kullanılan "eşitlik" daha eşitçe

⁷⁰ Mills, *a.g.e.*, 385.

⁷¹ *A.g.e.*, 386.

⁷² Remzi Y. Kınal, *Vatandaşlık Bilgisi*, Mikro Yayınları, Ankara, 2002, 18.

paylaşılması gerekenin ne olduğuna ve onun kimler tarafından paylaşılacağına dair bir açıklama olmadığı sürece, az ya da çok anlamsız olmak durumundadır.

Eşitlikçilerin eşitçe ya da daha eşit bir biçimde dağıtılması gerektiğini savundukları şeyler çoğunlukla, para, iş imkanı ve politik iktidardır. İnsanların zevkleri önemli ölçüde farklılık gösterse bile, sözüntü ettiğimiz bu şeyler yaşanmaya değer ve keyifli bir hayata önemli ölçüde katkı yapabilirler. Bütün bu değer ya da iyileri daha eşit bir biçimde dağıtmak, bütün insan varlıklarına duyulması gereken saygı da eşitliği sağlamanın bir yoludur.⁷³

Eşitliğin peşine düşülen başka bir alan da *politik katılım* alanıdır. Demokraside *çoğunluk*, bütün yurttaşlara politik karar almada bir pay vermenin yöntemi olarak görüldüğü için kutsandır. Bununla birlikte, “demokrasi” sözcüğü farklı şekillerde ve anlamlarda kullanıldığını unutmamak gerekir. Bu nedenle, birbirleriyle çatışma potansiyeli olan iki demokrasi görüşü öne çıkabilir: Örneğin, bunlardan biri, nüfusu meydana getiren bireylerin ve ahalinin üyelerinin devletin yönetimine, genellikle oy verme yoluyla katılma fırsatına sahip olmaları gereğini vurgulayabilir. İkincisi ise, demokratik bir devletin, halkın kendisinin gerçek çıkarlarının nerede olduğundan yana bilgisizlik içinde bulunduğu zaman bile, halkın gerçek çıkarlarını yansıtmaya gereğine dikkat çekmek isteyebilir.⁷⁴

Atina, birçok kişi (oligarşi) veya tek bir kişi (monarşi) tarafından değil de, halk tarafından yönetilen bir şehir - devletiydi. Kadınlar, köleler ve şehir – devletinin yurttaşı olmayan daha pek çok insanın yönetime katılmalarına izin verilmediğinden, her ne kadar halkın bütünü tarafından yönetilmemiş olsa da, eski Atina çoğunluk demokrasinin bir modeli olarak görüldü. Çünkü hiçbir demokratik, devlet kontrolü altında bulunan insanların hepsine birden oy kullanma izni tanımaz. Onun oy kullanma izni tanımadıkları arasında: Küçük çocuklar ve akıl sağlığı ciddi olarak bozuk olanlar gibi, ne yaptıklarını anlamayan çok sayıda insan söz konusudur.⁷⁵

⁷³ Nigel Warburton, *Felsefeye Giriş*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000, 76.

⁷⁴ *A.g.e.*, 83.

⁷⁵ Aristo, *Politika*, (Çev., Mete Tunçay), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, 77.

Bununla birlikte, halkın büyük bir kısmını politik katılım imkânı tanımayan bir devlet, günümüzde demokrasi adına hak kazandığı da bir gerçektir.

Büyük nüfusu içeren bir toplum için doğrudan demokrasi imkansız gibidir. Bu imkansızlığı aşmak için bulunan yol “*temsil*” esasının getirilmesidir. *Temsilî demokrasi*, halkın temsilcileri eliyle kendi kendisini yönetmesi anlamına gelmektedir.⁷⁶ Ancak bu sefer de ortaya başka bir sorun çıkmaktadır: Bu temsilciler kimdir? Siyasetin her zaman dar bir gurup içinde dolaşan ayrıcalıklı bir meslek olması, bir azınlık tarafından üstlenilmesi ve yürütülmesi, demokrasinin *çoğunluk prensibini* tartışmaya açmaktadır. Demokrasinin ikinci, prensibi olan “eşitlik” de benzer şekilde tartışılmaktadır. Demokrasilerde büyük finans gücüne sahip olanlar, aydınlar, bürokratlar, gerçekten toplumun geri kalanı ile eşit midir? Birilerinin biraz daha eşit olduğu, yani toplumu yönetme işinde daha fazla söz sahibi olduğu ve bu daha fazla söz hakkı olanların, kendi çıkarlarını toplumun çıkarlarının önüne koydukları bir gerçek değil midir?

Bu soruların cevabını ararken, vazgeçemeyeceğimiz kuşatıcı kavram seçkinler (elit) olmaktadır. Seçkinler, bize gücün demokratik toplumlarda bile gerçekten nasıl dağıldığını ve birçok kararın kapalı kapılar ardında nasıl alındığını gösterir. Demokrasinin şekli ama çarpıcı işleyişinin ötesinde, fiilen nasıl işlediğini, eşitsizliğin nasıl kurallaştığını anlatmak için yeterli olduğu kanaatindeyim.

Öyleyse, siyasetin gerçekte nasıl işlediğini anlamak, bir yığın şekil ve kuralların ötesinde, fiilen nelerin olup bittiğini görebilmek için *seçkin* kavramı bize geniş bir *ufuk* açmaktadır. Her toplumda seçkin bir grup mutlaka vardır. Demokrasilerde de seçkin grupların varlığından söz edebiliriz. Değişik toplum tiplerini ayrıştırırken ve sosyal – siyasal yapıdaki değişimleri açıklarken, merceği seçkinler üzerine tutmak, bize birçok karanlık noktayı aydınlatıcı bilgi sağlayacaktır: Seçkinlerin toplum içindeki konumu, seçkinlerin sayısı, nitelikleri; onların birbiriyle ve siyasî iktidarı kullanan gruplarla ilişkileri; seçkinlerin topluma açık veya kapalı oluşları, dinamikleri hakkında önemli ipuçları verebilir. Platon’dan günümüze

⁷⁶Mustafa Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999, 247.

seçkin kavramı ve seçkinci kuramlar hakkındaki bu açıklamalardan sonra Platon'un siyasal çözümlemesinde önemli bir yer tutan siyasal seçkinler olarak *yönetici sınıf* olgusuna yönelik karşılaştırmalara, gelecek bölümde yer verilecektir.

IV. BÖLÜM

PLATONCU ANLAYIŞIN DİĞER ANLAYIŞLARLA KARŞILAŞTIRILMASI

Tezimin bu bölümünde araştırmamın sağlıklı sonuçlarına ulaşabilmek için önce seçkin kuramların ortak paydaları ve farklı yönlerine değinilecek. Sonra da seçkin kuramlar arasında Platon’u farklı kılan hususlar üzerinde durulacaktır.

4.1. SEÇKİN KURAMLARIN ORTAK PAYDALARI

Siyasal anlamda *seçkin* dendiğinde türdeşleri arasında eşine, benzerine az rastlanan, nitelikleri bakımında çok iyi özelliklere sahip bulunan, hareket, görev ve sorumluluk alanı geniş olan, az sayıdaki yöneticiler grubu, teknokratlar ve aristokratlar akla gelmektedir. Buna rağmen çalışmamızın birinci bölümünde de belirttiğimiz gibi, kullanım bakımında bu kavram çok değişik anlamlarda da kullanılmıştır. Örneğin Platon bu kavramla sadece *filozof – kral* veya *birkaç* kişinin yönetiminden bahsederken kullanır. Mosca toplumu *iki* sınıfa ayırarak *yönetici sınıfı* seçkinler olarak görür. Mills de ekonomik, askerî ve siyasî seçkinlerden söz ederek, kavramın kullanım alanını daha da genişletir. Pareto ise, insan etkinliklerinin her alanında en üst konumda yer alanları *seçkinler* olarak tanımlar. Bu nedenle seçkincilik olgusu gerek kullanım alanı bakımından, gerekse farklı yaklaşımlar açısından çok geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu da kavramın tek bir boyutunun bulunmadığını göstermektedir.

Seçkin kavramının kökü siyasal düşüncenin kaleme alındığı ilk dönemlere kadar uzandığı için “siyasal seçkin olgusu” birden çok düşünür tarafından tartışma konusu olmuş. Böylece her düşünür, yaşadığı dönemin şartları içinde konuyla ilgili teoriler ortaya koymuştur. seçkincilik kuramı adı altında tek bir kuramdan söz edebilmemiz, ancak konuya yaklaşım ve ulaşılan sonuçların benzerliği nedeniyle söz konusu olabilmektedir. *Seçkincilik*; Marksizm gibi, belirli bir kişinin eserlerine

bakılarak özümsenebilecek, tek orijinli bir doktrin kimliğinde değildir. Bu nedenle, seçkine ilişkin kavramların açıklanma ve değerlendirilmesinde, bazı güçlüklerle karşılaşmaktadır. İzleyeceğim yol, çeşitli düşünürlerin ortak noktaları üzerinde durmak olacaktır.

Seçkinci kuramların ortak paydalarına geçmeden önce *seçkin* kavramının ortak kullanımından bahsetmenin daha uygun olacağı kanaatindeyim. Zannoni'ye göre seçkin kavramının ortak kullanımı dört maddede özetlenebilir:

- 1) *Üstünlük*, yani belirli açılardan seçilmiş üstün özellikleri olan bireyler hakkındaki inanç.
- 2) *Sayı*, bir toplumda üstün özelliklere sahip çok az sayıda bireylerin inkar edilemez gerçekliği.
- 3) *Ayırt etmekte kullanılan ölçüt*, seçkin - seçkin olmayan ayrımının ölçütleri.
- 4) *İktidarın kaynağı*, azınlığın siyasal üstünlük konumunu orijini.¹

Öz olarak seçkinci kuramların *temel savlarını* ve *ortak paydalarını* ise şöyle sıralayabiliriz:

Klasik seçkinci teorilerin temelinde öncelikle, *eşitsizlik* varsayımı bulunmaktadır. Buna göre, hiçbir toplumda siyasî iktidar insanlara eşit olarak dağıtılmaz. Tüm toplumlarda, yalnızca bir *azınlık* yönetimi elinde bulundurmaktadır. Bu azınlık, yönetilenlere nazaran daha fazla servet ve statüye sahip olduğu gibi, daha da eğitilidir. Diğer bir deyişle, *iktidar*, *servet* ve *statü* genellikle beraber sahip olunan şeylerdir. Bunlar iktidarın *güç* merkezleridirler. Bunlara sahip olanlar diğerlerine oranla, iktidara daha fazla sahiptirler. Dolayısıyla bu gerçeği ortadan kaldırmak çok zordur.

¹ Mehmet Turhan, *Siyasal Elitler*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1991, 35 – 36.

Birinci hususla bağlantılı bir diğer ortak özellik de toplumun *sınıflara* ayrılmasında görülür. Buna göre, eskiden beri bütün toplumlarda insanların iki sınıfta toplandığı söylenir. Bu iki sınıf, önemli sayılabilecek siyasî güce sahip olan yönetenler ve bu güçten büyük oranda mahrum olan yönetilenlerdir. Diğer bir ifadeyle, *güçlüler* ve *güçsüzlerden* oluşmaktadır. Güçsüz kesim genellikle “kitle”, “halk”, “toplum”, ve “yığın” gibi isimlerle anılır. Güçsüzlüklerinden dolayı genelde *pasif* durumdadırlar. Bu da şunu gösterir: Yönetici azınlık; yönetilen çoğunlukla aynı sosyo-ekonomik kökene sahip değildir. Seçkinler, *orantısız* bir biçimde, toplumdaki yüksek sosyo-ekonomik katmanlardan gelmektedirler.

Gerek Mosca, gerekse Pareto, ya doğrudan siyasal erki kullanan, ya da siyasal erkin kullanımını adamakıllı etkileyecek bir konumda bulunan insan kümeleri anlamında seçkinleri ele alırlar. Aynı zamanda, “siyasal seçkinlerin” veya “siyasal sınıfın” bizatihi farklı toplumsal kümelere meydana geldiğini savunurlar. Hatta Pareto, “toplumun üst katmanı olan seçkinlerin veya aristokrasi diye anılan sınıfları her zaman pek de belirgin olmayan belli insan kümelerini kapsadığı” sonucuna varmış, “askeri, dinsel ve ticari aristokrasi ve plütokrasilerden” söz eder.²

Temel değerler konusunda, *seçkinler arasında bir uzlaşmadan* bahsedilebilir. Diğer bir ifadeyle, seçkinler; önemli konularda ortak inançlara ve düşüncelere sahiptirler. Siyasal seçkinler arasında, ancak sınırlı alanlarda görüş ayrılıkları ve buna bağlı bir rekabet bulunmakta, ne var ki, tüm bunlar elitlerin üstünlüğüne dayanan siyasal sistem için ciddi anlamda bir tehlike yaratmamaktadır. Demek ki siyasal seçkinler, *iç yapı* itibariyle türdeş, bilinçli ve birlik halindedir, diyebiliriz. Gerçekten de seçkinlerin birbiriyle uyum oldukları ve ortak menfaatler, değerler ve fikirler yoluyla çok yakın ittifak içinde buldukları sıklıkla dile getirilir. Ancak bu ittifak, seçkinler arasında hiçbir görüş ayrılığının olamayacağı anlamına gelmez. Seçkinler arasında da düşünce farklılıkları ortaya çıkabilmekle birlikte, çoğunlukla iktidarlarını tehlikeye düşürecek bir boyuta varmaz.

² Tom B. Bottomore, *Seçkin ve Toplum*, (Çev., Erol Mutlu), Gündoğan Yayınları, Ankara, 1997, 10 – 11.

Bir diğer husus ise, *seçkin gerçeğinin belli bir döneme ait olmadığı* iddiasıdır. Bu sava göre toplumlar var oldukça, yöneten ve yönetilen diye adlandırılan iki sınıf da var olacaktır. Bu yöneten sınıf sürekli bir biçimde kendini yeniler ve böylece hep iktidarı elinde tutar. Bunu Pareto'nun seçkinlerin dolaşımı tezinde daha net bir şekilde buluyoruz. Bir de partilerin belirleyici seçimi yapması olgusu, kitlenin siyasalarını değil, ancak, bazı kişileri seçmesine yardım edebilir. Kaldı ki, kitle kamusal sorunlara karşı ilgisiz olduğu gibi, yeterli bir bilgi düzeyine de sahip değildir. Böylece, sonuçta siyasal kararlar, genellikle, kamudan çok seçkinlerin değer ve çıkarlarını yansıtmaktadır.

Seçkinci kuramların başka bir ortak savı ise, *siyasal seçkinlerin özerk oldukları* iddiasıdır. Buna göre siyasal seçkinler, kararlarından ötürü sorumluluk taşımazlar. Bu yüzden de hiç kimseye de hesap vermek zorunda değildirler. Bütün önemli siyasî sorunların çözümünde bu grubun menfaatleri ön planda tutulur. Kararların alınmasını başkalarıyla paylaşmak istemezler. Fakat bu durum seçkinlerin kitlelerin etkilerinden bütünüyle tecrit oldukları anlamına gelmez. Kitleler de seçkinlerin davranışları üzerinde etkili olabilirler, ancak, doğal olarak bu etki *sınırlı* olacaktır.

4.2. PLATONCU ANLAYIŞIN DİĞER ANLAYIŞLARDAN FARKLI YÖNLERİ

Her siyasî eylem; kendi dönemin şartlarının bir ürünüdür, denilebilir. Her ne kadar Platon yaşadığı dönemin siyasî ve toplumsal sorunlarını metafiziksel epistemolojiye dayanarak çözse de, bu sorunlara getirdiği çıkış yolları da o günün şartları içinden doğduğunu kabullenmek gerekiyor. Dolayısıyla ondan sonraki seçkincilik teorisyenleri de bu soruna yaşadığı günün koşulları içinde çözümler üretmeye çalıştılar.

Platon birçok noktada *seçkincilerden* ayrılmaktadır. Belki de bunların başında Platon'un "Sınıflı Toplum Yapısı"³ gelmektedir. Her ne kadar diğer teorisyenlerde de

³ Platon, *Devlet*, 61.

toplum iki sınıfa ayrılarak, yöneticilerden bahsedilse de, Platon'un bunlardan önemli bir farklılığı unutulmamalıdır. Platon'un yaşadığı dönemi dikkate alarak olaya baktığımızda bu iki görüş arasındaki farklılığı daha kolay kavramış oluruz. Antik Yunan devletleri zaten sınıflı bir toplumun ürünüydü. Platon sadece burada sınıflar arasındaki çizgileri daha da *netleştirir*. Bir de sınıflar arasında *organik* bir bağ kurar. Nasıl insan yapısı üç önemli bölümden oluşmuş ise, toplumda ayırladığı bu üç sınıf da bunlara karşılık gelir. İnsan organizmasının en üst ve en önemli bölümü nasıl *akıl* ve *baş* ise, toplum yapısının da en önemli sınıfı, *yönetici sınıf olmalıdır* , diyor. Ancak, diğer seçkin teorisyenleri sadece tezlerini güçlendirmek ve yöneticilerin küçük bir azınlıkta oluştuğunu vurgulamak için böyle bir yola baş vuruyorlar.

Platon'un iktidar anlayışıyla diğer seçkincilerin (Pareto, Mosca, Michels, W. Mills v.s.) iktidar anlayışı; her ne kadar küçük bir azınlığın yönetimi elinde bulundurduğu hususunda aynıysa da, bu küçük azınlığın kimlerden oluştuğu noktasında ciddi anlamda *farklılık* söz konusudur. Çünkü Platon diğerlerinden farklı olarak yönetimin sadece *önderlik sanatına* sahip Filozof – kralların elinde bulunması gerektiğini daha önce de belirttiğimiz gibi *Devlet ve Devlet Adamı* adlı eserlerinde ısrarla savunur. O filozof – kralları toplumsal istikrar, güvenlik ve mutluluğun sabit dinamikleri olarak görür. Bu nedenle onları daha küçük yaşta seçip ciddi sınamalardan geçirir. Hatta, Akademi'sinde onlar için önemli gördüğü derslerin öğretimine başlar. Onları tüm eğitim çemberlerinden geçirir. Her sınamada başarıyla çıkan bir veya birkaç kişiye yönetimi lâayık görür. Ancak diğer seçkincilere baktığımızda, onlar dikkatimizi sadece toplumun üst katmanında bulunan yöneticilere çevirirler. Bunların hangi şartlarda ve nasıl bir eğitim sürecinde geçtiklerinden bahsetmezler. Yönetime ise ona sahip olmak isteyip de hangi çevreden geldiklerine bakmaksızın seçilen herkesi lâayık görürler.

Seçkincileri Platon'dan farklı kılan bir başka sav da *seçkinlerin (elitlerin) dolaşımı'* dir. Onlara göre, çoğu toplumlarda – özellikle modern sanayi toplumlarında – değişmez ve kapalı bir egemen sınıftan ziyade, yönetim konumunda bulunan seçkinler sürekli yer değiştirirler. Dolayısıyla bugün yönetimde olanın yerine yarın “Karşı – Elit (seçkin)” dedikleri muhalif bir grup *evrim* ya da *devrim* yoluyla

geçebilir. Bundan da şu anlaşılıyor ki, demokratik ve modern sanayi toplumlarında birden fazla seçkin grubu var ve bunlar arasında yönetimi ele geçirmek için sürekli bir çatışma durumu söz konusudur. Diğer seçkincilerin gözünden kaçmayan bu olgu, onları Platon'dan farklı kılmıştır. Halbuki Platon'da durum çok farklıdır. Filozof – kral yönetime geçmek için ne yönetimdekilerle çatışma içine girer, ne de iktidar tutkusuna sahiptir. O iktidar hırsına sahip olmadığı gibi, kendi şahsi menfaati için de iktidarı arzulamaz. Yalnızca, almış olduğu eğitim sayesinde sahip olduğu değerli kabiliyetleri ve üstün nitelikleri ile o göreve lâyık olduğu ve topluma daha iyi hizmet edeceği düşüncesine sahip olduğu için yönetimin ağır sorumluluğunu kabul eder.

Platon'un özellikle yöneticilerin ortak yaşam ve paylaşımları üzerindeki görüşü, onu diğer seçkincilerden daha da farklı kılar. Çünkü onun sisteminde kadınlar ve doğar doğmaz devlete teslim edilen çocuklar bile ortaklaşadır: *“Bekçilerimizin kadınları hepsinin arasında ortak olacak, hiçbiri hiçbir erkekle ayrı oturmayacak. Çocuklar da ortak olacak. Baba oğlunu, oğul babasını bilmeyecek.”*⁴ Platon, *“hiçbir şey kimsenin öz malı olmayacak, her şey herkesin malı olacak”*⁵ derken, tüm yurttaşları değil, ülkeyi yöneten seçkin kişileri daha çok düşünür. Bu düşüncenin temelinde, diğer seçkinlerin önemseydiği ekonomik bir kaygı değil, yani çalışmayanların çalışanları sömürmelerini engellemek kaygısı değil, ahlâkî bir kaygı vardır. Biliyoruz ki diğer seçkinlerin hemen hepsi bir *sömüren* yani seçkin bir de sömürülen yani *kitle* ayrımına giderken ekonomik bir kaygıyla bunu yaparlar. Çünkü toplumsal kaynakları, tarih boyunca hep iktidardakiler ve çevrelerindeki paylaşmışlardır. Ancak Platon eğitim sisteminden geçirdiği yöneticilerin böyle bir şeye tenezzül bile etmeyeceğini, yani kendi altın ruhlarını dünya malının pisliğiyle kirletmeyeceklerini söylüyor.

Devleti koruyan bekçilerin erdemli olmaları gerektiğine göre, onları para hırsından, mal mülk edinme hırsından korumanın tek yolu budur: *“Gümüş ve altına gelince, diyeceğiz ki onlara: İçlerinde Tanrı'nın koyduğu altını, gümüşü saklayanların, insanların vereceği altında ve gümüşte gözü olmaz... Şehirde yaşayanlar arasında yalnız onlar için altın, gümüşe dokunmak, onu kullanmak, altın*

⁴ Platon, *Devlet*, 133.

⁵ *A.g.e.*, 133.

ya da gümüş kupalardan içmek yasaktır. Böylece hem kendilerini, hem de devleti korumuş olacaktırlar.”⁶

Ayrıca Platon demokratik seçkinlerden farklı olarak hiçbir zaman demokrasiye inanmaz. Platon’a göre demokrasi, “görünüşte düzenlerin en güzelidir. Türlü renklere boyanmış bir kaftan gibi... Bu devlet de göze hoş gelebilir... Birçok kimseler de, en güzel devlet budur diyebilir... Ama bu devlette bir düzen arayıp bulabilirsen, ne mutlu sana.”⁷ Platon’a bakılacak olursa, demokrasinin, er geç düzenlerin en kötüsü olan zorbalığa dönüşmesi de engellenemez: “Demokrasi, alabildiğine hürriyet içip sarhoş olur... Bu doymak bilmeyen, başka değerleri küçümseyen hürriyet isteği, demokrasinin değişmesine ve zorbalık yolunu tutmasına sebep olur.”⁸ Fakat diğer seçkin teorisyenleri, demokrasiyi insan toplumlarının sahip olduğu *en iyi yönetim şekli* olarak değerlendirirler. Örneğin, Sartori’ye göre, siyaset, daima siyasal bakımdan aktif olanların işi olmuştur ve daima da öyle kalacaktır. Demokrasi de iktidarın, halkın aktif bölümünde bulunduğu siyasal sistemdir. Diğer bir deyişle, demokrasi, “aktif demokratik azınlıkların iktidarındır.”⁹

Buna bağlı olarak, seçimlerle ilgili demokratik ilke de, hiç kimsenin diğerinden daha iyi olduğuna kendisinin karar vermemesi, üstünlüğü belirtecek yolun, seçim ya da seçilmek olmasıdır.¹⁰ Ona göre, *seçimlerin amacı*, nitelik bakımında en iyi özelliklere sahip liderleri iş başına getirmektir. Zaten etimolojik olarak seçkin terimi “seçmeye değer” anlamına gelir ve siyaset sözlüğünde, nitelik üstünlüğüne bağlı bir iktidar fikrini taşıyan tek terimdir.¹¹

Mosca’da Platon’dan farklı olarak modern demokrasinin belirgin özelliklerini tanımaya ve sınırlı bir şekilde kabul etmeye hazırdır. Bottomore’ye göre, Mosca’nın

⁶ Platon, *a. g. e.*, 98.

⁷ *A. g. e.*, 222.

⁸ *A. g. e.*, 227.

⁹ Giovanni Sartori, *Demokrasi Kuramı*, (Çev., Deniz Baykal), Siyasal İlimler Türk Derneği Dergisi Yayınları, Ankara, Yayın Tarihi Yok, 60.

¹⁰ *A. g. e.*, 68 – 9.

¹¹ *A. g. e.*, 74.

ilk kitabında, parlamenter bir demokraside, “temsilcilerin oy kullananlarca seçildiği ama bir kural olarak kendilerini onlara seçtirdiğini... ya da kendilerini seçtirenlerin dostları olduklarını” belirttiği doğrudur ama daha sonraki yapıtlarında çoğunluğun, temsilcileri aracılığıyla hükümet politikası üzerinde belli bir denetime sahip olabileceğini onaylar.¹²

Demokratik seçkinciler demokrasiyi mutlak iyi görenlere karşı sadece şu noktada itirazda bulunuyorlar: Yönetim şekli ne olursa olsun fark etmez. Tüm yönetimlerde bir *azınlık* ve bir *çoğunluk* vardır. Dolayısıyla insan toplumları ne yapsalar da bu azınlık olgusunda kurtulamazlar. Çünkü yönetim işi birçok yönüyle zorunlu olarak *küçük bir grubu* ifade eder.

Demokrasiye inanmayan Platon, doğal olarak insanların eşitliğine de inanmaz. Platon *Devlet* adlı eserinde *seçkin yurttaşlar* ve *seçkin olmayan yurttaşlardan* bahseder. Seçkin olmak ya da olmamak, bir insanın yeteneğine göre ölçülmez. Soylu bir babanın oğlu doğuştan soylu sayıldığı gibi, seçkin bir yurttaşın oğlu da doğuştan seçkin sayılır; daha bebekken bile belirli ayrıcalıklardan yararlanır: “Bir kurul en seçkin yurttaşların çocuklarını bir yuvaya yerleştirir, onları şehrin belli bir semtinde oturacak bakıcı kadınlara emanet eder. Seçkin olmayan yurttaşların ve daha başkalarının doğuştan bir eksikliği olan çocuklarına da gözden uzak, uygun bir yerden bakılır.”¹³ Diğer bir taraftan, Platon geniş ve büyük çoğunluğu ifade eden *üreticiler* konusuna önemsenmeyecek kadar ilgisiz kalır. Zanaatkarların eğitim ve yetiştirilmesine değinmemesi hayret vericidir. Bunların nasıl yaşadıklarını, ne yiyip ne içtiklerini, hangi koşullar altında çalıştıklarını, ne gibi duyguları ve düşünceleri olduğunu hiç bilemeyiz. Ülkede çoğunluğu oluşturan bu *yurttaşlar*, sanki sözü edilmeye değmez birer metadır; çalışıp para kazanmaktan ve erdemli filozoflarca yönetildiklerine göre bu küçük azınlığın egemen olduğu düzene uyararak, akılsız bir sürü gibi güdülmekten başka yapacakları bir şey yoktur.

Platon ne hakların farklılığını, ne de böyle bir farklılığın gerekli kılacağı siyasî formları kabul eder. O devletini *farklı sınıfların aynı amaç* doğrultusunda

¹² Bottomore, *a.g.e.*, 11.

¹³ Platon, *a.g.e.*, 136.

hareketiyle mutlak anlamda *idealleştirir*. Gerçekten de Platon'a göre, siyasî hakların dağıtımındaki *mutlak bir eşitlikten* daha yanlış bir şey olamaz. Ona göre "*Hakların dağılımında hakim olması gereken ilke aritmetik (yani mekanik) eşitlik değil, fakat geometrik (yani yurttaşların yeteneklerine göre sıralandıkları) eşitliktir.*"¹⁴

Platon'a göre, *efendi* ile *köle* hiçbir zaman dost olamazlar; erdemli kişi ile erdemsiz kişi de eş değer tutulamaz. Çünkü eşit olmayanlar için eşitlik, doğru ölçü olamazsa, *eşitsizlik* olur. Nitekim bu yüzden devletler ayaklanmalardan bir türlü kurtulamaz. Asıl eşitlikte her sınıf ve insan doğal yapısına uygun ölçüyü kullanır. Özellikle erdem bakımında büyük olanlara, her zaman daha büyük onurlar kazandırır, erdem ve eğitim açısından tersi durumda olanların her ikisine de uygun olanı doğru bir oranla verir. Nitekim bizim için siyaset, işte bu *adalettir*,¹⁵ diyen filozof bu eşitliği göz önünde tutarak, toplumsal sınıf yapısını meydana getirir ve herkesin bulunduğu doğal durumuyla eşitlik ilkesine tabî tutulacağını belirtir. Platon'un eşitsizliği adalet (her şeyin olması gereken yerde olması) kavramından yararlanarak eşitlik olarak yorumladığını görüyoruz. Halbuki eşit olup olmama şartını da yine kendisi koyar. Platon'un hatası toplumun tüm bireylerine fırsat eşitliğini tanınmamasındadır.

Platon, *doğruluğu* uzun uzun över, *eğriliği* ise bolca yerer. Ancak yer yer anlaşılmasız çelişkilere de düşer. Onun için yöneticilerin toplumun güvenliği ve istikrarı için, gerektiği zaman ve yerde hiç çekinmeden *yalan söylemesi* doğaldır. Bu tür yalanları da yararlı buluyor. Pareto'da yalanı meşrû görüyor. Fakat Pareto ile Platon arasında bir fark var. Platon yalanı toplumsal hayatın istikrarı için meşrû görür. Aksi taktirde "yalan devletin gemisini batıracak bir fırtınadır"¹⁶ Platon için. Pareto ise bireylerin seçkin kategorisine girebilmeleri için yalan konusunda en *usta* olmalarını gerekli buluyor.

Platon, siyasette felsefecilere duyulan gereksinmeyi yasama ve yürütme organlarında yetişmiş insanlar olarak anlamıyordu. O, *yeterli bir akıl eğitiminin iyi*

¹⁴ Eduard Zeller, *Grek Felsefesi Tarihi*, (Çev., A. Aydoğan), İz Yayıncılık, İstanbul, 2001, 188.

¹⁵ Platon, *Yasalar I*, 163.

¹⁶ Platon, *Devlet*, 74.

hayat hakkındaki görüşleri netleştireceğini ve iyi ile kötüyü ayırt edebileceğini nasıl iyiye ulaşabileceği inancını taşıyordu.¹⁷ Tercihini *bilgisiz iyi adam* yerine, *iyi bilgisine sahip* insanların yönetiminden yana koydu. Bu bilgi açıkçası *idealar* bilgisidir. Yani şeylerin neden oldukları veya nasıl en iyi olabileceklerinin bilgisidir.

Felsefe - politika ilişkisinde Platoncu bakış açısından felsefe, politikanın kaynağı olma durumundadır. Bir anlamda filozof, gerçek politikacıdır. “Ne yapmalı?” sorusuna cevap verecek tek kişidir. Çünkü toplumun yöneticiliğini üstlenecek olanlara verilecek en esaslı şey bilgidir. Felsefe herkes için değil sadece ona muktedir olan yetenekli insanlar içindir. Filozof – yöneticiler edindikleri bilginin ışığında toplumun daha iyi bir yaşam sürdürmesine imkan sağlayabilecektir. Sokrates’in aksine, öğrencisi Platon’un filozoflar için iktidar arzuladığı açıktır.¹⁸

Filozofumuz, siyasî yönetim biçimlerinden *tiranlığı* başarıları dolayısıyla kınamadığını görüyoruz. Çünkü, tiranlık sakıncalar içermesine ve en iyilerin yönetimi olmamakla birlikte, filozoflara iktidara yaklaşma imkanını demokrasiden daha sağlam bir şekilde sunar.¹⁹ Platon’un mükemmel olmayan *yönetim biçimleri* sıralaması aşağıdaki şekilde verilebilir:

	Yasalı	Yasasız
Bir kişi	Monarşi	Tiranlık
Birkaç kişi	Aristokrasi	Oligarşi
Çoğunluk	Demokrasi	Demokrasi

¹⁷ George Sobine, *Siyasal Düşünceler Tarihi I*, (Çev., H. Rızatepe), Türk Siyasî İlimler Dergisi Yayınları, Ankara, 1996, 33.

¹⁸ Christian Delacampagne, *Filozof ve Tiran*, (Çev., İnci Malak Uysal), Epos Yayınları, Ankara, 2000, 68.

¹⁹ *A.g.e.*, 69.

Yönetim tarzları yukarıdan aşağıya sıralandığında *demokrasi* ortada yer alır:

Yasalı	Monarşi
	Aristokrasi
	<i>Demokrasi</i>
Yasasız	<i>Demokrasi</i>
	Oligarşi
	Tiranlık

Yunan sitelerinin herkes için “demokratik” olmadığı bir gerçek. Özellikle *kadınlar, yabancılar ve köleler* yönetimden dışlanmışlardır.²⁰ Demokrasi eleştirisi, büyük ölçüde memur seçimindeki *kur’a* uygulamasına ve ayrıca yasa ile kararların oylanmasındaki *çoğunluk* kuralıyla ilgilidir. Kur’a oylaması, rast gele, kör bir uygulamadır. Çoğunluk kuralının sakıncası ise yurttaşlar meclisini uzman görüşler yerine pohpohlamayı sevenlerin görüşünü kabule yol açması dolayısıyladır.²¹

Platon’un *Devlet*’indeki sınıfların kesinlikle *kast* olmadıkları söylenebilir. Onlara üye olmak soydan gelen bir özellik olmayıp, çocukların yeteneklerine eğitimin verileceği ve en yüksek göreve yükselmelerine imkan tanıyan bir toplum yapısı gösterir.²²

Her nasılsa düşünürümüz filozofların kral olması tezi, *Yasalar*’da yoktur. O, olgunluk dönemine ait anılan eserinde, bu varsayım olmadan devletin nasıl yeterli olabileceğini arar. Bu nedenle, *Yasalar*’ın bir ütopya olmadığı burada belirtilmelidir. *Yöneticilerin yasalarla ilişkileri* sorunu *Devlet* isimli eserinde oldukça karanlıktır.

²⁰ Delacampagne, *a.g.e.*, 42.

²¹ *A.g.e.*, 45.

²² Sabine, *a.g.e.*, 49.

Yasalar' da bu konudaki karamsarlığı daha da artırmıştır.²³ Yasalar da felsefi çözümler gerektirir. Ancak *formlar* gibi duyum üstü temellendirme ve bilgiyi gerektirmez.

Gerçekte politikacının mesleği ile filozofun mesleğinin birbirinin yerini tutamayacağı farklı meslekler olduğu unutulmamalı. Bu konuda şu hususları anabiliriz:

- 1) Politikacı ivediliğin baskısı altında yaşarken, filozof için bu söz konusu edilemez.
- 2) Politikacı sorunları her ne şekilde olursa olsun çözmek zorundadır, hesap vermek zorundadır. Filozofun böyle bir zorunluluğu yoktur. Sadece vicdanına hesap vermek zorundadır.
- 3) Politikacı yalnız başına hiçbir şey yapamazken, filozofun kimseye ihtiyacı bulunmamaktadır.²⁴

Platon'un 2500 yıl önce öne sürdüğü birçok görüşünün de günümüz faşist, despotik – diktatör ve sosyalist rejimlerin sahip olduğu anlayışlardan pek de aşağı kalır bir yanı olmadığını görüyoruz.

Burada vurgulanması gereken husus: Platon bireyden daha çok *topluma*; toplumdan da daha çok *devlete* önem verdiği gerçeğidir. Devletin bekası için her şey mubahtır. Bu mantıkla hareket eden Platon toplumsal hayatı, sıkı kurallar kalıbıyla dondurmaya çalışır ve toplumsal ilerlemenin önüne bir anlamda set çeker. Halbuki, toplumsal hayat durağanlığı değil devingenliği gerektirir. Toplumsal hayattaki devingenlikte ister istemez iniş – çıkışları olur. Fakat Platon'un ideal devleti için iniş – çıkışlar birer felaket niteliğindedir. Onun için her değişim beraberinde bir çürümüşlüğü ve yıkılışı getirir. Halbuki çağdaş toplumlara bakıldığında; değişim, gelişim ve yenilenme onlar için var olma ve varlıklarını sürdürmekle eşdeğer görülmektedir.

²³ Sabine, *a.g.e.*, 87.

²⁴ Delacampagne, *a.g.e.*, 192 – 193.

SONUÇ

Platon'un *siyasal seçkinleri* olarak *yönetici sınıfı* konusunda yaptığım araştırmanın Sonuç kısmında, önceki bölümlerde işlenenlere değinilecek ve ortaya çıkan sonuçları irdeleyeceğim.

B. Russell'in deyiimiyle "iktidarın yola getirilmesi" hiç de kolay olmamıştır. Platon iktidarın sadece "önderlik sanatı"na sahip kral-filozofların elinde bulunması gerektiği tezini savundu. Platon'dan bu yana toplumlar; askerî otokrasiyi, teokrasiyi, kalıtsal monarşi ve oligarşiyi, demokrasiyi denedi. Bu denemelerin tümü, sorunun hâlâ çözülememiş olduğunu gösterir. Günümüzde yönetim şekilleri içinde en çok benimsenen yönetim şeklinin demokrasi olduğu bir gerçek. Demokrasinin, yönetim sorununa tam bir çözüm olmamakla birlikte, çözümün esaslı bir bölümü olduğunu unutmamak gerekir.

Tez çalışmamın asıl hedefi, "Platon'un siyasal seçkinleri olarak yönetici sınıfı" konusunu tüm açıklığıyla gün yüzüne çıkartmaktır. Bununla da toplumu yöneten sınıf ve grupları tanımlamayı, çözümlenmeyi amaçladık yani Platoncu yaklaşımı toplumsal ve siyasal gerçekliği anlamada kullanılan çeşitli yaklaşımlardan *biri* olarak ele almaya çalıştık.

Öncelikle I. Bölüm'de "seçkin kavramının boyutları," tarihsel, sosyolojik ve felsefî dayanakları araştırıldı. İlk olarak *toplumsal tabakalaşma* ve *sınıf* olgusuyla, *seçkin* kavramının *sosyal yapı* içindeki *önemi* ve *konumu* belirlendi. Daha sonra kavram geniş bir yelpazede ele alınarak, yani toplumsal yapının *üst* ve *üstün* konumundaki yöneticileri dediğimiz: *Ekonomik*, *askeri* ve *siyasal seçkinler* dikkate alınarak incelendi. Çalışmamızın esası olan "Platon'un siyasal seçkinleri olarak yönetici sınıfı" konusu II. Bölümde detaylıca işlendi. Böylece Platon'da siyasal seçkinlerin doğuşu, eğitimi, yaşama biçimi ve ahlâkî boyutu ile siyasal seçkinlerin işlevi ve önemi başta Platon'un temel eserlerine dayanılarak serimlendi.

Daha sonra “seçkin kuramlar” çalışmamın III. Bölümünde incelendi. Bu bölümde Klasik ve Aristokratik seçkin kuramların temel tezleri sunuldu. Bu konuda öne çıkan Pareto, Mosca ve Michels’in kuramları tartışıldı. Aynı zamanda Modern ve Demokratik seçkin kuramları ile ilgisi üzerinde duruldu. IV. Bölümde, Platoncu anlayışın diğer anlayışlarla karşılaştırılması yapıldı. Seçkin kuramların ortak paydaları ile Platoncu anlayışın diğer anlayışlardan farklılıkları üzerinde duruldu.

Araştırmalarımın sonuçlarını özetlemek gerekirse, her şeyden önce Filozof siyasal kuramını *etikle* bağlantılı olarak geliştirir. Çünkü Grek yaşamı esasta *komünal* bir yaşamdı; yardımlaşma ve işbirliğine gereksinim duyarlardı. Yazarın gerek *Devlet*’te gerekse *Devlet Adamı* ve *Yasalar*’da devlete ilişkin belirgin görüşleri üç ana görünüm arz eder:

- 1) Devlet birey benzeşimi üzerine düşünceler
- 2) Birey üstü olarak devlet
- 3) Ve devlete bağlı birey

Platon, *yasaların* kaçınılmaz olarak eksiklikler içerdiğine dikkat çeker. Gerçek yaşam karmaşası karşısında, yasaların genel ve durağan olmaları dolayısıyla yetersiz kaldığını düşünür. Bu nedenle de *otoritenin* her yeni duruma göre kararlar verebilecek *uzman* bir kişinin elinde olmasının daha iyi olacağını tasarlar. *Politika biliminin epistemenin* bir parçası olduğunu göstermeye çalışır. Açıkçası düşünürün bu girişiminde, felsefi etkinliğin temelini oluşturan *eleştirel zihin pratiğinin* kamusal, yani *politik bir pratik olma* isteği yatar.

Kuramı, devletin üç temel görevinin yapılması gerektiğini gösterir:

- 1) Temel maddi gereksinimler karşılanmalı
- 2) Devlet korunmalı
- 3) Ve bilgece yönetilmelidir

Platon *seçkin gençlerin eğitime* önem verirken, her nasılsa *genel eğitime* pek değer vermez. Eğitim görüşü, *tecrübeli uzmanlık* düşüncesine dayalıdır. Akademisiyle Yunan eğitime yenilik getirdiği ve *yönetici sınıfın* eğitmesindeki amacının *meslekî* olduğu söylenebilir. Düşünür açısından toplumun temeli *görevde uzmanlaşmadır*. Bunun da iki ögesi söz konusudur: Birincisi; doğuştan gelen *doğal yetenek*, ikincisi ise *eğitimle* elde edilen *eğitim* ve *öğretim*dir. Böylece devlet; en iyi yeteneklerin bulunmasına ve bunların en iyi eğitimle geliştirilmesine dayanır. Bu tasavvuru ile, Filozof, *iktidarın*; önce devlette nelerin yapılmasını bilenlere, sonra da önerilen eğitim programıyla devletin bu görevlere yatkın yurttaşların eline geçmesini düşlemiştir.

Kendisi *felsefeye* toplum yaşamında hayati bir rol yüklemiştir. Bir yönetici sınıf tarafından yönetilmekten kurtulma imkanımız yoksa ve bu sınırlıysa, bu kişilere *bilgece* yönetim imkanı verecek eğitimin, gücü elde etmeden önce onlara verilmesi tezi makûl, doğru bir yaklaşımdır. Onun *siyasal kuramı*, çağcıl kuramlardan farklı olarak, betimlemekten ziyade *toplumu kurmaya* yöneliktir. Diğer bir ifadeyle, teorisi; *toplumu değiştirmeye* yöneliktir. Çünkü, düşünüre göre *doğru*, yaşanan ilişkilerden değil, yaşamı temellendiren *form* (eidos) dünyasından kaynaklanır. Toplum yaşamının alt yapısını; *eros* (arzu, istekler) değil *logos* (bilgi) oluşturur. Kaynağı da “*idea* ”lardır. Düzeni ve varlığı temsil ederler. Filozof – yöneticilerin iktidarda kalmasını arzulayan yaklaşımı da *normatif elitizm* içinde yer alır.

Platon’un eserlerinde her ne kadar bazı boşluklar, eksiklikler söz konusu ise de, *tutarsız* olduğu söylenemez. Onun devlet anlayışı, o dönemin koşullarıyla ilgili olmakla birlikte, bugün de güncelliğini korumaktadır. Çünkü, sorun en uygun toplumsal düzenlemeyi gerçekleştirme sorunsalıydı. Platon’un öngörülleri de büyük ölçüde toplum yaşamıyla ilgili *dilekleri* belirlemektir. Düşünce tarihinde en azından insanın daha iyi bir yaşama yaraşır olduğu öğrenildi.

Ancak, bugünkü yaşam; yönelimlerimiz ister *toplum felsefesi*, isterse *toplum bilim* adına olsun, bizlerden belli bir *gerçekçilik* bekleyecektir. Toplumbilimin varlığı, önceki düşünürlerin toplum ve onun yönetilmesi koşullarıyla ilgili

düşüncelerinin önemini azaltmaz. Aksine, bugünkü kavrayışların esasını anlayabilmek çoğu kez büyük ustalara dönmeyi gerektirir.

Sonuç olarak; Platon'u Yunan devletinin bir reformcusu olarak görebiliriz. O, Sokratik öğretiyi ileri taşımıştır. Devlet, bireysel ruha benzer bir yaklaşımla ayakta tutulmalıdır. Tüm olguların, özellikle eğitimin etik yasasıyla kesin bir uyuma sahip olmalıdır. Toplumun temel işlevleri, ruh yaşamının aşamalarıyla uyum içinde olarak, belirgin bir şekilde ayrılmalı ve *belli sınıfların* etkinliği ile temsil edilmelidir. Her bir birey tüm varlığını adayarak kendi üzerine düşen görevi yerine getirmelidir. Dolayısıyla Platoncu kuramın temel taşları etik açısından *toplumsalcılığı* ön planda tutmaktadır.

Platon'un devlete ilişkin çözümlenmeleri, gerçekte siyasal alanda gördüğü somut yetersizliklere yöneltilen bir *eleştiri* ve aynı zamanda bir *ideale* inanmasıdır. Söylediklerini bugünkü dille seslendirecek olursak, iyi bir devlet; *en iyi mevcut bilgice düzenlenen* devlettir. Doğal olarak bu ancak bilgelerce yönetildiğinde mümkündür. Bir açıdan Platon'a göre, toplum ve devlet yaşamına ilişkin *mutlak doğrular* vardı. Bu doğrular bulunmalı ve hayata geçirilmeliydi. Mutlak doğruları bilen iktidarı da, diğer iktidar iddialarını geçersiz kılmaktaydı. Görüşü *iki* yönden eleştiriye açıktır: *Birincisi*, devlet ve toplum yaşamına ilişkin *mutlak doğruların* bulunduğu kanıtlanmalıydı. Böylesi doğruların olmasını arzulamakla, gerçekten var olmalarının aynı şeyler olmadığını biliyoruz. *İkinci* olarak, mutlak siyasal doğrular varsa bile, toplum içinde bir kesimin, filozofların, bu doğrulara ulaştıklarının kanıtlanması gerekliydi.

Ayrıca toplumdaki güçlü kişilerin mevcudiyeti, seçkinlerle eşitlenmemelidir. *Seçkinler* sadece güç grubu olmayıp, kendilerine hizmet eden, kendilerinin farkında olan, kendilerine has bakış açıları, benzer çıkarları ve paylaşımları olan gruplardır. Artık ileri sanayi toplumlarında *yeni sınıf*, çalışan bir teknik entelijensiya olarak hizmet görmektedir. Bir ölçüde açık, *kamusal* varlığa sahip alanda rol oynamaktadır. Çoğu kez iktidarların hizmetkârı olmaya hazırdırlar. Bu durum, meslek ideolojisi olarak *profesyonizm* şeklinde kendisini göstermektedir. Mesela, Weber'in

bürokrasi kavramı modern toplumlarda barizdir ve bürokrasi kendi uzmanını yaratmaktadır.

KAYNAKÇA

AĞAOĞULLARI, M. Ali, *Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi*, Vteori Yayınevi, Ankara, 1989.

ALKAN, Türker, "Siyasette Ahlâk Sorunu", *Yeni Türkiye*, Sayı: 13, Ankara, 1997, 213 – 215.

ARİSTOTELES, *Politika*, (Çev., Mete Tunçay), Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000.

ARON, Raymond, *Sınıf Mücadelesi*, (Çev., Erol Güngör), Dergah Yayınları, İstanbul, 1992.

....., *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, (Çev., Korkmaz Alemdar), Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000.

ARSLAN, Ahmet, *Felsefeye Giriş*, Vadi Yayınları, Ankara, 1999.

BARRY, Norman P., *Modern Siyaset Teorisi*, (Çev., Mustafa Erdoğan – Yusuf Şahin), Liberte Yayınları, Ankara, 2003.

BENETON, Philippe, *Toplumsal Sınıflar*, (Çev., Hüsnü Dilli), İletişim Yayınları, Ankara, 1997.

BIÇAK, Ayhan, "Platon ve Hobbes'da 'Otoriter Devlet'in Gerçekleri", *Felsefe Dünyası*, 22, T.E.D. Yayını, Ankara, 1996, s. 47-60.

BOTTOMORE, T.B., *Seçkin ve Toplum*, (Çev., Erol Mutlu), Gündoğan Yayınları, Ankara, 1997.

....., *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, (Çev., Mete Tunçay – Aydın Uğur), Ayrac Yayınları, Ankara, 1997.

CEVİZCİ, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Ekin Yayınları, Ankara, 1997.

DAHL, Robert A., "Yönetici Elit Modelinin Bir Kritiği", (Çev., Deniz Baykal), *AÜSBFD*, Cilt II, Sayı: XVI, Ankara, 1961, 151 – 159.

DAVER, Bülent, "Az Gelişmiş Ülkelerde Siyasi Elit (Seçkin)," *AÜSBFD*, Ankara, XX Sayı, II. Cilt, 1965.

DELACAMPAGNE, Christian, *Filozof ve Tiran*, (Çev., İnci Malak Uysal), Epos Yayınları, Ankara, 2000.

el- FÂRÂBÎ, Ebû Nasr, *el-Medînetü'l Fâzıla*, (Çev., Ahmet Arslan), Vadi Yayınları, Ankara, 1997.

ELİOT, T. S., *Sınıf ve Seçkin*, (Çev., Sevim Kantarcı), *Hisar*, C. XX, S.198, Ankara, 1980, 17 – 19.

ERDOĞAN, Mustafa, *Anayasal Demokrasi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999.

ERGİL, Doğu, *Toplumsal Eşitsizliğin Yapısı*, Yayınevi Yok , Ankara, 1986.

EROĞLU, Cem, *Devlet Nedir*, İmge Yayınları, Ankara, 2002.

FRİEDRİCH, Carl. J., *Sınırlı Devlet*, (Çev., Mehmet Turhan), Gündoğan Yayınları, Ankara, 1999.

GAARDEN, Jostein, *Sofi'nin Dünyası*, (Çev., Gülay Kutal), Pan Yayıncılık, İstanbul, 1996.

GİDDENS, Anthony, *Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori*, (Çev., Tuncay Birkay), Metis Yayınları, İstanbul, 2000.

....., *Sosyoloji*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000.

GÖZE, Ayferi, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yayınevi, İstanbul, 1995.

HUBER, E.R., “Modern Endüstri Toplumunda Hukuk Devleti ve Sosyal Devlet”, (Çev., Tuğrul Ansay), *Hukuk Devleti* içinde, Haz.: Hayrettin Ökçesiz, *HSAF* Yayınları, No: 4, Afa Yayınevi, İstanbul, 1988, 61 – 62.

KINCAL, Remzi Y. , *Vatandaşlık Bilgisi*, Mikro Yayınları, Ankara, 2002.

KIŞLALI, Ahmet Taner, *Siyaset Bilimi*, İmge Yayınevi, Ankara, 2000.

LUKES, Steven, ‘İktidar ve Otorite’, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, (Çev., Mete Tunçay – Aydın Uğur) içinde, Ayraç Yayınları, Ankara, 1997, s. 627-669.

MACHIAVELLI, *Hükümdar*, (Çev., H. Kemal Karabulut), Sosyal Yayınları, İstanbul, 1998.

MARSHAL, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev., Osman Akınhay – Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.

MİLLS, Wright, *İktidar Seçkinleri*, (Çev., Ünsal Oskay), Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1974.

MORE, Thomas, *Utopia*, (Çev., V. Günyol – S. Eyuboğlu ve Mine Urgan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000.

ÖNDERMAN, Murat, “Siyasal Elitizm Kuramı”, *Argumentum*, Cilt: I, Sayı: II, İstanbul, 1991, 157 – 160.

PARKİN, Frank, “Toplumsal Tabakalaşma”, T. Bottomore – R. Nisbent, *Sosyolojik Çözülmenin Tarihi*, içinde, (Çev., Mete Tunçay – Aydın Uğur), Ayraç Yayınları, Ankara, 1997.

PLATON, *Devlet*, (Çev., S. Eyüboğlu – M. Ali Cimcos), Remzi Kitapevi, İstanbul, 1993.

-----, *Devlet Adamı*, (Çev., B. Boran – A. Karasan), Sosyal Yayınevi, İstanbul, 2001.

-----, *Yasalar*, I-II, (Çev., C. Şentuna – S. Babür), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1998.

POULANTZOS, Nicos, *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar*, (Çev., Şen Süer – L. Fevzi Topaçoğlu), Belge Yayınevi, İstanbul, 1992.

POPER, Karl, *Açık Toplum ve Düşmanları*, I., (Çev., M. Tunçay), Remzi Kitapevi, 2000.

RUOSSEAU, J.J., *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, (Çev., Resih Nuri İleri), Say Yayınları, İstanbul, 1998.

-----, *Toplum Sözleşmesi*, (Çev., Vedat Günyol), Adam Yayınları, İstanbul, 1999.

RUSSELL, Bertrand, *İktidar*, (Çev., Mete Ergin), Cem Yayınevi, İstanbul, 1999.

SABİNE, George, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, I., (Çev., H. Rızatepe), Türk Siyasî İlimler Derneği Yayını, Ankara, 1996.

SAYIN, Önal, “Toplumsal Düzen, Demokrasi ve Seçkinler”, *Sosyoloji Dergisi* (EÜFEF Yayınları), Sayı: II, İzmir, 1990, 1 – 15.

SARTORİ, Gioyanni, *Demokrasi Kuramı*, (Çev., Deniz Baykal), Siyasî İlimler Türk Derneği Dergisi Yayınları, Ankara, Yayın Tarihi Yok.

SCASE, Richard, *Sınıf (Yöneticiler, Mavi ve Beyaz Yakalılar)*, (Çev., Barış Şarer), Rastlantı Yayınları, Ankara, 2000.

SENCER, Muzaffer, *Sosyal Sınıflar (Kriter ve Göstergeler)*, Gözlem Yayınevi, İstanbul, 1974.

ŞENEL, Alâeddin, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, AÜSBF Yayınları, No: 498, Ankara, 1982.

TURHAN, Mehmet, *Siyasal Elitler*, Gündoğan Yayınevi, Ankara, 1991.

TÜRKÖNE, Mümtaz'er, *Siyaset*, Lotus Yayınevi, Ankara, 2003.

WARBURTON, Nigel, *Felsefeye Giriş*, (Çev. Bulunmadı), Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000.

WEBER, Max, *Sosyoloji Yazıları*, (Çev., Taha Parla), İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

ZELLER, Eduard, *GreK Felsefesi Tarihi*, (Çev., A. Aydoğan), İz Yayıncılık, İstanbul, 2001.

ÖZET**PLATON'UN SİYASAL SEÇKİNLERİ OLARAK YÖNETİCİ SINIFI****MENGİ, Abdurrahman****Yüksek Lisans, Sosyoloji Bölümü****Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. HalilRahman AÇAR****Ekim 2004, 102 Sayfa**

Platon'un siyasal seçkinleri olarak yönetici sınıfını araştıran bu tez, Platoncu yaklaşımı toplumsal ve siyasal gerçekliği anlamada kullanılan çeşitli yaklaşımlardan biri olarak ele alır ve dört bölümden oluşur. **I.** Bölümde seçkin kavramı dar ve geniş kullanımıyla ortaya konur. **II.** Bölümde Platon'un projesini ve siyasî işlevini, mevcut anlatımlara dayanarak çözümler. **III.** Bölümde seçkinci kuramlar konusuna yoğunlaşılır. Pareto, Mosca ve Michels vb. düşünürlerin görüşleri üzerinde durulur. **IV.** Bölümde, Platoncu yaklaşımla diğer anlayışların karşılaştırılmasına gidilir. Sonuçta Platon toplum ve devlet temellendirmesini bilgi (logos) üzerine yapmak istediği açıklık kazanır. Bunu başaracaklar da bilge yöneticiler olduğu görülür.

Anahtar Kelimeler: Platon (Eflatun), Seçkin (Elit), Bilge – Kral, Devlet, Toplum

ABSTRACT

PLATO'S POLITICAL ELITES AS ADMINISTRATIVE CLASS

MENGI, Abdurrahman
Master Degree, Department of Sociology
Advisor of Thesis: Assoce. Dr. HalilRahman AÇAR
November 2004, 102 Papes

This thesis, which focuses upon Plato's political elites as administrative class, handles the platonist approach as one of the guides for understanding the social and political reality. The thesis is composed of four sections: Chapter one deals with the conception of elite in its narrow and wider usages. Chapter II analyses the projects and political functions of Plato based on his works. Chapter III examines the elitist theories and concentrates on thinkers such as Pareto, Mosca and Michels. Chapter IV makes a comparison between the platonist approach and the other approaches. As a result, it appears that the society and the state must be founded upon knowledge (logos) and it becomes visible that those who are able to accomplish this successfully are only wise persons.

Key Words: Plato, Elite, Wise, State, Society